

KB

Jaarboek 1985

INHOUD

Etienne Quintyn, Activiteitsverslag 1985.	3
Het bevolkingscijfer op 31 december 1984.	8
ZeLe in 1985.	9
Kamiel Colman, Een en ander over mollenvangst, vroeger en nu.	11
Albert Coucke, Jan Praet, legende en waarheid.	17
Isidoor Van den Berghe, Winteravond oproepen uit de tijd.	77
Marc Van Uytfanghe, Tegenbezoek uit Werden (11 oktober 1985).	85
Etienne Quintyn, Honderdjarigen te Zele.	93

D 1986/3899/1

*Ieder medewerker is verantwoordelijk voor zijn bijdrage.
Niets uit deze uitgave mag overgenomen worden zonder toelating.*

*Secretariaat H.O.K. van Zele
Quintyn Etienne
Minister E. Rubbenslaan 15
9140 Zele
Tel. 052/44 45 08*

ACTIVITEITSVERSLAG 1985

De werking van de H.O.K. in het voorbije jaar concentreerde zich rond drie hoofdthema's: de activiteiten naar buiten uit, de normale werking in het kader van het bestuur en de verwezenlijking van het Jaarboek.

Jaarboek 1984 nr 15 verscheen op het vastgestelde tijdstip in maart en werd door de bestuursleden verdeeld. Tevens werd het lidgeld in ontvangst genomen. Er deden zich geen noemenswaardige verschuivingen voor wat het ledenaantal betrof. Slechts vier leden wensten om diverse redenen niet meer te hernieuwen. Inzake het keuzelidgeld werd de positieve trend doorgetrokken.

Bij verschillende gelegenheden en tijdens meerdere manifestaties werden 28 nieuwe leden aangeworven zodat het totaal aantal leden voor het dienstjaar 1985 352 bedroeg. Het bestuur streeft er naar het aantal leden jaarlijks te zien verhogen.

Uit de nrs 14 en 15 werden de artikels over «Zelee-Dijk, vroeger en nu» in overdruk samen uitgegeven in een brochurevorm, waarvan de oplage vlot van de hand ging en nagenoeg uitgeput is.

Onder de redactie van Albert Coucke en Etienne Quintyn kreeg het jaarboek 1985 nr 16 een definitieve vorm waarvan wij hopen dat het boek opnieuw gunstig zal onthaald worden bij onze leden. Benevens de vaste rubrieken moest men op de valreep voorzien in meerdere actuele artikels daar een reeds vroeger opgemaakt plan in duigen viel. Tevens werden enkele bijdragen verdaagd wat de samenstelling van het jaarboek 1986 nr 17 probleemloos zal vergemakkelijken.

In 1985 gingen benevens enkele comitévergaderingen acht zittingen door van het bestuur. De gewone interne problemen en de normale lopende zaken kregen een oplossing. De voortdurende zorg voor het behoud van het verworven patrimonium, de onvoldoende bergplaats van het archief en het uitzien naar een geschikte ruimte om te starten met een museum, zijn blijvende problemen die zo oud zijn als de kring zelf.

Op gemeentelijk vlak werd gunstig advies uitgebracht betreffende de oprichting van culturele accommodaties in de gemeente.

Op de twee raadsvergaderingen van het Verbond werd de kring vertegenwoordigd door Etienne Quintyn (30 maart te Wachtebeke) en door Kamiel Colman (28 september te Waasmunster). Mevrouw en dr Moens waren aanwezig op de geslaagde gouddag te Nevele op 5 mei, welke ingericht werd door de heemkundige kring «Het Land van Nevele».

Op initiatief en met de sponsoring van de «V.V.V. Schelde-Durme VZW», waarvan de gemeente Zelee lid is, zal onder impuls van het Verbond een boek uitgegeven worden waarin elke gemeente van het werkgebied gelegen in de

toeristische streek Schelde-Durme, haar geschiedenis – vooral heemkundig en toeristisch bekeken – mag insturen. Voor wat Zele betreft werden Marc en Etienne Quintyn bereid gevonden om deel uit te maken van de werkgroep en in te staan voor de Zeelse aflevering in dit rijk geïllustreerd werk. De uitgave van het boek is voorzien voor einde 1985.

Op 6, 7 en 8 april nam de H.O.K. deel aan de 2de Cultuurbeurs te Zele. De minder gunstige paasdagen en het archi-slechte weer leidden niet tot het verhoopte succes. De verkoop in onze boekenstand was echter heel bevredigend.

Het bestuur wenste deel te nemen aan het project van een kaart- en kwartetspel over Zele. Het kwartetspel is voldoende gekend bij de jeugd en wordt ervaren als een aangenaam gezinsspel. De H.O.K. zal op een speelkaart vertegenwoordigd zijn door zijn schild en een beknopte historiek. Het spel is verkrijgbaar bij de bestuursleden. Een origineel document over Zele.

Het kringbestuur gaf tevens een gunstig gevolg aan de voorintekening op het boek «De Loose, een 19de eeuws schildersgeslacht» door Ignace De Wilde. Met grote voldoening wordt genoteerd dat de Culturele Raad van Zele en de gemeentebesturen van Zele en Sint-Niklaas dit project steunen en tevens een retrospectieve tentoonstelling op het getouw zetten over het Zeelse schildersgeslacht De Loose. Met belangstelling werd uitgekeken naar deze verwezenlijking, want over de familie De Loose weten wij nog heel weinig. Het boek werd een verrijking van het Zeelse kunstpatrimonium.

Op de tentoonstelling «Aspecten van Oostvlaamse gemeenten» te Gent zou Zele vertegenwoordigd worden door de «Zeelse kant... de schoonste van het land». De expo werd echter verdaagd naar maart 1986 (Bijlokemuseum 1-23 maart 1986).

Het bestuur besloot deel te nemen aan de 2de Boekenbeurs op 29 september te Geraardsbergen, ingericht door de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. Onze Kring werd vertegenwoordigd door dr. Moens en Basile De Block met als resultaat een bevredigende verkoop van onze heemkundige publicaties.

De H.O.K.-leden ontvingen einde maart een omzendbrief waarin zij uitgenodigd werden tot de jaarlijkse heemkundige vergadering en waarin de verschillende activiteiten voor de zomer werden aangekondigd.

Op vrijdag 29 maart opende de afdeling kant de tentoonstelling «Kant uit Bayeux». Op dezelfde vooropening werd het boek «100 jaar kant in Zele» door Irma Boone voorgesteld door verbondsvoorzitter Robert Ruys. Ondervoorzitter Marc Van Uytfanghe verzorgde op perfecte wijze in beide landstalen de bindteksten. Tussendoor maakte een bomvolle raadszaal genodigden kennis met het «Gymel»-koor dat voor een artistieke omkadering zorgde. «Dentelle de Bayeux» werd gedurende het weekend door honderden bewonderaars met een bezoek vereerd.

De heemkundige avond – tevens statutaire algemene vergadering – ging door in de raadszaal op maandag 22 april. Nagenoeg 200 toeschouwers waren getuige van een zeer geslaagd optreden van «Het Schurend Scharnierke», de zang- en showgroep van de K.B.G. Zele, dat op initiatief van Kamiel Colman te gast was bij de H.O.K. In het eerste deel bracht het vijftigkoppig koor o.l.v. Angèle De Loose een selectie van Vlaamse en specifiek Zeelse liederen. Na de pauze volgde het hoogtepunt met een modeshow in klederdracht uit de tijd van toen. De Scharnierkes oogstten in een geweldige sfeer een onovertroffen succes met hun optreden. Een zeer geslaagde ledenvergadering met een zuiver Zeels product waarbij «Zele boven» lag.

ZELE BOVEN

Tekst en muziek: E.H. Ghyselen

We weven en we boeren en we bouwen,
We drinken en verkopen en we trouwen,
we klagen over 't vlas,
dat eens onze glorie was,
en zingen van ons goede zoete Zele.

REFREIN

Van Avermaat tot op den Hoek,
Van Sint-Antoon tot aan het Broek
Is 't van awa en zeitsje 't allen kant
Gemeentehuis en nieuwe wijk,
de kerketoren en de dijk
En Zele boven, boven al in 't land.

De kloddezakken zullen w'altijd heten,
't is goed zijn eretiteln te weten,
al zijn we nog geen stad,
en zucht men: «is 't maar dat!»
we zweren trouw aan 't goede zoete Zele.

Wij, Zelenaars, zijn dom noch wijzeneuzen,
geen kwezelaars noch onbeschofte geuzen,
we zagen wel ne keer,
maar blijven in de weer,
en stoefen graag op 't goede zoete Zele.

Wij dragen in ons hart en onze handen,
de wilskracht en de jeugd der Vlaamse landen,
de liefde voor het werk,
in dienst aan Volk en Kerk,
We bouwen samen 't goede zoete Zele.

Op zondag 12 mei verzamelde een mooie groep wandelaars op het stemmige dorpsplein van Moerzeke. Op het parcours – uitgestippeld door Basile De Block – stond een wandeling langs de pittoreske Scheldedijken en door het lagergelegen broek, met zijn talrijke «wielen» of resten van vroegere overstromingsputten. Aan de kerk en in de omgeving van het pompstation kregen wij deskundige uitleg van oud-Zelenaar Werner Laget. Op het einde van de tocht werden wij ontvangen door oud-burgemeester Lemmens bij een onverwacht bezoek aan zijn historisch «Torentje».

Irma Boone in gesprek met de dames uit Bayeux. In 't midden Mad. Salvador, hoofd van de kant in Bayeux.

Oud-Zelenaar Werner Laget verschaft uitleg aan een groepje wandelaars tijdens het bezoek aan het pompstation te Moerzeke.

Het Zeelse marktplein stond op zondag 30 juni centraal voor een grootse kant- en handwerkmarkt waaraan werkers en werksters uit alle hoeken van Vlaanderen deelnamen. Het initiatief ging uit van de afdeling «Kant» en ditmaal was de weermaker wel van de partij. Duizenden bezoekers kwamen tussen 9 en 18 u. opdagen voor de demonstraties en de verkoop van allerlei zaken die met kant en handwerk in verband stonden. Ook onze publicaties gingen vlot van de hand.

Op zaterdag 12 oktober ging de studiedag van de «Vriendenkring van het Museum van de Boerenkrijg te Overmere v.z.w.» door in het oud-gemeentehuis te Overmere. De referaten over de Boerenkrijg werden bijgewoond door onze afgevaardigden Frans Moens en Albert Coucke.

De afdeling «kant» kan andermaal terugblikken op een zeer druk werkjaar. De reeds aangehaalde manifestaties rond de Kant- en handwerkmarkt, de schitterende tentoonstelling «Kant uit Bayeux» en de voorstelling van Irma Boone's boek «100 jaar kant in Zele» vormen de hoogtepunten uit 1985.

Benevens deze activiteiten loont het de moeite in grote trekken een opsomming te geven van nog heel wat andere verwezenlijkingen. Demonstraties van naaldkant werden gegeven o.a. te Aalst, St.-Lievens-Esse en De Panne. Lessen in kantwerken gingen door te Aalst, Haaltert, Kalmthout, Brugge, Geeraardsbbergen, Mechelen en Middelburg. Van 11 tot 16 september liep een cursus in Bad-Söden.

Op 8 juni kregen de Zeelse kantwerksters bezoek van een groep belangstellenden, ingericht door «Toerisme voor Oost-Vlaanderen». Op 18 juni bezochten onze kantwerksters op hun beurt een tentoonstelling van «Nederlands mooiste kanten».

De jaarlijkse reis richtte zich deze maal naar Hongarije waar kennis werd gemaakt met de bekende «Halas»-kanten in de stad Kiskunhalas. Het vervaardigen van deze naaldkanten berust op een heel andere techniek. De manier van werken is totaal verschillend en het meest opvallende feit is de richting (van boven naar onder) waarop deze kanten vervaardigd worden.

Op de zitting van de raad van O.I.D.F.A. te Oosterbeek (NL), volgde van 11 tot 16 augustus een aansluitende cursus in naaldkant. Tevens werd de medewerking verleend aan het kantsalon van de kantbiënnale te Brussel, welke doorging van 18 tot 20 oktober.

Een zeer verheugend feit is wel de erkenning, op 30 september door gemeenschapsminister K. Poma, van onze kantschool als «Artistieke school voor kunstnaaldkant». De artistieke school kan vanaf 1986 gesubsidieerd worden als atelier voor creatieve expressie voor volwassenen.

Een gelijknamige v.z.w. werd opgericht. De stichtende leden hebben op 7 mei benoemd tot voorzitter: Irma Boone; ondervoorzitsters Lea Vermeire en Agnes Stevens; secretaris Andre D'Hooge; commissaris-adviseur Robert Ruys en lid Frans Moens.

Etienne Quintyn

HET BEVOLKINGSCIJFER OP 31 DECEMBER 1984

A. Opnemingen in het bevolkingsregister

	Mannen	Vrouwen
1. Belgen door geboorte	121	106
door vestiging	135	155
Vreemdelingen door geboorte	16	6
door vestiging	7	5
2. Opnemingen in het vreemdelingenregister:		
door geboorte	4	1
door vestiging	3	8
Totaal	<u>286</u>	<u>281</u>

B. Afvoeringen van het bevolkingsregister

1. Belgen door overlijden	103	74
door vestiging	193	193
Vreemdelingen door overlijden	—	—
door vestiging	11	5
2. Afvoeringen van het vreemdelingenregister:		
door overlijden	—	—
door vestiging	6	11
Totaal	<u>313</u>	<u>283</u>

Totaal der opnemingen	286	281	
Totaal der afvoeringen	<u>313</u>	<u>283</u>	
Winst of verlies	— 27	— 2	— 29

Bevolkingscijfer

op 31.12.83	9889	9854	19743
op 31.12.84	9862	9852	19714

1984: verlies 29

ZELE IN 1985

- jan. *De NV Kredietbank Zele ontvangt een oorkonde van het Verbond voor Heemkringen voor de geslaagde restauratie. Streng winter.*
- 3 feb. *Met Roger Van Daele en Henri De Kegel bezit «De Goudvink» twee wereldkampioenen (Zutphen NL).*
- mrt *Aanvang van de bouwwerken voor een nieuw NMBS-station.*
2 mrt *Kon. Werk van de Volkstuin 80 jaar jong. Expo in september.*
- 2-3 mrt *Uitgave van het boek «Zele-Heikant: ons parochie» door pastoor Cyriel Smet. Tevens kerkfeesten en expo «Eigen Schoon».*
- 2-3 mrt *«Zele 24 uur voor Ethiopië» een waaier van activiteiten voor de hongersnood in Ethiopië.*
- 3 mrt *Jeugdcentrum Juvenes breekt het wereldrecord van het grootste munttapijt: 83 749 muntstukken voor Ethiopië.*
- 8-9-10 mrt *Meisjes-chiro «Viva» in 't zilver. Feestelijkheden. Het meisjes-chiro is ontstaan uit het zondagspatronaat.*
- 23-31 mrt *Lentekermis en jaarmarkt op 26 maart.*
- 29 mrt *H.O.K.-afdeling Kant. Tentoonstelling «Kant uit Bayeux» (F). Voorstelling van het boek «100 jaar kant in Zele» door Irma Boone. Tentoonstelling 30 en 31 maart.*
- 30 mrt *NV Phormium: Jubileum 60 jaar. Gesticht op 3 februari 1925.*
- april *Aanvang der wegenwerken Durmenbaan en Durmen alsook de weg vanaf de Bareel over Kamershoek naar Berlare.*
- 6-7-8 april *De Culturele Raad organiseert de tweede Cultuurbeurs.*
- 17 mei *Pausbezoek aan België. Twee speciale treinen met honderden Zele-naars rijden naar St.Denijs-Westrem.*
- 18 mei *FC Heikant viert het 40-jarig bestaan tijdens het jaarfeest.*
- 1-2 juni *De Koninklijke Sint-Xaverius Turngilde «Vlug en Vroom» viert zijn 85-jarig bestaan. 1935-1985: gouden jubileum van Jozef Arens als voorzitter van de Zeelse turnsport.*
- 14-15-16 juni *De Zeelse voetbalfamilie viert feest. Kon. FC Eendracht Zele viert 60 jaar voetbal. Allerhande feestelijkheden.*
- 27 juni *Zwarte dag voor Zenith Rubber. Hevige brand teistert het bedrijf.*
- 29 juni *Rozenhoedfeesten op verschillende plaatsen in de gemeente.*
- 3 jul. *Zware ontploffing en brand in de Vuurwerkfabriek Boon en Zonen te Hansevelde: 2 doden.*

- 7 jul. *Rechtstreekse Sporta-TV-mis vanuit de Kouterkerk.*
- 14 jul. *«De Vlamingen Vooruit» uit Hansevelde zingen al 110 jaar.*
- augustus *Uitgifteplan van de speciale postzegels 1986. Zele krijgt op 30 juni 1986 in de Toeristische reeks een zegel ter waarde van 9 fr., samen met Waver. 12 fr voor de Zwalmstreek, Bredene, Viroinval en Kelmis-La Calamine.*
- 1 sep. *Derde Zeelse Torenfeesten met viering van honderdjarige Maria Cornant uit de Kloosterstraat.*
- 6 sep. *25 jaar Teken- en Schilderschool «Were Di» en hulde aan Roger De Wilde, 25 jaar leraar. Expo 7 – 15 september.*
- 14-15 sep. *Jubileumfeesten Studentenbond «Trou moet blycken»; 75 jaar K.S.A.-geschiedenis. Allerlei feestelijkheden en expo.*
- 20 sep. *Rioolwaterzuiveringsstation «Havermaet» te Zele-Dijk wordt officieel geopend door gemeenschapsminister Jan Lenssens. Open-deurdagen op 21-22 september.*
- 29 sep. *Kunstschilder Robert Arens viert 80ste verjaardag in zijn eigen «Boskluis». Tentoonstelling.*
- 30 sep. *De «Artistieke School voor Kunstnaaldkant» wordt erkend door gemeenschapsminister van Cultuur Karel Poma.*
- 4-13 okt. *Oktoberkermis en jaarmarkt op 8 oktober.*
- 6 okt. *De 80-jarige oud-spelers Theofiel Oste en Floribert Coppieters geven de aftrap van de voetbalwedstrijd KFC Eendr. Zele – RC Harelbeke, net op de 60ste verjaardag waarop FC Scela Zele in 1925 is gesticht.*
- 13 okt. *Ook te Zele parlements- en provincieraadsverkiezingen.*
- 18 okt. *Officiële opening van de retrospectieve tentoonstelling «De Loose». Voorstelling van het kunstboek «De Loose, een 19de eeuws schildersgeslacht 1769-1885» door Ignace De Wilde. Organisatie Culturele Raad van Zele en gemeentebesturen van Zele en Sint-Niklaas. Een cultureel hoogtepunt voor Zele. Expo 19 okt - 3 nov.*
- oktober *Twee gloednieuwe romans van twee Zelenaars. «Wij zouden samen naar Keulen gaan» door Henri Van Daele. «Bezet» door Staf Van Driessche. «Bezet» speelt zich af in het naoorlogse Duitsland.*
- 21 dec. *De Gemeentelijke Sportraad van Zele herdenkt zijn 15-jarig bestaan met de traditionele sportieve plechtigheid.*
- december *De oudste muzikant van Zele, Frans Ghijssels (Kon. Harmonie «Kunst Adelt» Zele-Heikant), legt na 64 jaar zijn tuba neer.*
Etienne Quintyn

EEN EN ANDER OVER DE MOLLENVANGST, VROEGER EN NU

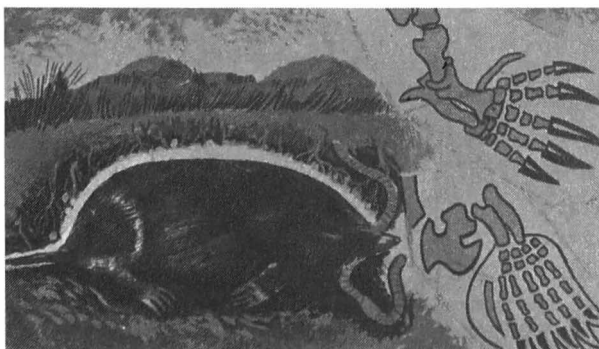
Wij veronderstellen dat een bijdrage over de mollevangst, vooral zoals dat vroeger gebeurde, wel een plaats verdient in het jaarboek van de H.O.K.

Wij zien nog altijd de mollevangers, 50-60 jaar geleden, heen en weer wandelend op de weiden met de spade onder de arm, speurend naar mollen aan de arbeid. Op alle wijken van onze gemeente waren er mannen, gekend als specialisten mollevangers, trachtend met de mollevelletjes een stuiver bij te verdienen.

We spreken van voor de wereldoorlog II.

Maar wij willen vooral ook een en ander uitleggen, over de houten mollevippen van dien tijd, door de boeren zelf gemaakt en op het land gezet. Dit is eigenlijk het doel van deze bijdrage. Onze jonge mensen kunnen zich daar geen gedacht over vormen. Zij hebben ze nooit gezien. Met deze regels willen we het vroeger bestaan ervan voor ons nageslacht bewaren.

Maar eerst willen wij toch enkele regels wijden aan de mol zelf en zijn levenswijze.

De volwassen mol meet 12 à 16 cm lengte, en weegt ongeveer 80 gr. Hij is met alle vereiste inrichtingen voor zijn ondergrondse levenswijze uitgerust. Zijn vacht is fluweelachtig, grijs zwart van kleur. De haren staan zo dicht bij elkaar, dat zand en water de huid niet kunnen bereiken. Die haren, hebben geen bepaalde groeirichting. Ge strijkt het haar even gemakkelijk van achter naar voor als omgekeerd. Daardoor kan de mol in zijn gangen evengoed achteruit kruipen als vooruit, zonder dat zijn vacht hem hindert of in de war gebracht wordt.

Ogen of oren ziet ge niet aan de mol. Hij is zo «blind als een mol» maar hij hoort zeer goed. Ook zijn reuk- en tastzin schijnen goed te zijn ontwikkeld.

De voorpoten hebben de vorm van schoppen, waarmee hij zijn gangen graaft.

Graaft hij een gang, dicht bij de aardoppervlakte, dan heeft hij het gemakkelijk. Hij breekt alleen de bovenste laag grond (enkele centimeters), en de gemaakte gang vormt een lichte welving aan de oppervlakte.

Gaat hij echter dieper bv. om zijn nest te bouwen (tot 50 cm diep) dan graaft hij daar een wirwar van gangen rond, waarvan een deel aarde met zijn lichaam tegen de wanden van de gangen worden gedrukt, en de rest wordt bovengebracht, wat de gekende molshoop vormt.

De mol ontwikkelt bij dit werk een zeer grote kracht. Hij kan tot tienmaal zijn eigen gewicht heffen. (800 gr.)

De mol leeft vooral van dierlijk voedsel. Hij verslindt talrijke insecten zoals regenwormen, engerlingen, veenmollen, aardrupsen enz. die hij bij het graven ontmoet, of die, in zijn gangen vallen. (tot 80 gr. voedsel, dus zijn eigen gewicht)

Hij is dus een nuttig dier, maar door het graven doet hij schade aan de jonge plantjes en in de gazons.

In het vlakke veld vindt ge zijn nest 30 tot 50 cm diep, liefst op een hoge weide om geen last te hebben van water. In lagere gebieden maakt hij zijn nest in de wirwar van wortels van een elsenstruik of tronk, waarin hij zijn nest hoger kan bouwen, om te ontsnappen aan wateroverlast in zijn verblijf in de regenperiode. De mol kan ongelooflijk snel door zijn gangen rennen.

Ook de wezel, die een natuurlijke vijand is van de mol, en hem daar tracht te verschalken, kruipt in die gangen.

Mollen leven niet in groep. Hij vecht op leven en dood als er een indringer in zijn werkgebied komt.

Alleen in de lente benadert hij het wijfje. Na de paring trekt hij zich terug. Het wijfje werpt 3 à 5 naakte hulpeloze jongen, die op hun beurt na een jaar vermenigvuldigen.

De mol onderbreekt dikwijls zijn winterslaap omdat hij veel voedsel nodig heeft. De molshopen in de winter bewijzen dit.

Hij graaft per dag in een drietal perioden, meestal 's morgensvroeg, dan iets voor de middag en nog in de late namiddag.

Het is niet gemakkelijk om iets te weten te komen over de ondergrondse levenswijze van de mol, die wij natuurlijk bij zijn druk gedoe niet rechtstreeks kunnen waarnemen. Daarbij komt dat het niet of nauwelijks mogelijk is een mol in gevangenschap te houden.

De Engelse dierkundige Mev. G. Crowcroft is op het vernuftig idee gekomen, mollen met radioactieve stoffen te markeren, zodat zij bij hun bewegingen onder de grond, met behulp van een Geiger – Müller – teller kunnen gevolgd worden. Daardoor is zij heel wat te weten gekomen over de levenswijze van de mol.

De mens benutte de kennis van deze levenswijze en werkperioden van de mol om hem te vangen voor zijn huid.

MOLLENHUIDEN, DOEL VAN DE JACHT OP MOLLEN

Mollenhuiden waren als bont vroeger zeer in trek.

Een halve eeuw geleden werden daarvoor in Europa per jaar nog circa 12 miljoen mollen gevangen.

Wij geven hierbij de prijzen van de mollevelletjes in de winterperiode (late lente- of zomervelletjes werden niet verhandeld omwille van hun geringe handelswaarde tijdens de ruiperiode.)

Rond de oorlog 14-18 weet Jef Van Malderen, de thans zeer oude poeldenier, ons te zeggen, was de prijs 30-40 centiemen.

Na de oorlog, zo rond 1920 steeg de prijs regelmatig tot 1 fr-1,50 fr en 2 fr. Rond het jaar '30 tot 5-6 fr en naar het jaar '40 toe en in de oorlog 40-45 tot 14-15 fr.

Kort na de oorlog was er gedurende enkele maanden nog een lichte heropflakking van de handel in mollevelletjes, maar de belangstelling verdween rap, omwille van de ingevoerde bontvellen van grotere dieren. Vele poeldeniers bleven dan met een voorraad mollevellen zitten.

De werkwijze van de mollenvangers tijdens de winter beschrijven wij als volgt.

Zij liepen, met de spade onder de arm of in de handen, tegenwinds omwille van de scherpe reukzin en gehoor van de mol, naar de molshopen toe waar zij beweging zagen.

Met een forse steek ging de spade in de grond, iets nevens de molshoop, en met een vlugge beweging werd de aarde van de molshoop boven gewipt waar dan de mol gewoonlijk te vinden was. Met een slag van de spade werd hij onmiddellijk gedood.

Soms kon een mollenvanger zo tientallen diertjes per dag vangen.

Thuis gekomen werd de mol gestroopt, na een lange snede over de buik, er zorg voor dragend het velletje niet te schenden omwille van de handelswaarde.

Het velletje kreeg dus een vlakke vorm, in tegenstelling met een konijnenvel dat niet langs doorgesneden wordt.

Het velletje werd dan, goed opengespannen, langs de binnenkant van een staldeur vastgenageld met bloknageltjes, die dicht langs de buitenkant van het velletje werden aangebracht om niet te veel oppervlakte te schenden.

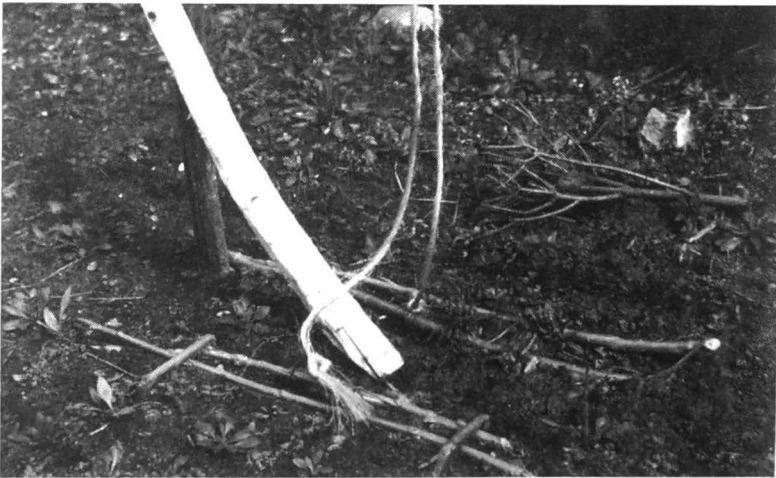
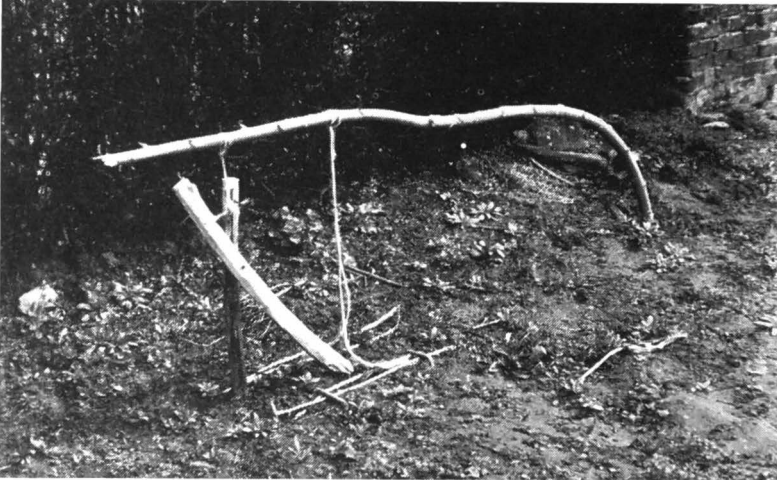
Zij bleven zo enkele weken te drogen hangen, en werden dan verkocht aan de poeldenier. De prijzen kent U reeds.

Heel wat anders ging men te werk, wanneer mollen moesten gevangen worden in het voorjaar of in de zomer, dit om mollenschade in jonge bezaaiingen te voorkomen.

De gespecialiseerde mollenvangers hadden dan hun aktiviteit gestaakt, en de boer moest maar zelf de mollen vangen.

De mollen kwamen uit hun nesten onder de struiken van de elskant gemaakt, of op een hooggelegen weide langs het akkerland. Ze graafden dan, juist onder de grondoppervlakte naar het bezaaide land toe, op zoek naar voedsel,

dat ze dan gewoonlijk in grote hoeveelheid nodig hadden, want dan zoogden zij een nest jongen.
Men plaatste dan een mollenwip.

Op de eerste foto is de mollenwip in haar geheel te zien; op de tweede foto zien wij in detail dit gedeelte waar eigenlijk de vangst gebeurt. Ze werden geplaatst op de zijkant van de akker, tussen de elskant aan de gracht en het zaailand, of tussen de hooggelegen weide en het zaailand.

Wij gaan trachten een begrijpbare uitleg te geven van de bouw en de werking van zo een mollenwip.

We zien op de foto, de horizontaal liggende stam van veerkrachtig hout (wilg of es), met een dikte van 3 à 4 cm diameter. Een gedeelte zit 40-50 cm in de grond. Het horizontale gedeelte samen met het gebogen gedeelte is ongeveer 1,5 m lang.

De schuine (op de foto witte knuppel, 50-60 cm lang) rust met het beneden-uiteinde op de mollenzit die juist onder de bodemoppervlakte is gegraven (slaghout). Hij is op 2/3 van zijn lengte met een nagel vastgemaakt aan de rechtstaande knuppel die ook diep in de grond zit om heel het geval niet uit de grond te laten wippen.

Bovenaan de witte knuppel is een kerf aangebracht en met een houtje aan een koordje (zie foto), dat in de kerf en achter een nagel die in de rechtstaande knuppel is aangebracht, wordt de wip in die kerf op «scherp» afgesteld. De veerkrachtige horizontale stam staat dus gespannen.

Ge ziet ook twee koordjes vanaf de horizontale stam naar de grond toe. De twee koordjes zijn verbonden elk met een strop van fijne ijzerdraad. Die stroppen worden dwars door de mollenzit gestoken, elk een drie-vier centimeters van de voet van de witte knuppel, en tussen twee houtjes die bovenop de mollenzit liggen vastgemaakt met houten haken.

Wat wordt verwacht te gebeuren?

De mol passeert door de op vorige dagen gemaakte ree of mollenzit, hetzij vanuit de elskant of hoge weide, richting akkerland, hetzij vanuit het akkerland richting naar zijn nest.

Hij heft daardoor het slaghout (witte knuppel) 3-4 millimeter op; het stokje in de kerf komt hierdoor vrij en de lange horizontale stam wipt omhoog, maar niet verder dan dat de koordjes met de stropjes lang zijn. Want de gevangen mol in een van de stroppen wordt tegen de op de grond liggende houtjes getrokken, en verhindert dat de horizontale stam hoger wipt.

Dit aandrukken met de strop, van de mol tegen de houtjes betekent zijn onmiddellijke dood.

Bij een nauwkeurig bekijken van de foto's zal het de lezer wel duidelijk zijn.

In de lente werden ook mollen gevangen met ijzers die in de mollenzit werden geplaatst. Soms werden die ijzers door de boeren zelf gemaakt van veerkrachtige staaldraad.

Maar de meeste gebruikte ijzers waren fabriekswerk.

Tegenwoordig wordt de mol vernietigd met giftige stoffen, of verdreven met in de ritten gassen te laten ontwikkelen.

Tot slot van deze bijdrage kunnen wij zeggen dat in sommige bladen melding is gemaakt van de familie Deltour uit Wervik, reeds de derde generatie, en nu de vader en twee zoons. Die zijn altijd gespecialiseerd geweest als mollenvangsters heel het jaar door voor rekening van opdrachtgevers, die hun velden of gazons van mollen willen bevrijden en daarvoor betalen. In onze streken bestond het mollenvangen in opdracht 50-60 jaar geleden ook, en dan werd in het dode seizoen, (zomer) 25 centiemen betaald per mol.

Die mannen van de familie Deltour, beoefenen hun vak in West-Vlaanderen, het zuiden van Oost-Vlaanderen en Henegouwen. Het zijn echte specialisten, die echter hun geheim van het mollenvangen niet prijsgeven.

Kamiel Colman

JAN PRAET, LEGENDE EN WAARHEID

door

Dr. Albert Coucke.

Jan Praet met zijn troep

'k Weet niet of da ge 't kent
van de roversbaas Jan Praet
't Is op de baan naar Gent
dat zijn rovershol nog staat
Daar zatsje met zijn bende
Hij vreesde God noch wet
't Is echt 't is geen legende
Hoor toe en opgelet
Ja 't is echt 't is geen legende
Hoor toe en opgelet ...

(Uit de revue over Oud-Zele
«Zeel, hoeveel joar es 't geleen»,
door Theater Rhetorika, november 1982.)

INHOUD

Eerste deel: De traditie.

- I. A. Honoré Staes, grondlegger van de geschreven traditie.
- I. B. Overzicht van het verhaal van H. Staes.
- I. C. De bronnen van H. Staes.
- I. D. Het doel van H. Staes.
- I. E. De verdienste van H. Staes.
- II. De geschreven traditie na H. Staes.
- III. De mondelinge traditie.

Tweede deel: de historische waarheid.

- I. Een brief en zijn gevolgen.
  - I. A. Aanval op de traditie.
  - I. B. De brief.
  - I. C. De datum.
  - I. D. Wie was Jan Praet?
  - I. E. De familie Praet te Zele.
  - I. F. Samenvatting.
- II. De kriminaliteit en haar beteugeling in de tweede helft van de 18e eeuw.
  - II. A. Algemene toestand.
  - II. B. Landloperij en bedelarij te Zele.
    - II. B. 1. Armoede te Zele.
    - II. B. 2. Het plakkaat van 26 juli 1749.
    - II. B. 3. Het betalen van een borgtocht.
    - II. B. 4. Verscherpte waakzaamheid.
    - II. B. 5. De generale traque van 15 maart 1760.
- III. Zeelse misdadigers in de greep van het gerecht.
  - III. A. Een triestige familie.
  - III. B. Kleine garnaal.
  - III. C. Het viertal Praet - Poppe - Dierickx - Bracke: een bende?
  - III. D. Besluit.

EERSTE DEEL – DE TRADITIE

I. A. HONORE STAES, GRONDLEGGER VAN DE GESCHREVEN TRADITIE.

De eerste die over de bende van Jan Praet schrijft, namen vernoemt en misdaden verhaalt, is Honoré Staes, (Reningelst, 14.08.1857 – Zele, 19.07.1923). In het laatste deel van zijn boek, verschenen een kleine eeuw na de verhaalde gebeurtenissen, biedt hij ons een kleurrijk verhaal over Jan Praet en zijn bende. (1) In feite behandelt de 26-jarige Staes in dit jeugdwerk zijn onderwerp niet volledig en de titel «Het einde van Jan Praet en zijn bende» zou beter de inhoud van zijn verhaal weergeven. Inderdaad alles speelt zich af tussen de zomer van het jaar 1796 en het voorjaar van 1797. Van wat hieraan voorafging wordt geen gewag gemaakt.

I. B. OVERZICHT VAN HET VERHAAL VAN H. STAES.

I. Over het Borgoensch.

II. Een smulpartij in de maneschijn.

Een zomernacht in de Gratiebossen. Een bende van een vijftiental rovers viert koekebakkenfeest. Ze worden bespied door De Geest, paardenmeesterbarbier op Wezepoel, die daar toevallig voorbijkomt. De rovers slaan alarm bij het naderen van een paar ruiters die ze voor de gendarmes houden. Het is echter een koppel pachters uit Oudenbos (Lokeren). Genoemde rovers: Jan Praet (= de Rossen), Paken, Witten, Dook.

III. Bij den blinden Rosseels.

De volgende avond, in de boerderij der kinderen Rosseels op Hansevelde. Zijn alleen thuis: de blinde Herman Rosseels, de knecht Pierken Schepens en de meid Theresia. Een twintigtal rovers dringen het huis binnen en roven het geld. Ze houden kermis en plunderen het huis. Genoemde rovers: J. Praet, Paken, Dook, Machiel.

IV. De brandwacht.

1. Een zondagnamiddag, enige dagen later, in de herberg «De brandwacht» achter Wezepoel, gehouden door Jaak Bloeck en zijn vrouw Wanne. Dook zit in de herberg wanneer de waard binnenkomt met het lijk van een reiziger, die hij bij een overval gedood heeft. Dook klaagt over zijn door een beet van de meid Theresia ontstoken hand.
2. Dook laat zich verzorgen door Dr. Rodrigues in de Kloosterstraat. Deze weet hem op te sluiten en laat hem aanhouden door de kommissaris.

---

(1) H. Staes, *Schets eener geschiedenis van de Gemeente Zele, Gent, Vander Schelden, 1883, p. 233-345. Opnieuw uitgegeven door de Heem- en Oudheidkundige Kring te Zele in 1969.*

V. Stien van 't Moer.

1. Dook boet voor zijn misdaden in het Rasphuis te Gent.
2. Een decemberavond in een hutje op de Zandberg, bij Pier Braems en zijn vrouw Mieken-doet-open. Vergadering van de bende, een tiental leden, waaronder naast J. Praet ook Spet, hoedenmaker te Lokeren.
3. Om negen uur vallen zij binnen bij Stien, een boer op het Moer, en zijn meid. Stien wordt neergeslagen en zijn geld geroofd.

VI. Een knop.

De zondag nadien, vóór de hoogmis aan de kerkdeur. Stien heeft in de worsteling een knop afgerukt van de jas van zijn aanvaller. Daaraan herkent hij hoedenmaker Spet die, zoals altijd, te Zele naar de hoogmis komt en wiens stem hij had menen te herkennen. Spet wordt aan het gerecht overgeleverd.

VI. Een mislukte aanslag.

Kerstnacht 1796. Een, zestal rovers, waaronder J. Praet en twee bedelaars uit Moorsel, Kotje en een niet nader genoemde, vallen de herberg St.-Antonius aan. De bewoners zijn naar de nachtmis, alleen de sterke knecht Karel wacht thuis. Karel weet twee rovers die door het keldervenster willen binnendringen met zijn bijl te doden. De rest van de bende druipt af onder vreselijke bedreigingen. De twee gedode rovers zijn de twee bedelaars uit Moorsel.

VIII. In de Gratiebosschen.

1. Een zondagnamiddag in een herberg op de Kouter. Bendelid Machiel doodt een klant bij het kaartspel. Hij wordt door de aanwezigen overweldigd en 's anderendaags naar Gent gebracht om er onthoofd te worden.
2. Paaszonondag, aan de kerkdeur vóór de hoogmis. Stien herkent Pier Braems en zijn vrouw, doordat zij bij hem geroofde klederen dragen.
3. Een namiddag in het voorjaar in de Gratiebossen. Bendelid Witten overvalt een reiziger, maar wordt daarbij zelf gedood. Het overschot van de bende, een zestal, waaronder J. Praet, Jaak, Jef en Paken, zit te beraadslagen. Ze zullen nog enkele goede slagen doen en dan het roversleven vaarwel zeggen, daar het te gevaarlijk wordt.

IX. Bij den horlogiemaker Vercautereren.

1. 's Nachts, enige dagen later. Twee Zelenaren, Koben Craey en Pieter Famaey, bemerken hoe een verdachte vreemdeling de woning bespiedt van horlogiemaker Vercautereren in de Langen Akker.
2. De zondag daarna in een herberg op de Kouter. Vercautereren zit te kaarten met o.a. Koben Craey, die hem over die verdachte persoon vertelt. Een vreemdeling zit het kaartspel te bekijken. Vercautereren maakt zich ongerust, speelt slecht en wil naar huis.
3. Vreemdeling is hem voor. Twintig man gaan mede naar Vercauterens huis. Alles ligt er overhoop, maar er blijkt niets gestolen. Ze ontdekken Jan Praet in de kelder. Eerst wordt hij overmand en geboeid, maar hij weet zich los te rukken en vlucht.

X. Een onaangename ontmoeting.

Enige dagen later, Vercauteren is op weg naar Kamershoek, Plots wordt hij vastgegrepen door Jan Praet die hem met de dood bedreigt. Hij zal Vercauteren echter sparen indien deze hem de volgende nacht in zijn huis onderdak verleent. Vercauteren aanvaardt.

XI. Einde van Jan Praet.

De volgende nacht in het huis van Vercauteren. Jan Praet en zijn trawant Paken laten zich een flink avondmaal voorzetten. Plots overvallen de gendarmes het huis. Praet en Paken weten te ontglippen, maar Paken laat zijn gezelschap in de steek. Radeloos verbergt J. Praet zich op een boerderij in een varkenshok. Hij wordt ontdekt maar ontsnapt. De gendarmes treffen hem met een kogel en kunnen enkele tijd zijn bloedig spoor volgen. Wanneer zij zijn spoor bijster worden, geven zij voorlopig de achtervolging op. 's Morgens vindt men hem stervend op een graskant bij een boerderij op de Heikant. Hij wordt op een kar geladen en naar Dendermonde gevoerd. Hij sterft enkele dagen later in de gevangenis aldaar, na zich bekeerd te hebben.

I. C. DE BRONNEN VAN H. STAES

«Veel is er over onze bloeiende gemeente nog niet geschreven, zegt Staes in zijn voorwoord, (p.V-VI) en de bronnen waaraan wij konden putten, zouden vrij schaars geweest zijn, indien de overlevering, van vader tot zoon overgezet, ons niet ruimschoots vergoed hadde, wat we in de geschiedkundige werken niet hebben kunnen vinden.»

In het daarop volgend overzicht van zijn geschiedkundige bronnen (p.VI-IX), is er onder degene die na de vertelde gebeurtenissen verschenen, geeneen dat van Jan Praet en zijn bende gewaakt.

Daniel Waterschoot (1726-1775), wiens boek verscheen in 1775, weet over de Gratiebossen alleen dit te vertellen: ... *«Op het afscheyden van Zele en Overmeere is den Bosch van gratie, zoo genaemt omdat er over 100 jaar vele menschen te vergeefs om gratie riepen, dewelke aldaer vermoord wierden; is hierdoor noch vermaerd tot meer als 100 mijlen boven Parijs».* (2)

De wat oudere tijdgenoot van H. Staes, J.B. Lavaut (Gent, 17.08.1834 - Buggenhout, 15.06.1900), wiens boek een tiental jaren vóór dat van Staes verscheen (3), vangt zijn geschiedenis van de kouterkapel te Zele aldus aan:

---

(2) D. Waterschoot, *Beschrijvinge van de princelijcke en ijverrijke parochie van Zele, Dendermonde, Jacobus Du Caju, 1774, Achtste Kapittel. Van deze parochie in 't algemeyn.* p. 17.

(3) J.B. Lavaut, *Volledig handboek der godsvrucht tot O.L.V. der Zeven Weeën in het bisdom van Gent, Gent, Vander Schelden, 1872. Tweede uitgaaf, p. 61-93: De Kouterkapel te Zele. Citaat p. 61-62.*

«Ten Westen der schoone en volkrijke parochie Zele, op de baan naar Gent langs Overmeire, strekten zich nog, tot over een honderdtal jaren, groote bosschen uit, waar roovers en moordenaars niet zelden de reizigers besprongen, ja, onmeedogend ter dood brachten. Hierom werden deze bosschen, bij spotzin, de **Gratiebosschen** genoemd, want noch gratie noch genade was er van de aanrandende booswichten te verwachten. Nogtans, volgens de beschrijving van Zele door D. Waterschoot, zouden de Gratiebosschen zoo heeten, bij zinspeling op de moordery van een groot aantal menschen die, tegelyk door hun vijanden overrompeld, te vergeefs om gratie baden. Waarschijnlijk wil de schryver hier spreken van de slachting der Burgondische legerbenden, die op 14 mei 1452, door de Gentenaars en hunne bondgenooten, de inwoners van Zele, Overmeire en Uitbergen, verslagen werden en negen dagen later, bij eenen tweeden aanval, ten getalle van vierhonderd, zonder genade in de Gratiebosschen werden omgebracht.

«Wat er van zij, de gansche streek, tusschen Zele en Overmeire, bleef lange jaren als onveilig te boek staan en de rechterlijke macht deed te vergeefs herhaalde pogingen om dit rooversnest te zuiveren. Naast het dorp, tot op een kwart uurs van Zelekerk, werd, wel is waar, een deel der **Gratiebosschen** uitgeroeid. Deze streek, allengskens bebouwd, werd hierom de **kouter** genoemd. Doch hiermede was het gevaar weinig verminderd. Te midden van den **kouter**, ter plaats waar heden de herberg het **Meuleken** bestaat, had eene bende booswichten post gevat in eene bouwvallige en verlaten hoeve. Wee den reiziger, die 's avonds laat die eenzame plaats voorbijtrok! Niet zelden, bij middel van gespannen koorden of andere hinderlagen, werden de voorbijgangers gevangen, van alles beroofd en deerlijk omgebracht. Het aandenken dezer schelmstukken komt heden nog in de verhalen der oude lieden voor.»

Zoals men ziet blijft Lavaut zeer vaag: hij vermeldt alleen het bestaan van roversbenden die de Gratiebossen teisterden, maar hij vermeldt geen namen van rovers, brengt geen omstandig verhaal van hun wandaden en onthoudt zich van elke tijdsbepaling. Wel geeft hij aan dat er onder het volk nog verhalen daarover voortleven. Als slotsom kunnen we gerust besluiten dat hij als bron voor Staes weinig zal betekend hebben.

H. Staes heeft het dus zeker over zijn verhaal over Jan Praet als hij verklaart: «Het overige onzer geschiedenis hebben wij te danken aan de Zeelse Ouderlingen, die de feiten, op onzen bodem voorgevallen, en welke zij in hunne jeugd honderden malen uit den mond hunner ouders hebben gehoord, trouw in het geheugen bewaard hebben.»(4) Als die «ouderlingen» in 1880 zestig jaar telde, waren hun ouders dus ongeveer tachtig à negentig jaar vroeger geboren, dus omtrent 1790-1800. De traditie zal in die tijd nog zeer levendig en algemeen verspreid geweest zijn. In een tijd, waarin zeer weinigen konden lezen, zal menig verteller zijn huisgenoten, gezeten in het flauwe licht van de haard, lekker hebben doen griezelen bij de vreselijke verhalen over Jan Praet en zijn bende.

---

(4) H. Staes, Schets... p. VIII-IX.

I. D. HET DOEL VAN H. STAES

Daarover zegt H. Staes zelf (p.X): *«In de hoop dat ons werk, hoe onvolmaakt het ook moge zijn, toch misschien dit goed zal verrichten van de plaats in te nemen van een dier zouteloze, walgelijke, en ongodsdienstige geschriften, welke helaas! tegenwoordig zoo dikgezaaid liggen in ons land, zenden wij het de wijde wereld in.»* Vergeten we hierbij niet dat Staes «Hulponderwijzer aan de Katholieke Jongensschool van Zele» is en dat we hier volop in de schoolstrijd zitten. Men leze hierover maar zijn hoofdstuk «Openbaar Onderwijs», p. 167-183.

Het doel van Staes is dus niet een geschiedkundig werk te schrijven in de moderne zin van het woord, maar wel een «stichtende» historie weer te geven. Zijn werk in het algemeen en ook de geschiedenis van Jan Praet heeft aldus een uitgesproken moraliserend karakter. Tegenover de slechtheid en goddeloosheid van de benedeleden stelt hij de braafheid en diepe godsdienstzin van de Zeelse bevolking. Met voorliefde weidt hij uit over de mooie godsdienstige gebruiken van de dorpelingen, hun noeste arbeid en de rustige ontspanning in het dagelijks leven. De ondeugden van de benedeleden worden dik in de verf gezet, hun drankzucht en vechtlust, hun niets ontziende begeerte naar geld. Opmerkelijk is dat er geen spraak is van vrouwenhistories, daarmee wil Staes zijn pen niet bevuilen. Maar hoe slecht die bandieten ook zijn, soms treft hen de genade. Dook, bij zijn bezoek aan Dr Rodrigues, rouwt over zijn zondig leven, de stervende Witten vraagt om een priester maar wordt door de anderen uitgelachen. Zelfs de aartsschelm Praet sterft in de gevangenis te Dendermonde «na zich tot God te hebben bekeerd». En tot slot komt de zedeles: *«De Almachtige, Die om de zonde onzer eerste voorouder uit te wisschen, aan het kruis stierf, is oneindig barmhartig.»*

Ook in het citeren der namen is historische waarheid niet zijn hoofddoel: *«De Lezer vergeve het ons dat wij in deze verhalen uit den Besloten Tijd en in de legenden van Jan Praet eenige namen hebben verzwegen of veranderd. Men begrijpt dat de eerbied voor familiën welke nog bestaan, ons verboden heeft personen te noemen, die men liever in het graf zou laten rusten. Anders zijn alle namen, die in onze geschiedenis voorkomen, en waarop geene vlekken kleven, echt, behalve dien van den Paardemeester en dien der bewoners uit de herberg, St. Antonius. Niettegenstaande onze opzoekingen zijn we er niet in gelukt, te weet te komen hoe deze lieden genoemd werden.»*(p. IX-X)

1. E. DE VERDIENSTE VAN H. STAES.

«Het boek, welke wij den Lezer aanbieden, mag wel is waar, geene aanspraak maken op geleerdheid, doch hierom gelooven wij niet, dat het geheel en gansch zonder nut zal wezen», zo begint H. Staes zijn voorwoord (p.V.) en verder *«Ons boek is voor het volk geschreven».*

Hiermede geeft hij zelf een goede waardebeoordeling van zijn boek. We kunnen het zeker weinig historische waarde toekennen en toch heeft het onschatbare verdiensten. Het is de ontegensprekelijke verdienste van Staes de basis gelegd te hebben van een traditie, die tallozen geboeid hebben gelezen of 's avonds rond de haard hebben horen vertellen.

Aldus heeft hij zijn dorpsgenoten weten te interesseren voor het verleden en de legenden van hun gemeente en hun zo de liefde voor hun dorp bijgebracht. Dat hij met zijn boek dit doel heeft bereikt bewijzen de schaarse overgebleven, beduimelde en kapotgelezen exemplaren, die door hun bezitter als een schat worden gekoesterd. In een tijd dat het analfabetisme stilaan en moeizaam werd overwonnen, is het voor vele Zelenaars het eerste, en voor sommigen wel het enige boek dat ze ooit hebben gelezen.

II. DE GESCHREVEN TRADITIE NA H. STAES.

Het verhaal van H. Staes heeft als basis gediend voor alles wat na hem in talrijke kranten- en weekbladenartikels tot in onze tijd is geschreven. Steeds vindt men er zijn verhaal in terug, soms aangevuld met bijzonderheden, Joost mag weten waar gevonden.

Als (voorlopig) laatste in de reeks vermelden we hierbij de volksschrijver Cyriel Vlaminck, boekbinder en letterkundige, Bokslaar te Lokeren (Lokeren, 15.11.1875-19.5.1959). Naast enkele romans en toneelstukken, schreef hij ook talrijke artikelen over de «geschiedenis» van de streek. In een ervan vinden we een artikel over «Jan Praet en zijn bende». (5) Om duidelijk te maken hoezeer hij schatplichtig is aan Staes en daarbij nog enkele bijzonderheden van onbekende oorsprong heeft weten te voegen, volgt hier de volledige tekst:

---

(5) C. Vlaminck, *De abdij van Rosenberg. Het Donckmeer. Oud Wetteren. De Berlindis-kapel, Laarne. Lokeren, Drukkerij Jos. Drossens, z.j. (ca 1938). In het deel over het Donckmeer, p. 51-53: IX. Jan Praet en zijn bende. Met dank aan F. De Krijger.*

JAN PRAET EN ZIJN BENDE

Tijdens de Fransche Revolutie ontstond er in ons land een sociale wanorde. De Justitie was niet ingericht zooals het behoort en uit dien hoofde ontkiemde er onkruid, 't is te zeggen, doken er rooversbenden op die het land onveilig maakten. In de Gratiebosschen nestelde zich Jan Praet en zijne bende.

Jan Praet was een vreemdeling, denkelijk een soldaat der Verbonden legers die met kerels van zijn slach een dievenbende stichtte welke voor niets terugweek. Onder hen waren er zelfs Duitschers, Hollanders, en ook mannen uit Vlaanderen, waaronder van Zele, Lokeren, Overmeire enz. Die mannen kenden alle hoeken en kanten van het bosch en als er geen werk was in het woud, trokken zij naar Zele en elders om te rooven en te moorden.

Jan Praet heeft veel euveldeeden begaan. Het was een zeer sterke kerel en zeer sluw was hij ook. Zijn mannen ontzagen en hadden vertrouwen in hem. Hij wist hen te beheerschen door zijn wilskracht en zijn sterkte.

Op de wijk Hansevelde te Zele werd ingebroken door Jan Praet en zijn bende bij de weezen Rosseels. Men stool er juweelen, doch niemand der bewoners werd vermoord. De meid had echter een roover zoo vreeselijk in de hand gebeten, dat de man ermeê bij een dokter moest gaan om zich te laten verplegen. De dokter kon hem doen klappen en zeggen van waar en hoe de wonde kwam. En de Politiekommissaris van Zele deed hem aanhouden en naar het gevang overbrengen.

Op het Moer te Zele (Statie) stalen de bandieten geld bij den ouden landbouwer Stien die daar woonde met zijn meid. Stien, in zijn woede, had een knop weten af te bijten van een der roovers kazak. Stien had hem meenen te herkennen aan zijn spraak en daar hij wist dat hij, hoewel op het grondgebied van Lokeren wonende, toch iederen Zondag naar de kerk kwam te Zele, wachtte hij hem af aan de kerkdeur. Eindelijk zag hij hem afkomen. Het was een hoedenleurder die soms in zijn huis kwam en wist dat er geld was. Stien hield hem aan de klap en bracht hem in het nauw met den afgebeten knop. De Lokeraar maakte zich kwaad, maar Stien nam de knop uit zijn zak en te midden van 't volk paste hij hem op de kazak van den hoedenleurder, op de plaats waar de knop ontbrak. De hoedenleurder werd gesnapt en naar het gevang geleid.

Bij de familie Verhelst, op de baan van Zele naar Dendermonde, had men kerstavond gevierd. Het was in 't jaar 1793 en na het feest waren de bewoners naar de nachtmis getrokken, uitgezonderd Jan, knecht van den huize. Rond 1 ure hoorde Jan gerucht buiten. Hij spande het oor en hoorde een gesprek af in het Borgoensch, de dieventaal van de bende van Jan Praet. En hij kwam zoo te weten dat men zinnens was langs het keldergat in huis te komen. Jan nam eene bijl en plaatste zich in den kelder, aan het keldergat. En als de eerste roover zijn kop door de opening stak sloeg Jan hem met zijn bijl het hoofd af. De tweede volgde, en weer liet Jan zijn bijl neder, doch ditmaal kon de

roover een gil slaan, waardoor zijn kameraden vermoedden dat er verraad was. Zij vloekten en tierden, maar moesten ten slotte afrekken. En 's anderendaags vond men twee lijken der roovers in den kelder. Zij werden herkend voor lieden uit Moorsel, die dikwerf naar Zele en Berlaere kwamen om te bedelen.

Bij een overval ten huize van den horlogiemaker Vercauteren te Zele-Wesepoel, werd Jan Praet door de geburen aangevallen, ten gronde geslagen en vastgebonden aan een boom. De sterke bandiet wist zich los te rukken en te ontvluchten onder het uitbraken van godslasteringen en bedreigingen.

De wet trad streng op. Eene klopjacht werd ingericht op de bende van Jan Praet en de gendarmen waren den kapitein op het spoor. Radeloos verschool Jan Praet zich in een varkenshok, doch de gendarmen ontdekten hem. Maar toen zij hem wilden grijpen kon de schelm nog ontsnappen in de duisternis, hoewel er vuurschoten op hem werden gelost en hij getroffen werd. De gendarmen hoorden een smartkreet. De wetsdienars herbegonnen hun opzoekingen des anderdaags en toen vonden zij den beruchten rooverskapitein op een veldpad liggen nabij den Heikant. Jan Praet was doodelijk gewond. Hij werd op eene kar neergelegd en naar Dendermonde gevoerd, waar hij enkele dagen nadien stierf in het gevang.

Met zijn dood stierf ook de bende van Jan Praet uit.

Het is slechts een flauw afkooksel van het kleurrijke verhaal van H. Staes. Opmerkelijk zijn wel de bijzonderheden die hij weet te geven over de identiteit van Jan Praet en zijn bendeleden. De overval op de herberg St. Antonius verplaatst hij naar Kerstavond 1793, wat het mooi kronologische en goed gebouwde verhaal van zijn voorganger breekt. De naam van de herbergier, die Staes niet kende en waarvoor hij dus maar de naam Verhelst verzon, is nu definitief Verhelst geworden. De knecht evenwel heet nu Jan in plaats van Karel.

Tijdens de tweede wereldoorlog publiceerde dezelfde C. Vlamincq nog eens een «Beknopte geschiedenis van Zele». (6) Daarin geeft hij de geschiedenis van Jan Praet in een verkorte versie weer: Het is een oppervlakkig stukje proza, waarin als enig nieuw element voorkomt dat J. Praet nu een deserteur uit het Oostenrijkse leger is geworden.

Hier volgt de tekst:

In de 17e en 18e eeuw verbleven te Zele in de Gratiebosschen de zoogenaamde «Egijpteneers». Zij leefden van diefstal en waarzeggerij. Maar eindelijk trad de Wet handelend op en verdreef dit gevaarlijk en nietsnuttig goedje. In de 18e eeuw nestelde Jan Praet en zijn bende in de Gratiebosschen, gelegen tussen

---

(6) C. Vlamincq, *Lokeren en Zele in Humor. IIIe Boekdeel. Beknopte Geschiedenis van Zele*. Zele, Drukkerij De Geest, z.j. (1945)?, p. 6-7. Deze tekst werd nog herdrukt in de *Gazet van Zele*, juni 1983.

Berlare, Uitbergen, Overmeire en Zele. De bende van Jan Praet had haar eigen taal, het beruchte «Bargoensch», eene dieventaal. Jan Praet was een sterk man, een deserteur van het Oostenrijksch leger, een man welke veel gezag genoot onder zijn kornuiten, waarvan er ook afkomstig waren uit Moorsel, Lede, Lokeren, Berlare en Zele. De rooverskapitein werd door de gendarmen gevonden op Wezepoel, toen hij zich aldaar in een varkenshok schuil hield. Hij kon echter toch ontvluchten en tijdens de nacht strompelde hij, erg gekwetst, in de richting van den Heikant. Doch aldaar werd hij ontdekt door de Wetsdienaars. Gevankelijk werd hij op eene driewielkar naar Dendermonde gevoerd, waar hij acht dagen later stierf. Men hem verdween ook gansch de bende. De leider was weg.

III. DE MONDELINGE TRADITIE.

Onderzoek door Th. Penneman.(7)

In het raam van een Oostvlaams sagenonderzoek (1972-73) deed Th. Penneman ook een onderzoek naar de volksagen te Zele. Na een overzicht van de vorige onderzoeken over volksagen te Zele, geeft hij (p. 50-72) de resultaten van zijn speurwerk te Zele waar hij *«drie uur geweest was en nadien op een heemkundige vergadering nog gesproken had met ongeveer 30, vaak zeer jonge Zelenaars»* (p. 50)

Allen hebben hun ouders of grootouders horen vertellen over Jan Praet en een vijftal heeft ook het boek van Honoré Staes gelezen. Ze weten het volgende te vertellen: De bende schuilt in de Gratiebosschen, spreekt Bargoens en overvalt reizigers. Meer speciaal herinneren de meesten zich het bloedige verhaal over de mislukte inbraakpoging in St. Antonius op de weg naar Dendermonde. Een spreekt over een knophistorie (Stien van het Moer), maar betreft er Jan De Lichte bij. Buiten deze vermelding van Jan De Lichte, wiens naam bij H. Staes nergens voorkomt, is alles wat ze vertellen in zijn boek terug te vinden. Wat Jan Praet zelf betreft, stelt Th. Penneman als slot vast: *«Enkel te Hamme-Zogge en Uitbergen werd ons nog verteld over Jan Praet.»* (p.72)

---

(7) Th. Penneman, *Volkssagen te Zele*, in *Jaarboek H.O.K. Zele 1972-73*, p. 37-72).

TWEEDE DEEL - DE HISTORICHE WAARHEID

I. EEN BRIEF EN ZIJN GEVOLGEN.

I. A. Aanval op de traditie.

Tien jaar reeds na het verschijnen van het boek van Honoré Staes deden De Potter en Broeckaert in hun bekend standaardwerk, zonder Staes te vernemen, een aanval op de traditie over Jan Praet:

Vóór den tijd dat de gemeente aan alle kanten was bevolkt en bebouwd, waren er vele bosschen, heiden en moerassen. Het noordwestelijk gedeelte, palende aan Lokeren en Overmeire, was enkel begroeid met kreupelhout en heideplanten en heette vanouds Heikant, later ook de Gratiebosschen. Dat deze onvruchtbare streek, welke zich tot bij het bosch van Berlare uitstreckte, vroeger een nest van roovers zou geweest zijn, die de voorbijgangers zonder «gratie» uitstroopten en van kant maakten, achten wij weinig meer dan een fabeltje. Weet men ééne, of enkele moorden aan te halen, te dier plaatse geschied, zulke feiten waren vroeger even zeldzaam als tegenwoordig, niet enkel te Zele, maar overal; daarbij, de stroopers van de Gratiebosschen of den Heikant zullen ongetwijfeld maar een zeer armoedig leventje hebben gehad: men gaat niet wandelen in het zand, tusschen struik en stronk, vooral niet met eene welvoorzienetesch, en het handelsverkeer tussen Zele en Overmere zal in de vorige eeuw denkelijk niet zóó groot zijn geweest, dat baanliggers en ander geboefte er breed den kost verdienen konden met den buit dáár op argelooze lieden maakt. Bovendien: Vlaanderen was geen verlaten wetteloos gewest, waar zoo maar heel op 't gemak kon geroofd en gemoord worden; het Land van Dendermonde had rechters, en in menige zijner dorpen stond de gevreesde galg gereed voor wie het in de samenleving te bont maakte.» (8)

Hiermede gaven ze uiting aan de mening van meer kritische personen, die deze verhalen over Jan Praet als verzonnen beschouwden en aan de fantasie van H. Staes ontsproten. Uit de hoogte zagen ze neer op de vele eenvoudige lieden die, zonder de minste twijfel aan hun waarachtigheid, deze mooie vertellingen lazen, hoorden vertellen of zelf vertelden. Daar tussenin stond dan een derde categorie die overtuigd was dat alles wat men over Jan Praet en zijn bende vertelde een onontwarbaar kluwen was van waarheid en legende.

Hoe sterk de twijfel ook heerste, men zal vruchteloos zoeken naar «historici» die zich over de waarheid van deze verhalen uitspraken en ook F. Michem

---

(8) F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, 4e Reeks. Arrondissement Dendermonde, 3e deel: Wetteren, Wichelen, Wieze, Zele; Gent, C. Annoot-Braeckman, 1893, p. 2-3.*

rept niet met één woord over Jan Praet en de Gratiebossen krijgen met moeite een vermelding. (9)

I. B. De brief.

Zo was de toestand dan, tot ik in de lente van het jaar 1980 volgende brief in handen kreeg (10): (vertaling)

Aan de Heer Staes
Luitenant Hoogbaljuw
Dendermonde.

Mijnheer,

Ik heb de eer U te melden dat de genaamde Jan Praet hier is overleden op 21 mei ll. in het hospitaal van de inrichting en dat hij begraven is op het kerkhof van St. Martinus.

*Ik heb de eer te zijn met volmaakte hoogachting,
uw zeer nederige en gehoorzame dienaar,*

(get.) Van Rossem
Kommandant.

Gent, de 29e juni.

Toen ik deze brief toonde aan wijlen burgemeester Avil Geerinck, een man die zeer gehecht was aan zijn geboortedorp en als niet een op de hoogte was van Zele's geschiedenis, schudde hij zijn hoofd en zei: «Nu begrijp ik er niets meer van, dat zoudt ge toch eens moeten onderzoeken». En zo zette ik mij aan het werk. Helaas, de man die mij tot dit onderzoek had bewogen, zou er nooit de resultaten van zien, doordat hij kort nadien plots is overleden.

I. C. De datum.

De eerste opgave was de datum van de brief te bepalen, daar bij de datering op de brief, zoals wel meer voorkomt, het jaartal ontbrak. De geadresseerde was Philippus Joannes Staes, luitenant-hoogbaljuw te Dendermonde. Dit toont aan dat de brief dagtekende van vóór de Franse overheersing (1795-1814). Inderdaad de funktie van baljuw verdween met het Ancien Régime (11). Dit was een eerste tijdsbepaling.

Wat was «l'hôpital de la maison» met als kommandant Van Rossem? en het kerkhof van St. Martinus?

De oplossing was te vinden in het Stadsarchief te Gent, waar de parochieregisters van de St. Martinusparochie bewaard worden. Opzoekingen in het overlijdensregister lieten me volgende notitie vinden: (12)

Vicesima tertia maij 1788 sepultus est Joannes Praet filius Petri, qui obiit 21. maij media septima vesperi aetatis 43 annorum.

(getekend:) P.F.A. Ronsse, vicepastor.

---

(9) F. Michem, *Zele en zijn geschiedenis*, Antwerpen-Brussel-Amsterdam, Standaard-Boekhandel, 1957.

(10) *Brief in privaatbezit*. Zie fotokopie.

(11) *Men noemt Ancien Régime (Oud Regiem) het bestuurlijk stelsel in zwang vóór de Franse periode. De Fransen veegden het van de kaart en vervingen het door hun eigen centralistisch bestuurs-systeem.*

(12) *Zie fotokopie.*

e Montieur

J'ai l'honneur de vous informer que le nomme
Jean Picaud est mort icy le 21 mai dernier,
a l'hopital de la maison et quil a est enterré
au Cimetièrre de S. Martin
J'ai l'honneur d'ete avec la plus parfaite
concoction

e Montieur

Paris le 29 Juin

Notre très humble et
affectionné serviteur
Jan Verboom
D'Amsterdam

e de Montieur

e Montieur Staes
seul grand Bailleur

20
Schmilde

In nomine domini Amen
 Nos Petrus Franciscus qui obijt heri quadragesima
 ante beati Petri apostoli in vinculis et ceteris
 sanctis et archidiaconi **Petrus Franciscus**

Concedit
 Petrus Franciscus qui obijt heri quadragesima ante beati Petri apostoli in vinculis et ceteris sanctis et archidiaconi **Petrus Franciscus**

Concedit
 Petrus Franciscus qui obijt heri quadragesima ante beati Petri apostoli in vinculis et ceteris sanctis et archidiaconi **Petrus Franciscus**

In nomine domini Amen
 Nos Petrus Franciscus qui obijt heri quadragesima ante beati Petri apostoli in vinculis et ceteris sanctis et archidiaconi **Petrus Franciscus**

Concedit
 Petrus Franciscus qui obijt heri quadragesima ante beati Petri apostoli in vinculis et ceteris sanctis et archidiaconi **Petrus Franciscus**

Daaruit was te besluiten dat een zekere Jan Praet, zoon van Petrus, 43 jaar oud, gestorven was op 21 mei 1788 en begraven op 23 mei daarop volgend. In de rand stond bijgeschreven: Correctiehuys.

Daarmee stond vast: Jan Praet, zoon van Petrus, verbleef in het Correctiehuis te Gent, en zijn dood op 21 mei 1788 werd gemeld aan de luitenant-hoogbaljuw te Dendermonde op 29 juni.

Wat was nu het «Correctiehuys»?

In de strijd tegen bedelarij en landloperij had men in 1616 te Gent het Rasp-huis opgericht, gevestigd in het Geraard de Duivelsteen. Het heette Rasp-huis, omdat oorspronkelijk een van de bezigheden van de gedetineerden was het raspen van verfhout.

Op 18 juli 1771 besloten de Staten van Vlaanderen een nieuw «Tuchthuis, Correctiehuis» te bouwen, wat Keizerin Maria Theresia in haar patentbrief van 17 januari 1772 toestond. Het nieuwe Correctiehuis werd gebouwd op de boord van de in 1753 gegraven Coupure. Het had de vorm van een acht-hoek, verdeeld in acht afdelingen bestaande uit gebouwen en binnenkoeren. In 1775 waren er vijf van de acht voltooid, helemaal voltooid was het in 1825. In 1773 werden de gedetineerden uit het Geraard de Duivelsteen naar het nieuwe Correctiehuis overgebracht, waarbij de directeur Van Rossem een ontvangstbewijs tekende.

Het nieuwe Correctiehuis, dat door zijn vooruitstrevende opvattingen in geheel Europa bewondering wekte, droeg als leuze op zijn zegel: Saevit-Nutrit - Emendat. (het bestraft, het voedt, het verbetert).(13)

I. D. Wie was die Jan Praet?

Een volgende stap was nu de identiteit van Jan Praet nader te bepalen.

I. D. 1. Zijn geboorte.

Volgens de akte van overlijden was hij de zoon van Petrus, 43 jaar oud in 1788. Hij moest dus in 1745/1746 geboren zijn. De oplossing stak in de Parochieregisters van Zele.

In het register nr. 8, Dopen 20 januari 1746-28 maart 1766 vond ik geen Jan Praet in de jaren 1745/1746, maar wel:

1747 - Die 8a junii 1747 baptizavi Joannem Franciscum, filium Petri Praet et Anne Marie Holleman conj(ugum), natum hodie hora 7a matutina. Susceperunt Joannes Van Kerckhove et Anna Catherina Holleman.

(getekend:·) P. De Clercq.

Op 8 juni 1747 dus doopte Philippus De Clercq, (gewijd in 1745)(14), Joannes Franciscus Praet, zoon van de echtelingen Petrus en Anna Maria Holleman, geboren dezelfde dag om 7 uur 's morgens. Peter en meter waren Joannes Van Kerckhove en Anna Catherina Holleman, waarschijnlijk moeder van de vrouw.

---

(13) Zie hierover P. Claeys, *Les monuments de la ville de Gand, Gent, J. Vuylsteke, 1905, La maison de force p. 63-70.*

(14) D. Waterschoot, *Beschrijvinge... p. 7.*

Hoewel hij dus in 1788 slechts 41 jaar oud was i.p.v. 43, kan er geen twijfel over bestaan dat dit de Joannes Praet was, zoon van Petrus, die in het Correc-tiehuis overleed. Dat Jan zijn leeftijd niet op een paar jaar na wist te bepalen, is niet zo verwonderlijk voor die tijd en anderzijds is er in heel die periode geen andere Joannes Praet te Zele geboren.

Eens dit resultaat bereikt, was het een koud kunstje om in de verschillende parochieregisters van Zele de verdere biografische gegevens over Jan Praet op te diepen.

I. D. 2. Zijn huwelijk.

In register nr 17, Huwelijken 1736-1782 vonden we:

Die 28a jan(uar)ij 1768 contraxerunt sponsalia Joannes Praet & Clara Maria De Kimpe et die 9a februarij praeviis tribus bannis contraxerunt matri(mo-ni)um coram me infrascripto et testibus Petro Praet et Aegidio Dhede.

(getekend:) J.D. Jacobs, pastor.

Op 28 Januari 1768 werd dus door pastoor Jacobs de ondertrouw en op 9 februari het huwelijk ingezegend van Jan Praet en Clara Maria De Kimpe; een van de getuigen was Jans vader.

I. D. 3. Zijn kinderen.

In de registers nr 9, Dopen 1766-1781 en de nummers 23 en 24, Overlijdens 1729-1775 en 1776-1790 vinden we:

a. Egidius Franciscus	° 17 nov 1768	† 12 okt 1783.
b. Elisabeth	° 7 dec 1769	† 18 april 1770.
c. Benedictus	° 24 juni 1772	† 17 dec 1790.
d. Joannes	° 4 jan 1775	† 20 maart 1775.

I. D. 4. Dood van zijn vrouw.

In register nr 23, Overlijdens 1729-1775 lezen we: overlijden van De Kimpe Clara, vrouwe van Jan op 13 okt 1775.

De dood van Jan Praet zelf is te Zele niet opgetekend geworden.

I. E. De familie Praet te Zele.

I. E. 1. Aankomst van de familie Praet te Zele.

In het begin van de 18e eeuw kwam een zekere Jan Praet, gehuwd met Maria Bontinck, zich te Zele vestigen. Vanwaar ze kwamen is niet vermeld en even-min vinden we hun overlijden weer in de parochieregisters van Zele.

Op 24 februari 1716 werd hun een zoon geboren, Petrus Praet, en op 17 juni 1720 een dochter, Maria Judoca. Dit zijn de eerste vermeldingen van deze familie in de Zeelse parochieregisters.

I. E. 2. De ouders van Jan Praet.

Petrus Praet huwde met Anna Colman (ook vermeld als Holleman, Olleman, Koeleman, Coleman, Coolman). Dit huwelijk vinden we niet genoteerd in de parochieregisters van Zele, evenmin als de geboorte van zijn vrouw. Ze was dus geen Zeelse en het huwelijk zal plaatsgegrepen hebben in haar ge-boortedorp.

Het huwelijk werd rijk met kinderen gezegend: vier zonen en vier dochters:

a. Adrianus	°11 feb 1740	geen verdere gegevens.
b. Anna Catharina	°12 nov 1742	idem
c. Joanna Maria	°11 maart 1745	†20 jan 1747
d. Jan Franciscus	° 8 juni 1747	
e. Petrus Franciscus	°10 feb 1750	†13 april 1753
f. Maria Jacoba	° 9 maart 1751	geen verdere gegevens.
g. Maria Anna	°17 april 1754	†22 april 1755
h. Jan Baptiste	°13 mei 1756	†31 okt 1756

Van de acht kinderen stierf dus de helft in de prille kinderjaren; van drie andere vinden we geen verdere gegevens te Zele, zodat we mogen aannemen dat ze uit Zele verdwenen .

Op de lijsten die de pastoor, de meier, de burgemeester en de schepenen jaarlijks opmaakten van «*de inwoonders degonne in geene parochieonkosten ende domiciliaire lasten en contribuieren ter causen van hunne sobere gestaetheyt, waeraf daervan ten meerderen deele jouisseren van de taeffel van den H. Geest*» vinden we van 1757 af Pieter Praet vermeld als wonende op de Kouter en van 1772 af (Pieter Praet stierf op 10 juli 1771) zijn weduwe, tot haar dood op 18 oktober 1781, 72 jaar oud. (15)

Pieter Praet heeft te Zele nog andere sporen achtergelaten . We vinden hem inderdaad terug als beklagde en verweerder in drie processtukken: (16)

a. Op 15 april 1760 wordt hij voor de vierschaar gedaagd door procureur P.J. Vandebreen in naam van de eiser Pieter van Ranst, «*inwoonder van de prochie ende heerelijckhede van Moeseque*» (Moerzeke). Deze eist de betaling van «*de somme van vierenvijftigh guldens en vijfthien stuyvers over coop ende leveringhe van calcksteen ende plavy aen den verweerder ghelevert ten verscheyde instantien ten jaere seventhien hondert negen en vijftigh*», som te vermeerderen met de intresten en de onkosten van het proces.

b. Op 25 juni 1760 wordt hij een tweede maal door dezelfde procureur voor de vierschaar gedaagd om hem te doen veroordelen tot het betalen aan de eiser Joseph Vandebossche «*de somme van dry ponden, ses schellingen en seven grooten, rest van eene meerdere somme, over coop ende leveringhe van eene hoorebeeste (· hoornbeest, rund) aen den verweerdere vercocht ende gelevert ten jaere seventhienhondert tsestigh*» dit met de intrest en de onkosten.

c. Een derde maal wordt hij voor de vierschaar gedaagd door procureur Joannes Frans Klein, en wel op 19 juli 1768, in naam van Pieter Joseph Coppiepers, «*ontfanger deser prochie van Zele*». Praet is namelijk ten achter in het betalen van de parochieonkosten van de jaren 1759, 1760, 1762 en 1765. Samen met de gedane kosten belooft de som «*een pondt, vier schellingen vijf grooten courant*», vermeerderd met de intresten en de onkosten van het proces.

I. E. 3. Het gezin Jan Praet.

Op 9 februari huwde Jan Praet dus met Clara Maria De Kimpe, die met haar moeder, Weduwe Judocus De Kimpe, eveneens op de Kouter woonde. Het

(15) RAG, Zele Oud, 38. Stukken betreffende de armen en de kerk. De tafel van de H. Geest is de armendis. Op te merken is het overgroot aantal namen op deze lijsten van behoeftigen, vooral op de Kouter.

RAG = Rijksarchieff Gent

(16) RAG, Zele Oud, 758 en 759. Processtukken.

jonge gezin vestigde zich insgelijks op de Kouter, waardoor ze de lijst van de behoeftige gezinnen op de Kouter kwam aandikken (17). Zoals gezien telde het gezin vier kinderen. Het tweede en het vierde kind werden nauwelijks enkele maanden oud, zodat er nog slechts twee kinderen in leven waren, toen Clara Maria De Kimpe op 13 oktober 1775 overleed. Toen Jan Praet op 21 mei 1788 zelf overleed, was alleen zijn derde kind, Benedictus, nog in leven. Deze stierf op zijn beurt, ongehuwd, op 17 december 1790, 19,5 jaar oud. Met hem is het gezin Jan Praet volledig uitgestorven. Dat het gezin Jan Praet fel te lijden had onder zijn avontuurlijk leven, laat wel geen twijfel over. We vinden de naam van Clara De Kimpe tot aan haar dood vermeld onder de *«aerme menschen door hunne behoefthigheyt de hulpe & bijstandt der aermetaefels genietende»*. (18)

Op 1 mei 1773 noteert de H. Geestmeester Marcelis De Beule: *«Item betaelt aen Joannes Verrotten over een jaer onderhoudt van de vrouwe van Jan Praet 2 pond 5 schellingen groot»*. Op 1 mei 1774 ontvangt Joannes Verrotten hiervoor 1 pond 15 schellingen. Een jaar later is het Jacobus Heirwegh die 2 pond groot ontvangt *«over een jaer onderhoudt van Clara Maria De Kimpe»*, terwijl hij ook 1 pond ontvangt voor het onderhoud van haar moeder weduwe Judocus De Kimpe. Dezelfde uitbetaling staat ook genoteerd op 1 mei 1776.

Ook de kinderen werden uitbesteed: op 13 oktober 1776 ontvangt Bernardus Callion de som van 4 pond 10 schellingen groot voor een jaar onderhoud van *«het kind van Jan Praet»* (de vrouw van Praet was overleden op 13 oktober 1775). Diezelfde notitie wordt herhaald tot 13 oktober 1780 met als vergoeding 6 pond groot.

I. E. 4. Verdwijnen van de familie Praet uit Zele.

De vermelding van de dood van Benedictus, zoon van Jan Praet en Maria De Kimpe, op 17 december 1790 is de laatste die we in de parochieregisters van Zele over een Praet weervinden. Ook in de registers van de burgerlijke stand 1803 tot 1850 is geen spoor van een Praet meer te vinden.

I. F. Samenvatting.

Laten we nu even samenvatten:

Jan Praet, zoon van Petrus en Anna Catharina Holleman (Colman) is te Zele geboren op 8 juni 1747 in een arm gezin op de Kouter. Hij huwde op 9 februari 1768 met Clara Maria De Kimpe, met wie hij vier kinderen had. Zijn vrouw stierf op 13 oktober 1775 en hijzelf op 21 mei 1788 in het Correctiehuis te Gent. Daar al zijn kinderen jong gestorven zijn, liet Jan Praet geen rechtstreekse afstammelingen na.

Het valt al dadelijk op dat dit helemaal afwijkt van de traditie, die hem eerst in 1797 laat dodelijk gewond op de Heikant gevangen genomen worden en hem dan laat sterven in de gevangenis te Dendermonde.

Wat dan wel de «loopbaan» van Praet geweest is, wanneer hij gevangen genomen is, veroordeeld en naar Gent overgebracht, is nu de vraag. Het antwoord

---

(17) RAG, Zele Oud, 38.

(18) RAG, Zele Oud, 236, Armenrekeningen 1764-1781 en 237, Armenrekeningen 1782-1794.

zou eerder gemakkelijk te vinden geweest zijn in het archief van de schepenbank te Dendermonde waar kriminele zaken behandeld werden. Jammer genoeg is het archief van Dendermonde volledig in de vlammen opgegaan bij de brand van de stad in 1914. Bij navraag in het Stadsarchief te Dendermonde, in het Rijksarchief te Gent en in het Algemeen Rijksarchief te Brussel bleek dat aldaar niets te vinden was. Wat het archief van het Correctiehuis betreft, bij nazicht in het Stadsarchief te Gent was daar weinig te vinden over het Correctiehuis en helemaal niets over de periode dat Jan Praet er verbleef.

Met veel geduld gelukte het mij toch, na moeizame en tijdrovende opzoekingen, in allerlei historische bronnen genoeg elementen te vinden om ons over Jan Praet een waarachtig beeld te vormen.

Tot beter begrip zal het niet overbodig zijn eerst enig inzicht te krijgen in de kriminaliteit en haar beteugeling in Vlaanderen in het algemeen en in Zele in het bijzonder tijdens de tweede helft van de 18e eeuw.

II. DE KRIMINALITEIT EN HAAR BETEUGELING IN DE TWEDE HELFT VAN DE 18e EEUW.

II. A. Algemene toestand.

Bij de aanvang van de 18e eeuw kwam er een einde aan het overwicht van de steden en tot omstreeks 1770-80 lag het zwaartepunt van de economische ontwikkeling op het platteland. De basis werd gevormd door een stormachtige uitbreiding van de huisnijverheid, vooral in de vlasindustrie, gekombineerd met een kleinschalig landbouwbedrijfje, veelal niet groter dan één Ha., waarbij alle activiteiten familiaal georganiseerd waren. Men schat dat de bevolking voor 50 à 65 % bestond uit koeboertjes, die niet meer dan 10 à 20 % van de grond bewerkten. De grote boeren, zowat 10 % van de bevolking, baatten 45 à 50 % van de grond uit. Wat de huisnijverheid betreft, men berekent dat in 80 à 85 % van de gezinnen een spinnewiel te vinden was. De produktiviteit lag zeer laag: met een full-time weefactiviteit kon men niet meer dan 5 el ($\pm 3,5$ m.) per dag voortbrengen.

Rond het midden van de 18e eeuw evenwel kon het eerder ruwe handgeweven linnen niet meer optornen tegen de buitenlandse concurrentie en vooral tegen de lager geprijsde mekanisch geweven katoenstoffen. In plaats van investeringen in het produktieapparaat te overwegen, verkoos men de arbeidende bevolking tegen lagere lonen te laten werken, geldplaatsingen gingen bij voorkeur naar onroerend goed. Maar zelfs volgehouden inspanningen volstonden niet langer om de arbeiders in het vlasbedrijf een bestaansminimum te waarborgen. Al bood men het handgeweven linnen tegen lagere prijs op de openbare markt aan, het vond nog weinig of geen afzet. Op termijn leidde dit tot een vermenigvuldiging van de armoede en een uitzichtloze crisis

op het platteland in Vlaanderen. Dit gaf ontstaan aan een totaal verpauperde klasse, die als enige uitweg zag de bedelaarsstaf op te nemen.(19)

Het valt dan ook niet te ontkennen dat de bedelarij in die jaren een van de meest verspreide kwalen is geweest, die door haar omvang de wankelende maatschappelijke toestand steeds meer ondermijnde. Inderdaad zien we hoe door een graduele verschuiving de bedelarij stilaan ontstaan gaf aan landloperij en tenslotte leidde tot kriminaliteit. Overal bloeide dan ook de misdadigheid en de struikroverij, al of niet gepaard gaande met bendevorming. Dit was vooral het geval in de bosrijke gebieden waar de bandieten een gemakkelijke en veilige schuilplaats vonden.(20)

Hun rangen werden nog aangedikt door de talrijke deserteurs uit de verschillende legers, meestal slachtoffers van ronselaars die, voorzien van vrijbrieven, geregeld onze streken afschuimden. Aangelokt door het hun voorgespiegeld avontuurlijk en vrij soldatenleven en het grote geldgewin, tekenden de jonge mannen een dienstverbintenis in de roes van de hun mild geschonken drank. Eens ontuchtend door de werkelijkheid, verkozen vele van deze rekruten te deserteren. Ongenadig opgespoord en opgejaagd vonden de meesten er niets beters op dan zich bij de rangen van bedelaars, landlopers en struikrovers te voegen.

II. B. Landloperij en bedelarij te Zele.

II. B. 1. Armoede te Zele.

Zoals elders was ook te Zele een overgroot deel van de bevolking in diepe armoede gedompeld. Elk jaar stelde een speciaal daartoe aangestelde commissie, bestaande uit de pastoor, de meier, de burgemeester, de schepenen en de armmeester van de parochie, lijsten op van de inwoners die omreden van hun armoede ontslagen waren van het betalen van de gemeentebelastingen. De meerderheid van hen genoot daarenboven nog de steun van de Tafel van de H. Geest, de verre voorloper van ons huidige O.C.M.W. Het zijn omvangrijke lijsten, die ons laten vaststellen dat een groot deel van de armoedige bevolking geconcentreerd was op de Kouter.(21)

In het jaar 1786 bedroegen de totale inkomsten van de Tafel van de H. Geest 575 pond, 7 schellingen, 1 groot, 6 deniers. In de verantwoording van de uitgaven lezen we: (22)

- *Tweede Capitel van uytgeven bij den rendant (de armmeester) gedaen nopens bestedingen der aarme menschen, door hunne behoefteghydt de hulpe & by-*

---

(19) Zie hierover Chr. Vandenbroecke, *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk, Beveren, Orbis en Orion*, 1982, 2e druk en L. Jaspers en C. Stevens, *Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Régime*, Gent, *Kultureel Jaarboek van Oost-Vlaanderen. Bijdragen, Nieuwe Reeks nr. 23*, 1985.

(20) Stefaan Top, *De bende van Bakelandt. Deel I. Lodewijk Bakelandt en zijn bende. Bijdrage tot de studie van de groepsriminaliteit rond 1800, Kortemark-Handzame, Familia et Patria*, 1983, p. 31-109.

(21) RAG, *Zele Oud 38. Stukken betreffende de armen en de kerk. 18e eeuw.*

(22) RAG, *Zele Oud 237. Armenrekeningen 1782-94. Rekening 1787 over 1786.*

standt der aermetaefels genietende ingevolghede de respectieve acquitten daertoe relatief soo volghet: 242 ponden, 9 schellingen en 2 grooten.

- Derde Capitel van uytgeven inhoudende de huysrueren & cheynsen tot laste van desen aermen gevallen volgens d'acquitten daertoe relatief soo volghet: 91 ponden, 9 schellingen, 8 grooten.

- Vierde Capitel van uytgeven behelsende de leveringhe van winkelwaeren als andere nootsackelijckheden ten behoeve van desen aermen gedaen soo volghet: 160 ponden 18 sch. 3 gr. 6 deniers.

In totaal bedroegen de uitgaven dus 494 pond, 16 sch., 13 gr. 6 deniers. (1 pond = 20 schellingen = 240 deniers.)

II. B. 2. Het plakkaat van 26 juli 1749.

Op 26 juli 1749 vaardigde het centraal bestuur een plakkaat uit tegen de landloperij en bedelarij, nadien nog verscheidene malen herhaald o.a. door het Keizerlijk Dekreet van 24 oktober 1750 en de keizerlijke ordonnantie van 14 december 1765. Het schreef voor de uiterste waakzaamheid uit te oefenen tegenover lieden vreemd aan de parochie. Ze moesten dadelijk teruggezonden worden naar hun geboorteplaats of de plaats waar ze een wettelijke verblijfstoelating verkregen hadden. Voor vreemdelingen die in de parochie wensten te komen wonen moest aan hun woonplaats een borgtocht van 150 gulden gevraagd worden als waarborg dat ze de rijen van de armen niet zouden vergroten en aldus niet ten laste van de armendis zouden vallen.

Het plakkaat voorzag strenge straffen voor de lokale besturen die in de toepassing van deze voorschriften te kort zouden schieten. We zien dan ook dat te Zele herhaalde maatregelen werden genomen om dit plakkaat toe te passen.

II. B. 3. Het betalen van een borgtocht.

In de reeds vermelde bundel documenten betreffende de armen en de kerk uit de 18e eeuw (23), vinden we een hele reeks van deze borgbrieven uit de jaren 1770-90, o.a. van inwoners van Uitbergen en Overmere die zich te Zele wilden komen vestigen. Ook in het archief van Berlare (24) vinden we de kopie van een borgbrief van 150 gulden op 14 september 1775 door het bestuur van de armendis van Berlare uitgereikt aan Jacobus Poppe om het hem mogelijk te maken te Zele te komen wonen.

In het Rijksarchief te Gent vinden we een dokument waarin een vijftiental vreemdelingen, reeds te Zele gevestigd, aangemaand worden binnen de drie weken een borgtocht van 150 gulden te betalen. Bij niet betaling zullen ze uit Zele uitgewezen worden (25).

Borgemeester ende schepenen der parochie van Zele, Lande van Dendermonde, ordonneren dat sy doen by desen uyt crachte van hunne resolutie van daete

---

(23) RAG, Zele Oud 38.

(24) RAG, Berlare 7. Resolutieboek 1750-1778, p. 229 R^o.

(25) RAG, Zele Oud 795. 22 juli 1758. De magistraat geeft aan enkele vreemdelingen het bevel de parochie te verlaten.

22 july 1758 de persoonen van Judocus Goossens, Joannes Decock, Philips Leeman Hansevelde, Olivier de Cock Rinckhaut, N. Lantsheer Dyck, Anthone Spitaels, Pieter Caroen Wesepoel, Joannes de Mol Wesepoel, Joannes Says, de wed. Caerel Janssens Avermaet met naeme N. Kets, Jacobus Segers Moer, Ludovicus De Schrijver Camershoeck, Pieter Joannes van Maelderen Avermaet ende Joannes van Maelderen Stockstraete, vreemdelinghen actuelyck hunne residentie houdende binnen onse voorseyde parochie van Zele, te vertrecken naer hunne geborteplaetse dit onthier ende dry weken eerstcommende (binnen de drie weken van nu af) naer de insinuatie (bekendmaking) deser ingevolghen haer majesteyts placcaet ende ordonnantie van daete 24n 8bre 1750, ten waere sy binnen de voorseyde weken voldeden aen het gemelde placcaet requirerende hetselve eene cautie ofte borghe van 150 guldens, op pene van danof in foute blyvende, daertoe by executie te sullen gedwonghen worden, versoeckende niet min relaes van de gedaene insinuatie in forma omme te valideren soo het behoort.

Actum 22n july 1758. Toorconden als deserviteur der greffie

onderteekent de Lamper.

Ook te Berlare werd, in uitvoering van het dekreet van 24 oktober 1750, aan de vreemdelingen bevolen uit Berlare te vertrekken, en dit reeds op 9 augustus 1751.(26)

II. B. 4. Verscherpte waakzaamheid.

– a. Handhaving van de openbare orde.

Het handhaven van de openbare orde was een van de voornaamste opdrachten van de meier als plaatsvervanger van de landheer. In de uitoefening van deze taak werd hij bijgestaan door een of meer veldwachters, meestal praters of sergeanten geheten. Deze werden elk jaar door de baljuw aangesteld.

In normale omstandigheden volstonden deze enkele met rapier uitgeruste politiedienaren om de veiligheid van de gemeente te verzekeren en have en goed van de ingezetenen te vrijwaren tegen de roofzucht van allerlei onzure elementen. In meer beroerde tijden, wanneer landloperij en diefstal hoogtij vierden, werd deze gewapende macht versterkt met een of meer rondegasten, die dag en nacht op ronde gingen(ronderen).

Zo dit niet volstond om de misdadigheid te beletten of althans in te dijken, dan richtte de gemeenteoverheid «korporaalschappen» in, bestaande uit twaalf «wachtbare» mannen. Ze werden aangevoerd door een korporaal of rondemeester en dienden beurtelings 's nachts te patroeljeren.(27)

Bij D. Waterschoot vinden we de samenstelling van het politiekorps in 1774:(28)

Parochiebeschermers: Sr Petrus Hoogewijs, Capiteyn dezer Parochie. Sr Petrus Ludgerus Van Driessche, lieutenant.

De 4 sergeanten: Sr Charles Joannes De Beule, Sr Jacques De Kimpe, Sr Joannes Frans Goossens, Sr Gillis Franciscus Zaman.

De 2 rondemeesters: Marcellus Landuyt en Guilielmus Janssens.

(26) RAG, Berlare 7, p. 16 R^o-V^o.

(27) F. Michem, Zele en zijn geschiedenis, p. 164-166.

(28) D. Waterschoot, Beschryvinge... p. 8-9.

– b. Dendermonde dringt aan op toepassing van de keizerlijke plakaten (1768).

In het jaar 1768, onder druk van de instructies die de keizer elk jaar na Pasen toestuurdde, acht Dendermonde het raadzaam de overheid van Zele verantwoording te vragen over de strikte toepassing van de keizerlijke plakaten en dekreten aangaande de vagebonderij:

*Eersaeme ende Discrete
Meyer, Burghemeester ende Schepenen
der parochie van Zele.*

Eersaeme & Discrete, onderhoorende dat binnen desen lande veele vagabonden ende lantloopers souden resideren ende roderen, loopende van d'eene parochie naer d'andere, selfs datter cortelinghe al eenighe dieften souden begaen syn, lasten ende ordonneren UL by desen van op het ontfangen deser binnen UL prochie exactelyck te doen gaen de ronden ende patrouillen achtervolgens haere Majesteyts placcaeten ten dien pointe geemaneert op pene by deselve placcaeten gedregen, ende ons binnen de acht daegen naer de receptie deser schriftelyck part te geven van UL devoyren aengewendt ofte gedaen.

*Byaldien, Edele & Discrete, en blyft niet in gebreke ende syt den heere bevolen.
Dendermonde, den 5en january 1768.*

*De alle Uwe
Hoofschepenen van de Lande van Dendermonde.
(getekend:)Schoutheet.(28)*

Te Zele echter stoot men op de onwil van de sergeanten, die alleen willen gehoorzamen aan de uitdrukkelijke bevelen van de keizer, en zo ziet men zich gedwongen volgend, eerder ontwijkend, antwoord te sturen. De tekst ervan vinden we op hetzelfde blad (klad):

Edele ende voorsienige heeren,

Wij hebben d'eere Uedele desen te advyseren dat wy op hedent Uw Edelheydts missive van den 5n deser hebben gecommuniqueert aen de sergeanten van de patrouille deser prochie ende hun aengeseyt dat sy met corporaelschappen ingevolge hunne rollen souden ronderen. Dewelcke hebben geseyt daer aen niet te sullen volcommen, ten sy door de majesteyt aen hun expresselyck geordonneert wierde. Hiermede betrouwende te hebben voldaen, blyven

*UEdts ootmoedige ende onderdaenige dienaeren,
Meyer, Borgemeester ende Schepenen der prochie
van Zele.*

*Uyt vergaederinge
12n janry 1768.*

Dit antwoord valt niet in goede aarde te Dendermonde: de meier moet met twee wethouders te Dendermonde komen verantwoording geven, anders zullen de straffen, voorzien door de plakaten, in al hun strengheid toegepast worden.(29)

Eersaeme & Discrete, wy hebben met indignatie gelesen den inhoud van UL brief van den 12n deser ten opsichte van het gaen van de ronden, waervan de termynen soo gedeplaceert syn dat wy daerover de condigne correctie souden vervolgen, ten waere wy de grootste moderatie wilden gebruycken om UL te

(28) RAG, Zele Oud 11. Briefwisseling 1760-1769.

(29) *ibidem*.

doen sien de insolentie by denselven brief vervat; by dien ist dat wy UL lasten ende serieuselyck ordonneren van twee gedeputeerde uyt UL Weth, benevens den meyer, alhier in het collegie te senden ende doen wesen op donderdagh 21 deser ten 10 uren voor noen, ten eynde denselven brief te verantwoorden ende den inhouden van diere te justificeren, faute van welcken sullen wy sonder dissimulatie het rigeur der placcaeten t'UL laste werckstellighen maecken.

By desen...

De alle Uwe...

Uyt Dendermonde, den 29 january 1768.

(get.) Schoutheet.

Het incident krijgt nog scherpere vormen als Dendermonde laat weten dat de sergeanten een brief hebben gestuurd naar de Raad Fiskaal van de keizer om hun standpunt terzake toe te lichten. Dendermonde vraagt wat Zele daarop te antwoorden heeft. (30)

Eersaeme ende Discrete, Wy senden UL hiernevens copie van sekeren brief ons toegesonden van wegens de raeden fiscaelen van haere Majesteyts grooten raede, ten eynde van ons op den inhouden van diere en op de respective pointen daerby gemelt te laeten toecommen UL sentiment binnen de acht daegen naer de receptie deser.

Waermede, Eersaeme & Discrete,...

De alle Uwe...

Uyt Dendermonde, den 12 february 1768.

(get.) Schoutheet.

Klad van het antwoord van Zele op hetzelfde blad: ze hebben de sergeanten de nodige bevelen gegeven en menen aldus hun plicht gedaan te hebben. De sergeanten blijven evenwel alle gehoorzaamheid weigeren. Dat deze op eigen houtje een kapitein hebben aangesteld achten de Zeelse magistraten van geen belang: sedert 1755 waren er geen kapiteins meer en toch vervulden de patroeljen hun plicht:

Edele Voorsienige Heeren,

In antwoorde van UEdt missive van de 12n february 1768 & gevolgentlyck uytende ons sentiment op de missive geschreven door de sergeanten deser prochie aen de raeden fiscaelen van haere majesteyts raede, benevens UEdts missive aen ons par copie toegesonden, hebben d'eere UEdt te advyseren dat wy betrouwen voldaan te hebben met de ordres gegeven te hebben aen genoemde sergeanten, soo blyckt met onse resolutie alhier par copie authentique medecommente.

Ende voorts aen de gemelde sergeanten aengeseyt te patrouilleren ingevolge haere Majesteyts placcaeten die jaerelyx binnen de veerthien daegen naer paeschen gepubliceert worden ende waervan onsen greffier de communicatie heeft gepresenteert, doch hebben blyven persisteren seggende onder niemant te staen, nochte geene ordres te willen observeren dan de gonne aen hun door de majesteyt toegesonden.

---

(30) *ibidem.*

Ende wat belanght den keus tot eenen capiteyn die sy buyten onse kennisse aen onsen greffier ten handt gestelt hebben, en can hun geensints ten beste commen mits die, soo men onderhoort, soo vague is dat sy die niet en sullen durven t'hunder defentie ten thoone bringen. Emmers hoe het sy dat die sergeanten syn ontbloot geweest van capiteyns t'sedert den jaere 1755 en hebben daerom in cas van noode niet laeten te patrouilleren ingevolge hunne rollen.

Een kleine maand later dringt Dendermonde opnieuw aan: hoe zit dat nu met die sergeanten en het rondewerk? (31)

Eersaeme & Discrete, desen ten fyne van ons te informeren ofte binnen UL prochie rondewerck gedaen wort door de vier sergeanten van de prochie ofte by andere door UL orders, ofte dat de voorseyde sergeanten alsnoch in faute blyven van die devoyren te verrichten; soo lasten wy UL van ons daervan eene wetelycke declaratie van het voorseyde rondewerck te laeten toecommen binnen den derden daeghe naer de receptie deser, ende ons voorder dienaengaende van alles inkennen te doen.

Byaldien...

Alle de Uwe...

Uyt Dendermonde, den 8 maart 1768.

(get.) Schoutheet.

Op het zelfde blad vinden we het klad van het antwoord van Zele. Opgelucht klinkt het dat alles nu normaal is: twee mannen hebben gerondeerd en gedurende deze winter ook een nachtwaker; dit gaat nog steeds verder. Ook patroeljeren de sergeanten nu dag en nacht met 24 man:

Edele & voorsienige Heeren,

Voldoende aen UEdts ordres vervat by UEdts missive van 8n deser, hebben d'eere UEdt te advyseren dat er altydt binnen dese prochie door onse ordre hebben gerondeert twee mannen & gedurende desen winter eenen nachtwaecker die nog gaen; voorders hebben de sergeanten deser prochie hun gestelt in de-voir patrouillerende dagh ende nacht met vierentwintigh mannen.

Hiermede betrouwende...

*UEdts ootmoedige & onderdaenige
dieraeren*

10 maerte 1768.

*Meyer, Borgemeester & Schepenen
der prochie van Zele.*

Hierop kwam geen reactie meer uit Dendermonde, het incident kon als gesloten beschouwd worden en alles verliep nu zoals het hoorde.

– c. – Zele vraagt en krijgt versterking uit Brussel. (1777)

In juni 1777 blaast Dendermonde groot alarm: de stad Gent heeft maatregelen genomen om alle vreemde bedelaars en landlopers uit haar grondgebied

---

(31) *ibidem.*

te weren. Deze dreigen dan ook het platteland te overspoelen, wat groot gevaar inhoudt voor de rust van het platteland en voor de oogst van de landlieden. De hoofdschepenen van Dendermonde bevelen dan ook de ronden en patroeljes goed te onderhouden en in stand te houden tot de laatste dag van juli:

Eersaeme ende Discrete, (32)

Alsoo wy komen te vernemen dat binnen de stadt Ghendt arrangementen genomen syn om de arme ofte bedelende vremdelinghen buyten de selve stadt ende desselfs district te versenden, dewelcke gevolgentlyck hun soudon konnen verspreyden ten platten lande, waeruyt te beduchten is dat sommige van die persoonen aldaer hun verblyf soudon konnen nemen, andere attrouperen ofte quaede benden formeren, besonderlyck ten desen tyde, dat de velden met vruchten besaeyt staen, waerdoor de landtslieden in hunne wooningen ontrust ende in hunne vruchten soudon konnen beschaedigt worden; om alle diergelycke onheylen trachten te prevenieren, soo is't dat wy UL lasten ende ordonneren in executie van den 3. art. van haere Maj^{ts} ordonnantie van 14 december 1765, van op het ontfangen deser te doen gaen de ronde ofte patrouille behoorelyck gewaepent, soo op de frontieren van UL prochie als binnen deselve, ende aen hun strictelyck bevelen, van alle dusdanige vremde bedelaers ofte arme persoonen te arretteren, ende deselve sonder vertoeven seffens te geleyden naer eene naestgelegen prochie buyten den Lande van Dendermonde, sonder binnen het-selve hun verblyf te laeten nemen, ende aengaende de bedelaers gebortig van desen lande, deselve te doen geleyden naer de plaetse van hunnie geboorte, ofte naer de gonne alwaer sy leest recht van wonen verkregen hebben, by sooverre die is binnen den Lande van Dendermonde, lastende UL de ronde ofte patrouille te continueren tot den lesten dagh van de toekomende maend July, ofte tot naerdere ordonnantie, op de boeten ende amendementen by de Maj^{ts} placcaerten ten dien pointe gestatueert.

By dien, Eersaeme ende Discrete, en blyft niet in gebreke ende syt den heere bevolen.

*De alle uwe
Hoofschepenen van den Lande van Dendermonde.*

Uyt Dendermonde, den 5. july 1777.

B.R. Vellemans.

Op 15 juli 1777 besluit de raadsvergadering van Zele de greffier naar Brussel te sturen om aldaar twee archiers (boogschutters) van de rode roede aan te vragen. Het optreden van de rondegasten is immers niet voldoende om de vreemdelingen uit het grondgebied te weren : (33)

Actum den 15en July 1777 in vergaederinge van wethouderen ter adjonctie van de notablen.

---

(32) RAG, Zele Oud 12. Briefwisseling 1770-1779.

(33) RAG, Zele, Oud 809. Resolutieboek 1755-1795.

Ten voornoemden daeghe van weghens de notable vorenghouden ende in reflectie gestelt zynde dat ten respecte van de menighvuldige vremde bedelaers ende landloopers binnen onse prochie verserende, het soude connen geschieden dat deselve hun door de slappiggheyt van d'actuele rondegasten soudent attrouperen tot groote onruste van het publicq twelck alsoo daegelyckx geexponeert soude syn van gefrusteert te worden van hunne effecten, soo alreede differente mael is gebleken by middel van de continuele dieften die binnen de prochie begaen worden, sulckx dat het soude convenieren ja selfs noodigh is omme alle oneylen te prevenieren tot oirbare ende ruste emmers welstandt van het gemeynebest, te assumeren twee archiers van de roode roede omme te doen ende gaen de patrouillie ten effecte van stiptelyck te invigileren ende beletten van diergelycke vremde landloopers binnen de prochie hun verblyf te nemen nochte oock niet te tolereren eenige bedelaers, niet meer van de insetene dan afsetene, speelluyden, sanghers aen de deure ende andere van diergelycke spetie, mitsgaeders te beletten geduerende de oust het gaederen van schooven, emmers alles te observeren tgonne de politie vereyscht. Alle hetwelcke in deliberatie gestelt synde, is by wethouderen ende notable voornoemt geresolveert ende vastegestelt omme de redenen voorschreven te assumeren de voors(eyde) archiers, committerende tot het becommen derselve den geauthoriseerden greffier omme te vacheren naar Brussel alles op redelycken sallaris.

Aldus geresolveert ende vastegestelt date ut ante

(getekent:) Jan Baptist Verrooten, Andries Van Cauteren, E. De Lamper, Joannes Frans Vanden Abbeel, Jacobus Rosseel, Pieter Landuyt, Francis Blancquaert, J.I. De Haeck, Jacobus Bosteels, Emmanuel Van Hese, Bernardus Verherbrugghen.

Te Brussel aangekomen overhandigt greffier Verwilghen op 26 juli 1777 het verzoekschrift aan G. Becker, «agent en cour», samen met een door de burgemeester konform verklaarde kopie van de resolutie van 15 juli. Terzelfdertijd geeft hij hem de volledige volmacht om in zijn naam op te treden : (34) *Le soussigné, Greffier autorisé de la paroisse de Zele, Chatellenie de Termonde, déclare en vertu de la commission ci-dessus mentionné, de donner plein pouvoir à Monsr Becker, agent en cour, à l'effet de présenter requete pour obtenir les deux archers de la verge rouge dans la susdite commission repris, autorisant le meme agent à cet égard ce qu'il trouvera convenable sous promesse et obligation de droit. Ce 26 juillet 1777.*

(get.) P.A. Verwilghen.

Twee dagen later, 28 juli, dient Becker dan volgend stuk in :

*A sa Majesté
l'Impératrice Douairière
et Reine Apostolique.*

Représentant avec un très profond respect les bourgemêtre et échevins de la paroisse de Zele, pais de Termonde, que, étant obligés par état à maintenir pour

---

(34) Tenzij anders vermeld komen alle volgende stukken uit RAG, Zele Oud 12. Briefwisseling 1770-1779.

autant qu'il est en eux la police et la tranquillité publique dans le district ressortissant de leur juridiction, ils se voient obligés d'exposer que les gardes ordinaires dudit village ne suffisent point pour remplir cet objet important duquel dépend la sureté des habitants.

En effet, comme plus de 5000 communicants y résident, on peut juger de là à quel point est porté le nombre des domiciliés. Outre cela des soi-disants mendiants passagers y abordent de toute part et leur affluence, jointe à la facilité que des malfaiteurs trouveroient actuellement à se cacher dans des terrains immenses couverts par une moisson abondante et épaisse, fait craindre justement les désastres qui pourroient résulter de cet état des choses; d'ailleurs cette même moisson, prête à être amoncellée en gerbes, va être exposée à la merci des mal intentionnés au grand détriment du cultivateur qui fonde le soutien de sa famille sur le produit de ses travaux.

Dans cette conjoncture les remontrants osent prendre la liberté de réitérer que les patrouilles ordinaires qui se font chez eux, sont insuffisantes et ne peuvent par ce moyen ordinaire obvier aux inconvénients qu'ils appréhendent avec fondement.

Cette vérité une fois posée, il leur reste à observer que des gardes de la Compagnie du Prévot de l'hotel leur sont absolument nécessaires: deux hommes armés et revetus de cette uniforme en imposent plus à une populace effrénée qu'une troupe entière de paisants.

D'après ces considérations les remontrants osent prendre la respectueuse liberté de recourir à l'autorité supérieure de Votre Majesté. La suppliant très humblement que, prenant favorable égard aux motifs exposés ci-dessus, Son bon plaisir soit d'ordonner au Prévot Général des Pais-Bas et de l'hotel qu'il soit envoyé incessamment deux archers surnuméraires de la Compagnie, pour faire le service qui leur incombe, audit village de Zele et dans son district, sans cependant intéresser en rien les finances de Votre Majesté, attendu que les supplicants ne demandent cette grace que sur le pied qu'elle a été accordée à ceux de la Chatellenie d'Alost, à ceux de Waesmunster et de Tamise, c'est à dire à charge que ces deux archers soient soudoyés, habillés et équipés aux frais de la communauté.

C'est la Grace etc. (sic)
(get.) G. Becker, qgent.

Au 28 juillet 1777.

Op 4 augustus daarop meldt Becker dat hij het rekwes op 27 juli heeft ingediend bij de Private Raad van de Landvoogd Karel van Lorreinen en stelt een spoedige behandeling ervan in vooruitzicht:

Mijnheer,

Hebbe heden het advies becomen van den heere Provoost Vertegans op de representatie die ick gedaen hebbe den 27 lestleden tot het becomen van de twee gardes in questie, dewelcke tot het rapport gestelt is van den heere Plubeau in den Priveen Raede, by wie ick seffens becomen hebbe dat alles sal tegen woensdag van dese weke gerapporteert woorden, ende naer S.K.H. gesonden tot

de aggregatie; geloove dat men tot voordere orders twee guarden effectif van de compagnie sal tot Zele laeten comen, ende wat aengaet de surnumerairs, sal UE daer voorders part van doen om dieswille men sal eenige arrangementen moeten nemen; ondertusschen blyve seer oprechtelyck

Uw Dw Dienaer

Brussel, den 4 augusti 1777.

Op 13 augustus schrijft Maria Theresia in de rand van het verzoekschrift volgend gunstig antwoord:

A délibération du Sérénissime Duc Charles-Alexandre de Lorraine et de Bar, son Lieutenant, Gouverneur et Capitaine Général des Pais Bas, a permis et permet au Prévot de l'Hotel d'envoyer deux archers de sa Compagnie au village de Zele, pour y être en station jusqu'au 15. du mois de septembre prochain; à charge et condition que ces deux archers seront soudoiés pendant tout ce temps par ceux dudit village, sans que les finances de Sa Majesté y contribuent en rien que ce soit; de quoi sera donné part au dit Prévot. Fait à Bruxelles le 13. aout 1777.

(signé) Maria.

De volgende dag, 14 augustus, zendt Becker het verzoekschrift voorzien van het antwoord naar Zele: de twee gardes zullen weldra in Zele aankomen:

Mijnheer,

Sende UE hiernevens het Decreet, raekende de twee guarden die seffens sullen tot Zele aencomen, ende sal met heere UE voordere tydingen doen, om maeken te becomen hetgene sekeren gecommiteerde van uwe EEit (Edelheydt) UE sal part gedaen hebben, relativelyck van eene brigade van het quartier van Dendermonde. Waer verder d'heere hebbe my te teecken en seer oprechtelyck...

Brussel, den 14 augustus 1777.

's Anderendaags, 15 augustus, zendt Becker de staat in van zijn onkosten. Hij raadt Zele aan een aanvraag in te dienen om verlenging van het verblijf van de twee gardes aan te vragen, wat zeker zal toegestaan worden. Ook vernemen we dat Zele graag zou gezien hebben dat al de dorpen van het Land van Dendermonde gezamenlijk een verzoek zouden indienen om een brigade te laten oprichten van acht à tien man. Becker licht hen in hoe ze dit best zouden doen:

Mijnheer,

Sende UE hiernevens mynen staet van devoren ende onkosten gedaen in de bekende sollicitatie beloopende ter somme van L (pond) 31-2-6, welcken UE my

*par occasie connen toesenden. Sult uyt het Decreet verstaen dat die twee guar-
den maer tot den 15 der toecomende maend tot Zele mogen blyven, hetgene
UE niet moet inquieteren, den heere Provoost Generaal sal die daer laeten tot
soo lange gyl. het hem sult versoecken. Nu is ter questie van den heere Borghe-
meester UE weth te committeren benefens den heere Greffier, om te becomen
by die omliggende deurpe in t'land van Dendermonde dat sy met UE eene re-
queste presenteren om eene brigade te laeten formeren van 8 tot 10 man, met
eenen sergeant ofte corporaal, ende dat op den voet van die van Aelst, onder
de discipline van den heere Provoost Generael; ben van gevoelen dat sulckx
sal toegestaen worden. Gelieft eene volcomene procuratie te maecken, dieselve
doen teeckenen van de differente Wethen der dorpe ende alsdan tot Brussel
mede te comen; sullen maecken dat het request die daer sal gepresenteert wor-
den, naer het advies gesonden woort van die van de Casselrye, ofte naer den
Heere Raedt Procureur Generael Diu; gelieft daerop eens te reflecteren ende
my met een letterken te verheeren.
Ondertusschen blyve met offers van dienst...*

Brussel den 15 augustus 1777.

Op 16 augustus zijn de beide archers te Zele aangekomen. Dit wordt in de raadsvergadering genoteerd alsook de voorwaarden waaronder Zele dit heeft bekomen: (35)

*Actum 23e aug(us)ty 1777 ter verg(aederingh)e van de volle weth ende convo-
catie van de notable.*

*Ten voornoemden daeghe is alhier geexhibeert sekere requeste gepresenteert
aen haere maj(estey)t waeroppe in consequentie van de vorenstaende resolutie
(namelijk die van 15 juli), by appointment van den 13en deser aen dese
Prochie is toegestaen twee patrouillianten van den grooten Provoost tot Brussel,
met naeme Baudewyn Decker ende Pieter Yernaux, die alhier gearriveert syn
den 16en der voors(eyd)e maend des morgens, ende doen onderhouden te wor-
den op den voet soo ende gelyck hunne confraters patrouillerende binnen de
respective prochien van Waesmunster ende Themsche onderhouden worden,
ten advenante van veerthien stuyvers ieder man per dagh, daerinne begrepen
cleragie ende logement, de betaelinghe te doen op den voet als de voorgaende
patrouillianten betaelt syn, inganck genomen hebbende van den 15en deser,
daghe van hun vertrecken der stad Brussel, uyt welcke betaelinghe ieder sal
genieten tot twaalf stuyvers daeghs ende de twee voordere stuyvers aen hunnen
heere Provoost Generael voor het slyten der cleederen, dit alles tot naerder re-
solutie.*

*Aldus geresolveert ende vastegesteld date ut ante,
(get.) Jan Baptist Verrooten, Andries Van Cauteren, Jacobus Rosseels, Joannes
Frans Vande Abbeel, E. De Lamper, Pieter Landuyt, Francies Blancquaert,
J.I. De Haeck, Emmanuel Van Hese, Bernardus Verbrugghen.*

---

(35) RAG, Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-1795.

Op 10 september diende Zele een aanvraag in om het verblijf van de twee archers te verlengen als reden inroepende dat dit nodig was voor het beveiligen van de bevolking. Op 14 september kregen ze volgende instemming: *Messieurs,*

Quoi que je ne sois autorisé à laisser les deux archers que vous avez obtenu provisoirement que jusqu'au 16 de ce mois, comme vous me faites connoître par votre lettre du 10 que le repos public exigeroit qu'ils y demeurassent d'avantage, je crois pouvoir prendre sur moi de les y laisser encore quelque tems, comme main forte contre les incursions des vagabons qui refoulent dans vos cantons. Bruxelles, le 14 7bre 1777. (Handtekening onleesbaar).

Benevens Zele hadden dus ook Aalst, Waasmunster en Temse archers van de rode roede gekregen. Ook Berlare diende zulk een aanvraag in. Op 31 januari 1778 besloten Burgemeester en schepenen in een «*extraordinaire vergaedinghe*» een archer van de rode roede aan te vragen «*mits de Prochie daegelykx word doorlopen van vreemde bedelaers ende lediggangers waerdoor differente ontvreemdingen van hout gebeuren in de bosschen binnen dese Prochie, mitsgaeders andere vruchten te velde*». De voorwaarden zullen dezelfde zijn «*als aen dusdaenige betaeld word door de prochien die danof voorsien syn binnen den Lande van Dendermonde*.» (36)

- d. De bewogen eindperiode (1788 - 1794).

De laatste jaren van het Ancien Régime betekenden voor onze gewesten een woelige periode. Even ter herinnering:

- oktober 1789-januari 1790: oprichting van de Verenigde Belgische Staten.
- 10 december 1790: eerste Oostenrijkse Restauratie.
- 8 november 1792: Jemappes: de Fransen maken een einde aan het Oostenrijks Bewind.
- 18 maart 1793: Neerwinden: tweede Oostenrijkse Restauratie.
- 26 juni 1794: Fleurus: de Fransen maken definitief een einde aan het Oostenrijkse Bewind.

In deze bewogen dagen heeft het Zeelse dorpsbestuur, reeds in beslag genomen door de politieke verwickelingen, het dubbel lastig om de openbare rust en orde in stand te houden.

Een eerste spoor hiervan vinden we in het klad van een brief naar de Baljuw te Dendermonde om aan te dringen op maatregelen tegen de menigvuldige diefstallen. De brief is niet gedagtekend, maar dateert zeker uit de jaren 1788-1789: (37)

Geschreven aen den Bailliu Staes.

Alsoo sedert eenigen tyd herrewaerts binnen onse prochie crimineele dieften begaen worden, soo in de winkels van onse insetenen als elders, soodaenigh dat de menschen nauwelyckx dan met de aldergrootste achterdencken tot hunne ruste derven begeven uyt vreesse van middeldertyds bestolen te worden, soo differente mael blyckt by middel dat deselve deugenieten differente tentatieven

---

(36) RAG, Berlare 7. Resolutieboek 12 maart 1750-1778., 235 V^o-236 R^o.

(37) RAG, Zele Oud 14. Briefwisseling 1788-1789.

doen omme de vensters te forceren, ende by sooverre hierinne niet voorsien en wordt, het te duchten is dat dese extravagantie daegelyckx meer ende meer sal accesseren in d'aenmerckinge deselve hun by gebreke van preventie meer ende meer verstouten, soo dient dese om UE danof te prevenieren ten effecte van hierinne soodaenige maetregelen te nemen als UE ter gerustigheydt van ons publicq sal vinden te behooren. Wy gelooven dat UE in 't nemen der informatien weynige difficulteyt sal rencontreren omme deselve transgresseurs te ontdekken, geconsidereert als complicen, met designatie van de plaetse alwaer deselve gestolen effecten vertransporteert syn, alreeds malcanderen accuseren ende hunsself coupabel maecken by middel van hun van tyt tot tyde te absenteren sonder eenige affairens te hebben uyt vreesse, soo men presumeert, van geapprehendeert te worden.

Oversulcx hopende UE de goedheydt sult hebben hierinne sult gelieven te voorsien, hebben d'eere.

Op 15 mei 1788 besluit de raadsvergadering twee nieuwe rondegasten aan te stellen. Deze krijgen een nieuw uniform in de kleuren van de patriotten, want de geest van de Brabantse Omwenteling waait reeds over het land. Ook worden ze goed gewapend. (38)

*Actum 13 mei 1788 in vergaederinge van d'heer Joannes Thomas Mignot, Meyer, Joannes Ignatius De Haeck, Borg(emeeste)re, Joannes Bernardus Van Eetvelde, Jacobus Frans Burm, Judocus Van Langenhove, Joannes Frans Vanden Abbeel, Pieter Vercauteren ende Pieter D'Heer, schepenen, mitsgaeders Bernardus Verheerbruggen, Jacobus Bosteels, Pieter Francies Landuyt, Jacobus Roels ende Godefridus Boel, notable ende goede in dienste deser prochie. Ten voornoemden daege is geresolveert (mits demissie van Gillis Francies Francois ende Cornelis Van Driessche, gewezen rondegasten) in hunne plaetse aen te stellen de persoonen van Pieter Frans Van Goethem ende Franciscus Baetens op de gagie van acht stuyvers daeghs ieder ende deselve te equiperen met uniforme, een blauw laecken cleedt met roode bavaroisen ende opslaegen, roode laecken veste, geluwe laecken broecke, swarte laecken waggen ende hoedt, ende voorders aen hun te besorgen fusicq met bayonette, sabre ende braseletten, onder den verstande nochtans dat deselve waepenen altydt sullen blyven aen de Prochie; tot het besorgen ende coopen van hetgonne voorschreven de directie is gelaeten aen den greffier signant deser prochie. Aldus geresolveert ende vastegestelt. Date ut ante.
(getekend door de personen hierboven vermeld).*

In oktober 1789 waren de Verenigde Belgische Staten opgericht. Midden de beroering die dit medebracht achtte de raad het nodig een speciaal gewapend korps op te richten: (39)

---

(38) RAG, Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-1795. Zie ook F. Michem, *Geschiedenis*, p. 238. *Bavaroisen* = voorste sluitklep van de kniebroek in Beieren. Deze kniebroek vond 1650-1700 ingang in de Franse mode: de «culotte». Wanneer men bij de Franse revolutie deze culotte verving door een broek met lange pijpen, gaf dit ontstaan aan de naam Sansculotten. Waggen = slobkouwen.

(39) RAG, *ibidem*. 70 R°.

Actum 19 november 1789 in vergaedinghe van de ondergeteekende wethoudere ende notablen in dienste der prochie van Zele. Ten voornoemden daeghe is er aen alle de gecompareerde in reflectie gestelt dat in dese tydsomstandigheyden tot securiteyt der gemeente de prochie absolut doet voorsien te worden van behoorelycke wagen ende patroulien omme door dien middel te voorkomen alle desorders die t'sy door afloopers, vaegebonden of andere quaedtwillighe persoonen soudon connen voorvallen, is geresolveert van boven de ordinaire patroulie soo tot securiteyt der prochiepenninghen als tot de conservatie der greffie te assumeren daegelyckx, emmers soo lange den trouble sal dueren, vierentwintig vrywillighen gewaepende mannen ten coste van de gemeente omme te ronderen binnen ende omrings den dorpe. Voorts is nog... (ander onderwerp).

Actum ut ante.

(get.) J.I. De Haeck, Borghemeester, J.B. Van Eetvelde, Judocus Van Langenhove, Jan Frans Vanden Abbeel, Pieter Vercauteren, Pieter d'Heer, Jacobus Bosteels, J.F. Roels, Joannes Godefridus Boel, Pieter Francis Landuyt.

Nog altijd blijven de Oostenrijkers verdreven. In Zele is een "corps patriotique" opgericht en dit doet aan de raad het voorstel wapens te kopen, die door de Staten, de nieuwe bewindvoerders, tegen gunstige voorwaarden zullen geleverd worden. Op 21 juni 1790 wordt daarover in de raad beraadslaagd: (40)

Actum 21en junij 1790 ter convocatie van d'heer Joannes Thomas Mignot, meijer, Joannes Ignatius De Haeck, borghemeester, Joannes Bernardus Van Eetvelde, Jacobus Francis Burm, Judocus Van Langenhove, Joannes Francis van den Abbeel, Pieter Vercauteren & Pieter d'Heer, schepenen der prochie van Zele, mitsgaeders Bernardus verheirbruggen, Jacobus Bosteels, Jacobus Francis Roels, Pieter Francis Landuyt & Godefridus Boel, notables en gegoede in dienste deser prochie.

Ten voornoemden daege is alhier vanwegens de societeijt ofte corps patriotique, geerigeert binnen dese prochie, gepresenteert requeste tenderende tot het become consensus van tot veijligheijt der prochie te coopen hondert fusicquen en bayonnetten omme door dien middel in alle gevallen, tsij incursen ofte andere buyten verwachte desorders, de inwoonders te beter te connen defenderen, exponerende daer bij oock dat het de hoogmogende heeren Staeten heeft behaegt deselve fusicquen & bayonnetten die hun incosten veerthien guldens aen de prochie te leveren voor negen guldens iedere fusicque & bayonnette.

Twelck in deliberatie gestelt sijnde is geresolveert omme soo vele mogelijk het goed ordre & de gemeyne ruste te handhaeven alsmede tot bescherminghe van het vaderland de voors(eyd)e fusicquen & bayonnetten voor den prijs voors(ey)t ten coste van het Domicilium te coopen onder de restructie nochtans bij sooverre de troubeln (soo men verhoopt) quaemen te cessereren dat deselve fusicquen & bayonnetten alsdan sullen wederkeeren aen de prochie. Aldus geresolveert ende vastgesteld date ut ante. (getekend door alle aanwezigen).

---

(40) RAG, *ibidem* 74 R^o-74V^o.

Na de eerste verovering van onze gewesten door de Fransen op 8 november 1792 is het bestuur van de gemeente nu in handen van achttien representanten. Ook zij zijn bekommerd om de "gemeine ruste", maar laten de kapitein van de politie plaats ruimen voor een man naar hun gading (41):

Actum 10 Xcembre 1792 ter convocatie van Gillis Van Mele, Jacobus Coen, Judocus Ignatius Van Uijfanghe, Paulus Van Driessche, Jacobus Van Hillaert, Jan Bapte Martens, Jacobus Van Handerhove, Marcellus Roels, Joseph De Caluwe, Jan Bapte Landuijt, Jacob Roelandt, Ludovicus Van Driessche, Jacobus Frans Roels, Jan Bapte Van Driessche, Joannes Van Driessche, Joannes Frans Verdonck, Cornelis Francis Moens ende Gillis Schepens, representanten deser prochie. Ten voornoemden daege is er voorengehouden dat, mits de verzochte demissie van den borger Josephus Frans Carolus Van Driessche, capiteijn der burgerlijke wacht deser prochie, de gemeine ruste ende policie verheeste in desselfs plaetse te denumeren ofte aen te stellen eenen persoon daertoe nut ende bequaem. Twelke in deliberatie gestelt sijnde, is bij pluraliteit van voisen gekoosen voor capiteijn den persoon van Philippus Jacobus Burm mits bij hem volkomende aen alle hetgonne eenen capiteijn gehouden ende verplicht is dit op de gagie ende emolumenten daertoe staende.

Actum ut ante als greffier signant (get.) P.A. Verwilghen.

Na de tweede Oostenrijkse Restauratie op 18 maart 1798 is het oude bestuurskollege in zijn macht hersteld, maar het probleem van de openbare orde blijft steeds even scherp gesteld. Op datum van 16 december 1793 vinden we volgende bekendmaking: (42)

By order van de wethouderen der prochie van Zele, emmers ingevolge van het decreet van syne coninckl. Hoogh(ei)t, sal sieur Joannes Frans Goossens, sergeant, daegelycx detacheren een corporaalschap te beginnen met heden voormiddag tot & met den negentienden deser 's middaghs, ten eynde van by daege & by nachte met suffisante mannen behoorel(yck) gewaepent op d'avenuen paelen van den Lande van Waes ende tydelyck te invigileren op alle vagabonden & andere onbekende ende dangereuse persoonen onvoorsien van behoorelyck pasport & die seffens aen te houden ende geleyden ten huÿse van den heere meyer omme aldaer geexamineert te worden.

Actum 16 xbre 1793. Als greffier sign. (get.) P.A. Verwilghen.

Hiermede loopt dit overzicht ten einde: van verdere maatregelen is geen spoor meer te vinden. Ten andere, ook het Ancien Régime nadert zijn einde: op 29 juni 1794 verslaan de Fransen de Oostenrijkers bij Fleurus en veroveren definitief onze gewesten.

II. B. 5. De generale traque van 15 maart 1760.

Op bevel van het centraal bestuur te Brussel moest op 15 maart 1760 een generale traque d.w.z. een algemene razzia gehouden worden.

Te Zele ontving men volgende, tamelijk geheimzinnige brief: (43)

---

(41) RAG, Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-1795. 85 R°.

(42) RAG, Zele Oud 810. Bekendmakingen.

(43) Tenzij anders vermeld, komen alle hier aangehaalde dokumenten uit RAG, Zele Oud 11. Briefwisseling 1760-1769.

Meyer, Borghemeester ende Schepenen der prochie van Zele.

Eersaeme ende Discrete,

Hiernevens collegiale brief ordonnerende UL in gevolghe van dien op Saterdag toecomende, wesende den 15. deser, ten vier uren smorgens precies extraordinairelyck te vergaederen, met interdictie nochtans van denselven t'openen voor date ende ure van deselve vergaedinghe, op pene van in UL priveën naeme t'incurreren eene boete van hondert guldens, ten welcken effecte UL s'anderendaeghs alhier ter Greffie sult bewegen behoorelyck certificat dat den gemelden brief gecachteert op deselve ure geproduceert ende geopent is geweest in volle weth.

By dien, Eersaeme ende Discrete, en blyft niet in gebreke ende syt den heere bevolen.

Uyt Dendermonde, den 12 meert 1760.

De alle uwe Hoofdschepenen van den Lande van Dendermonde.

(get.) Schoutheet.

Alle voorzorgen waren dus genomen om de geheimhouding van de operatie te waarborgen en zo haar sukses te verzekeren. Op de bewuste zaterdag vergaderden de vroede vaderen van Zele in het geheim in extraordinaire zitting om vier uur 's morgens in de Swaene. Daar werd de geheimzinnige brief geopend en ze kregen het volgende te lezen:

Meyer, Borghemeester ende Schepenen der prochie van Zele.

Eersaeme ende Discrete,

Geinformeert synde dat de respective landen ende casselryen teenemael geïnfecteert syn soo van vaegebonden, landloopers als andere quaetdoenders, hebben geresolveert benevens de voordere casselryen (op d'orders van het Gouvernement generael) te doen eene generaele traque ofte jacht op de gemelde vagebonden, landloopers ende andere quaetdoenders, tot UL welvaert ende tranquillityd, ingevolghe van welcken dient geobserveert te worden het naervolghende.

1°

Op desen instant t'ordonneren, ende secretelyck te doen vergaederen eene wagt van 20 à 25 fidele mannen behoorelyck gewaepent.

2°

Met deselve wagt te omringelen de respective suspecte huysen binnen UL prochie te bevinden, deselve exactelyck te visiteren ende alle suspecte personen t'appreheren.

3°

De respective heirbanen, pontwegen ende andere inschelyckx met suffisante waghten te besetten.

4°

De passagie van de rivieren t'interdicieren daertoe in slodt leggende de ponten ende booten door eene wagt van dry à 4 mannen.

5°

Naerdien dese precautie behoorelyck gearrangeert sal syn, ten ses uren s'morgens precies de clocke te doen clypen ende UL gemeente aen te moedighen tot het doen apprehentie van de gemelde personen.

6°

UL insetenen t'ordonneren te doen eene exacte recherche in de huysen, boschen ende haeghen binnen UL prochie te bevinden ende daermede te continueren de dry volghende daeghen sonder slaen van de clocke.

7°

Tot laste van de respective geapprehendeerde instantelyck te houden informatie preparatoire.

8°

Deselve geapprehendeerde benevens d'informatie preparatoire door UL bailliu binnen de 24 uren daernaer alhier binnen dese stadt in vangenisse te bewegen, omme deselve delinquanten ter presentie van commissarissen by ons te denomen, gevonnist ende gestraft te worden naer meriten.

Ordonnerende UL in gevolghe d'orders van het Gouvernement generael promptlyck t'observeren ende doen observeren al t'gonne voorseyt, op pene van soo in UL priveën naeme elck t'incurreren eene boete van hondert guldens als alle de voordere insetenen de gonne in faute souden blyven, ende voordere correctie naer exigentie der saecke.

By dien ...

De alle uwe...

Uyt Dendermonde, de 12 maert 1760. (get.) Schoutheet.

Waren ze in Zele onder de indruk van de zware boete hen persoonlijk opgelegd bij in gebreke blijven? In elk geval zonden ze 's anderendaags naar Dendermonde volgende verklaring: dat ze de verzegelde brief op het aangeduide uur hadden geopend en in alles de bevelen stipt uitgevoerd:

Edele, weirde ende voorsienighe heeren,

Dese om Uedele te adviseren ende voorders te certifieren dat den collegiaelen brief van den 12n deser aen ons toegesonden by brief van deselve daete, op den 15 deser in onse secrete extraordinaire vergaedinghe s'morgens ten vier uren gecachetteert is geproduceert ende geopent geworden ende voorts alle tgonne daerby geordonneert op de generaale jacht der vaegebonden, lantloopers ende andere quaedtdoenders pointelyck is geobserveert ende geobserveert sal worden.

Middelertydt hebben d'eere van te syn, Edele, Weirde ende Voorsienighe Heeren, Uedele ootmoedighe ende onderdaenighe dienaeren, Meyer, Borghemeester ende Schepenen der prochie van Zele.

ier ord(onnan)tie als deserviteur der greffie (get.) E. De Lamper.

Uyt onse vergaedinghe desen 16 meert 1760.

Men kan zich de beroering voorstellen die deze traque in de gemeente veroorzaakte. Als batig saldo van de gehele operatie werden in Zele elf personen opgebracht. Op 17 maart werd een verslag naar Dendermonde opgestuurd samen met de lijst van dit elftal en de resultaten van hun verhoor. Dit is niet bewaard gebleven. Nog dezelfde dag antwoordde Dendermonde dat ze die opgebrachte personen moesten vrij laten vertrekken:

Eersaeme ende Discrete,

Tot antwoorde op UL brief hedent ontfangen ten oversien van de elf opge-

*brachte ofte geapprehendeerde persoonen daerby vermeldt, ordonneren UL deselve te slaecken ende doen vertrecken.
By dien...*

Alle de uwe...

Uyt Dendermonde, 17 meert 1760.

Ook elders hield men deze algemene traque. Zo vinden we in het Stadsarchief van St. Niklaas een hele, uit 1763 daterende, bundel lijsten van personen die aangehouden zijn bij en ook buiten de generale traque.(44) Dat er ook Zelenaren tussen waren bewijzen de volgende twee brieven uit St. Niklaas, beide voorzien van het antwoord op de keerzijde: (45)

Mijnheeren Wethouderen der prochie van Zele.

Mijnheeren,

Sedert eenige weken is ten cepirage van desen lande van Waes gedetineert sekeren manspersoon sigh naemende Pieter Dooghe, oudt 19 jaeren, gebortigh van de prochie van Zele, Lande van Dendermonde; ende alsoo hy voorders seght aldaer te woonen met de weduwe van Judocus Dooghe, syne moeder, soo aensoucke UL in faveur van justitie ons ten eersten te willen informeren nopende het gedragh van den selven Dooghe en of hy geen faiten begaen en heeft waerover hy crimineerelyck soude connen gerechercheert worden en wy sullen in diergelycke ende alle voordere occasien ons altydt reciproquelyck acquitteren, en hebben d'eere van te syn,

Mijnheeren

UE oodtmoedige dienaeren Hoogbailliu ende Sgravenmannen van het Leenhof van den Lande van Waes

(get.):A.M. Remoortere

Uyt onse vergaedinge tot St Nicolaes 2en april 1760.

Klad van antwoord op keerzijde:

Edele ende Weirde Heeren,

In antwoordde van UE missive van den 2n deser seggen wy seer wel te kennen sekeren jongeling met naeme Pieter D'hooghe, woonende binnen onse prochie met syne moeder de Wede Judocus D'hooghe, sonder te synen laste te weten eenige faiten waer over criminelyck soude connen gerechercheert worden, dan alleenelyck dat syne moeder aen ons heeft commen claeghen nopende de brutaliteyten ende dreygementen by hem omtrent haere persoon begaen. Hiermede betrouwende te hebben voldaan, hebben d'eere van te syn

UE ootmoedige dienaeren Wethouders der prochie van Zele. Ter ordie als deserviteur der greffie

(ond.) E. De Lamper.

Uyt onse extraordinaire sessie desen 12n april 1760.

---

(44) St. Niklaas, Oud Archief 751.

(45) RAG, Zele Oud 11.

En dan de tweede brief:

Mijnheeren wethouderen der prochie van ende tot Zele.

Mijnheeren,

Alsoo ten tyde van de generaele jacht op de vagabonden alhier in vangenisse opgebracht is sekere bedelersse oudt 56 jaeren, haer naemende Marie van Uyt-fange, lest weduwe van Andries Maes, gebortigh ende woonachtigh op de prochie van Zele op den Cauter met de weduwe van Pieter Simon. Soo aensoucke UE in faveur van justitie ons met den eersten te willen informeren nopende het gedragh van deselve gedetineerde ende of sy alreede criminelyck vervolght is ofte noch soude connen vervolght worden. Wy sullen in diergelycke ende alle voordere occasien ons reciproquelyck acquitteren en hebben d'eere van te syn

Mijnheeren,

UE ootmoedighe dienaeren Hooghbailliu ende Sgravenmannen van het Leenhof van den lande van Waes

(get. :) A.M. Van Remoortere

Uyt onse vergaedinge tot St Nicolaes 10 april 1760.

Klad van het antwoord op de keerzijde: (zonder datum)

Edele ende voorsienighe heeren,

In antwoorde van UE missive van den 10n deser seggen te kennen sekere Marie van Uytfange gebortigh deser prochie, getrouwt geweest hebbende met eenen persoon uit Lokeren, sonder te weten haere woonplaats ofte gedragh dan alleenelyck dat sy haere brood is bedelende, mitsgaeders niet te kennen binnen dese prochie sekere wede Pr Simon. Hiermede betrouwende te hebben voldaan hebben wy d'eere te syn,

III. ZEELSE MISDADIGERS IN DE GREEP VAN HET GERECHT.

Nu we ons een algemeen beeld kunnen vormen over armoede, landloperij en bedelarij te Zele en de manier waarop de overheden deze wantoestanden, als bron van misdadigheid, trachtten te bestrijden, bezitten we het raam waarin we de misdadigheid en haar beteugeling te Zele kunnen plaatsen. Uit de periode 1750-1786 heb ik over Zelenaars in de greep van het gerecht een twintigtal dokumenten kunnen weervinden. Duidelijkheidshalve werden ze in drie groepen verdeeld.

III. A. Een triestige familie.

Een eerste groep dokumenten brengt ons in een familie waarin de misdadigheid een soort familiekwaal uitmaakte.

III. A. 1. Op 30 april 1757 meldt men uit Gent de aanhouding als verdacht persoon van een zekere **Bernardus Henderickx**, die in het verhoor de toestand van zijn familie uiteenzet: (46)

---

(46) RAG, Zele Oud 10. Briefwisseling 1750-1759.

Waarde ende voorsienighe Heeren

*Alsoo gisteren door onse soldaeten sijn opgebraght sekeren Bernardus Hendericx, sone van Jan ende van Catharine Bontinck, oudt omtrent de 26 jaeren geboortigh van UL prochie; soo hij seght, sijnen cost te winnen met ten platten lande te vercoopen coussens ende neteldoeck voor sijnen meester Baptiste Bos-teels, insetenen van UL prochie; denwelcken seght somwijlen te slaepen ten huuse van Judocus Van Hecke, landsman ende somwijlen in de herberge bewoont by Cornelis Staffens ende bij sijne suster Joanne Marie Hendericx, wiens man oock reyst naer Hollant met coussens ende sirveetgoet; gelijk hij oock seght dat sijnen vader Jan ende Catharine Bontinck sijne moeder hebben achtergelaeten seven kinderen alle tot Zele geboren, respectivelijck genaemt Augustinus, Michiel, Joannes, Bernardus, Joanna Maria, Marie Christine ende Marie Therese, dat Augustinus geradbraeckt is tot Aelst ende Joannes vermoort tot Zele sedert een jaer 14 daegen voor paesschen, ende Michiel soldaet onder de fransche trouppen; ende alsoo het officie geirne soude wesen geïnformeert soo nopende de waerheyt van al dies als van sijn gedragh ende comportement, versoecke UL van ons, soo haest mogelijck is, daerof te adviseren ende in cas van eenighe tichten, informatien ofte sententien daervan UL i'sijnen laste souden mogen wesen voorsien, ons te laeten toecommen copien autentique van die-re; en sullen oock niet nalaeten van in diergelijcke ende andere voorvallende occasien te thoonen dat wij waerelijck sijn,
Weerde ende voorsienighe heeren,
UL ootmoedighe dienaeren Mannen van Leene enden Casteele ende Auderburgh van Ghendt.*

(getekend:)B.L. Verhulst

Uyt onse vergaedinghe tot Ghent den 30 april 1757.

III. A. 2. Uit de zeven namen van familieleden, vier broers en drie zusters, zijn er vooral twee te onthouden: Augustinus en Michiel.

Augustinus, de oudste, werd op 9 november 1748 te Aelst geradbraakt als lid van de bende van Jan De Lichte (rond 1745-1748). Om zijn belang nemen we de tekst van het vonnis, reeds verschenen in ons eerste jaarboek, hier weer op: (47)

*Om dieswille dat gy, **Augustyn Hendericx**, oudt omtrent de 24 jaeren, gebortig van Zele, Lande van Dendermonde, u soo verre hebt vervoordert van benevens uwe complicen met braecke te stelen den nacht tusschen den 15. en 16. Ougst gepasseert, ten huuse van Joffrauw Eeckman, woonende in de Savaen-straete binnen Gendt, alwaer gy benevens eenen anderen van uwe complicen de selve Joffrauw Eeckman, in haer bedde liggende, met het mes op de kele gedwongen hebt te swygen, terwyl eenen anderen van uwe complicen besig was veel Geldt, Silver-werck ende meer andere Effecten te stelen, mitsgaders benevens uwe complicen met braecke te stelen ten huuse van eenen Hoedt-maecker, gestaen*

---

(47) G. B(eirens), *De bende van Jan De Lichte en zijn gezelschap een Zelenaar*, in *Jaarboek H.O.K.* 1, 1979-80, p. 73-76. Tekst van het vonnis p. 75-76.

omtrent onse Lieve Vrouwe-Kerke tot Antwerpen, geledent omtrent de vyf maenden, als oock omtrent den selven tyde te stelen ingselycks met braecke ten huuse van sekeren Pachter op de Prochie van Burght omtrent Antwerpen, ende voorders u nog soo verre hebt vergeten van sonder reden ende by puere moetwilligheyt met een mes doodelyck te steken sekeren Francies Germain op de Prochie van Oordegem, alsoock met een mes dry doodelycke steken toe te brengen aen sekeren Koopman der Prochie van Zele, mitsgaders nog twee doodelycke steken te geven met een mes aen Pieter Merckhout, bygenaemt Appelen, soo alles breeder ten Processe komt te blycken, alle 't welcke niet lydelyck zynde in een Landt van rechte sonder condigne straffe, andere ten exempele, Soo is't dat den Raedt van de Provoteyt-Generael &c.

Wysen ende condemneren u tot reparatie van alle 't gonne voorschreven, Armen, Billen, Beenen ende Lendenen levendig gebrocken te worden, op een Schavot op de Merct alhier, ende aldaer op een Radt te blyven liggen, het aensigt gekeert naer den Hemel, tot'ertyd dat het Godt gelieven sal u in het leven te laeten, ende t'eynde dies uw doodt lichaem vervoert ende geëxponeert te worden ter plaetse patibulair, verklaerende alle uwe Goederen, Meubele ende Immeubele, de Leenen daer onder begrepen geconfisqueert, ten profyte van die het behoort, de kosten van den Processe ende Misen van Justitie naer taxatie alvoren gededucert.

Ende voorders condemneren u nog tot de Torture ordinair ende extraordinair omme te hebben revelatie van uw voordere dieften ende complicen.

Alsoo gearretteert ter presentie alsvoren, &c, binnen den Landthuyse van Aelst, den 8. november 1748. Onderteekent P.F. Pycke. Ende geëxecuteert den 9. dito, ten 11. uren voor noene.

III. A. 3. Ook zijn jongere broeder Michiel, die in 1757 dus soldaat was in het Franse leger, zou een even droevig einde kennen. Op 10 augustus 1775 zond de stadhouder van St. Niklaas volgende brief naar Zele, samen met een afschrift van de veroordeling tot de galg van **Michiel Hendrickx**: (48)

(Mijnheeren Burghemeester ende Schepenen van de prochie van ende tot Zele).

Mijnheeren

Gelyck UL op myn versoeck hebt willen in faveur van justitie UE interesseeren in het vervolgh, t'welcke ick causa officii alhier heb moeten doen jegens sekeren Michiel Heyndrickx gebortigh van de prochie van Zele ende dat UE selfs my daertoe eenige instructieve stucken hebben gesubministreert, neme de vryheydt UL hiernevens te laeten toecommen gecollationneerde copie der sententie heden ten laste van denselven Heyndrickx verleendt ende geëxecuteert.

We hebben d'eere van te wesen met veel achtinge
Mijnheeren,

UL ootmoedighen ende onderdaenighen Dienaer Den Stadthouder van den Lande ende Leenhove van Waes

(get.) A.A. Van Remoortere.

St. Nicolaes 10 augusti 1775.

(48) RAG, Zele Oud 12. Briefwisseling 1770-1779. De originele tekst van dit vonnis is in het archief van St. Niklaas niet terug te vinden.

D' office.

Omme dieswille dat gy Michiel Heyndrickx, fs Jans, oudt 51 jaeren, gebortigh van de prochie van Zele Lande van Dendermonde, ende aldaer tot ende met uw gevanck gewoondt ofte verbleven hebbende, naerdien gy onder diferente mogendtheden in dienst had geweest, ende van daer waert gedeserteerd, uw soo verre hebt vervoorderdt van nu geleden eenighe jaeren van den hof ende wooninghe van Pieter Van Driessche, landtsman binnen t'selve Zele op het canton het Veldeken, des nachts te ontvremden tot 27 à 28 pondt ghesoden vlassegaeren ter weirde van acht à neghen stuyvers het pondt, aldaer te drooghen gehanghen hebbende in het waeghenhuys, van welck gaeren gy eenige ponden ter merct van Lokeren hebt vercocht, ende het voorder is door den sone ende de dochter van den propriëtaris t'uwen huise uytgehaeldt gheweest.

Dat gy oock benevens eenige complicen op sekeren nacht ten huise van den brauwer ende herbergier Mossevelde woonachtigh tot Overmeir hebt ghestolen het verkensvlesch aldaer hangende in de schauwe, dat gy voordts hebt geparticipeerd van de olie, dewelcke ter quantiteyt van eene halve tonne, salvo justo, 's nachts tusschen den feestdagh van Dry Coninghen ende den alsdan volgenden dagh van den jaere 1770, met braecke ghestolen is gheworden uyt het oliehuysken van den oliestampmeulen competeerende ende ghebruyckt by Jacobus Rosseel ende Judocus Verheirbrugghen, cooplieden tot Zele, ende dat gy ten uyttersten suspect syt van die diefte met braecke benevens andere uwe complicen te hebben helpen begaen. Dat nietjeghenstaende gy by sententie van de Mannen van Leene vanden Princelycken Leenhove ende huise van Dendermonde, midtsgaeders burghemeester ende schepenen der selve stadt in date van 9 february 1771, om voordere faiten aldaer gheënonceerd, ghebannen syt gheworden uyt alle de landen der ghehoorsaemheydt van haere Majesteyt voor een termyn van ses en achtereenvolgende jaeren, met interdictie van geduerende dien daer binnen te commen op pene van lyfstraffe, gy niet alleene uwen ban hebt ghebrocken, en in misachinghe van die sententie aldaer continuëlyck verbleven, Maer gy hebt oock, altydt voortsgaende in uwen diefachtigen aerdt, ende vallende van het een quaedt in het ander, uw soo verre te buyten gegaen s'nachts tusschen den 12. ende 13. februari 1772, benevens andere uwe complicen in den muere van het huys ende wooninghe van de weduwe Judocus Laureys ghestaen op den wyck van Boxelaer tot Lokeren by middel van eenen ploeghcauter te breken een gat waer iemand der complicen doorghecropen synde, de buytendeur heeft gheopend, alswanneer gylieden ghesaementlyck in huys syt ghegaen, ende de deure van de ceucken openghebrocken hebbende, daerin syt ghecommen; ghedurende welcke de weduwe haestelyck op het gherammel uyt haer bedde was ghespronghen, ende vruchteloos hadde ghetracht deselve deure ghesloten te houden, dat alsdan eenen van uwe complicen aenstondts de ghesejde weduwe by de kele heeft ghegrepen, ende twee andere hun plat voor haer hebben ghesteldt, hebbende respectivelyck in de handt eenen ploeghcauter ende een groot mes ofte boschlemmer, haer aldus dreygende het leven te nemen, dat middelertydt gy ende andere uwe complicen openghebrocken hebbende eene casse ende coffer, ende daeruyt hebben ghestolen eene quantiteyt van ghesoden vlassegaeren bestaende in 36 à 37 pondt ghewich-

te ter weirde van 16 stuyvers, salvo justo, het pondt, eenighe paeren slaepplaec-kens, een stuck gebleeckt lynwaet lanck omtrent 70 ellen, weirdigh salvo justo, 16 stuyvers d'elle, eenen calmander rock (49), eenen graensack, twee goude halscruyskens, dry goude ringhen, ende twintigh ponden grooten wisselgeldt ofte meer in ghelde in verscheyde specien, hebbende nietmin gy of iemandt van uw medehelpers het een van die goude cruyskens laeten vallen ende gheabandonneert op den hof van de meerghenoemde weduwe; waerteynden gy ende uwe complicen naer alvorens het bedde ende toebehoorten van selve weduwe van de slaepcoetse te hebben afghetrocken, ende aldaer in het stroodt ghevoeldt ende ghesocht, ontwyffelyck of daer noch iet voorders van weirde ghevonden soude worden, uyt den huuse verrocken syt, ende laetende die vrouwspersoon in seer grooten troubel ende alteratie, midsgaeders aen verscheyde plaetsen van haer lichaem lichtelyck ghequetst, hebt gylieden de ghestolen goederen, effecten ende comptante penningen onderlinghe verdeeldt.

Soo gy insghelyckx by vonnis van schepenen der vryheydt Rosendaal ende heerlyckheydt Nispen in date van 16 july 1773 ter causen van de faiten aldaer uytghebracht, ghecondemneert syt onderghebracht te worden in 's lands tucht-huys te Breda, ende aldaer gheconfineert voor den tydt van twaelf jaeren met den aerbeyd van uwe handen den cost te winnen; de executie van welck vonnis gy nochtans by middel van uytbrekinghe ende evasie hebt weten te verydelen. Boven dat gy ook syt eenen persoon denwelcken vreesselyck is aen het publicq, sonderlinghe binnen de prochie van Zele, ende andersints ghereputeert voor den capiteyn van eene bende van dieven ende schelmen;

Synde van aldies volcommentlyck gebleken soo met uwe eygen bekentenissen als opgebrachte preuwe den rechte en dinghensjegen ende ghemerckt diergelycke crimen ende misdaden niet verdraegelyck en syn in een lande van rechte sonder condigne straffen, andere dieven ende quaedtdoenders ten exempel, Soo ist dat wy, 's Gravenmannen van den Leenhove van Waes, met advies van rechtsgeleerde recht doende ter maeninge van d'heer Augustin. Adriaen Van Remoortere, stadhouders van M'ster Robert Jan Burghgrave De Moerman ende van Harelbeke, here van Ledeghem, Voorhaute etc etc, hoogbailliu van den Lande ende Leenhove van Waes, u Michiel Heyndrickx condemneeren geexecuteert te worden met de coorde tot datter de doodt naer volghet, ende teynden dus uw doodt lichaem getransporteert ende geexposeert ter plaetse patibulaire, (50) verclaerende al uwe goederen soo meuble als immeuble waer die gestaen ende geleghen syn, de leenen daeronder begrepen, geconfisqueert ten profyte van de gonen die het behoort, de costen ende misen van justitie, waerinne gy insgelyckx gecondemneert wordt, alvooren gededucert.

Aldus publicquelyck geprononceert ende geexecuteert ter plaetse ordinaire tot St Nicolaes den 10en augusti 1775.

Was ond(erteekend)t Jacques Van Hoonacker.

Pour copie collationée
(get.) A.A. Van Remoortere.

---

(49) Calmander: kalamink Mid. Latijn calamancus, adjectief kalaminken = geglansde en gestreepte of bebloemde wollen stof.

(50) patibulaire = van de galg.

III. B. Kleinere garnaal.

Het waren niet altijd mannen van zulk zwaar kaliber die in de netten van het gerecht verstrikt geraakten.

III.B.1. **Marcelis Van Uytfanghe** uit Zele (51), leurder voor rekening van zijn baas Joannes Verrooten, had de opbrengst van zijn verkoop te Gent verbrast en belandde aldus aldaar in de gevangenis. Samen met hem werd ook zijn kompaan Jozef Dauwe (52) opgebracht. Op 14 februari 1759 werd Zele daarvan op de hoogte gesteld.(53) Hoe de brief door Zele werd "beantwort" is niet bekend, evenmin als de verdere afloop.

Mijnheer

Beantwort

In onze vangenis opgebracht sijnde sekeren Marcelis van Uytvanck, sone van Laureys, out omtrent de 20 jaeren, soo hij seght gebortigh van UL prochie, wiens vader ende moeder souden overleden sijn 14 à 15 jaeren ende sijnen broeder noch woonende binnen UL prochien, denwelcken sigh geneirt met netel-doecken te vercoopen te lande op de Casselryen van Ipre ende Cortrijck, ende den voorseyden Marcelis met coussens mutsen ende neteldoeck mitsgaeders nu eenigen tijt swercken sargen ende lijnwaetcoorden; denwelcke oock voor compagnon heeft met hem opgebracht is sekeren Joseph Dauwe sone van François, oock insetenen van UL prochie, die van gelijkken sigh is geneirende met wercke sargen ende coorden te vercoopen ten platten lande; dat denselven Marcelis van Joannes Verrooten soude gehadt hebben eenighe coussens, mutsen ende neteldoeck om deselve te lande te vercoopen ende in plaetse van hem het geld van de vercochte goederen te betaelen, dat hij hetselve heeft verdroncken ende verlapideert; ende het officie daerof geirne van de waerheyt soude wesen geïnformeert mitsgaeders van hun voorder gedragh ende comportedement van de twee voorseyde persoonen; hebben d'eere van UL in 't faveur van justitie te versoucken van dienaengaende, naer gehoor van den voornoemden Johannes Verrooten, te willen informeren nopende de waerheyt van aldies ende van hun voorder gedragh, soo haest sulcx mogelijk wesen sal, waermede blijven met presentatie van in diergelijcke ende andere occasien te sijn

Mijnheer

UL dienstwillighe ende bereyde dienaeren Mannen van Leene enden Casteele ende Auderburgh van Ghent

(getekend:) B.L. Verhulst.

Uyt onse vergaedinghe tot Ghent den 14n februarij 1759.

---

(51) *Marcellus Van Uytvanck*, geboren te Zele op 20 juni 1738 als zoon van Laureys en Maria Anna Dedeckere.

(52) *Joseph Dauwe*, geboren te Zele als zoon van François en Judoca Hiels op 27 mei 1734.

(53) RAG, Zele Oud 10. Briefwisseling 1750-1759.

III. B. 2. Uit Brussel berichtte men op 7 oktober 1782 het volgende: (54) De **gebroeders Baetens** waren aldaar uit de gevangenis ontslagen, daer de tegen hen ingebrachte beschuldiging vals gebleken was. Toch werden ze voor de duur van drie jaar uit het Antwerpse verbannen, waar de wandaad begaan was. Ze mochten evenwel vrij in de rest van Brabant binnenkomen, als ze voorzien waren van een paspoort hun verstrekt door de overheid van Zele.

Den ondergeschreven Greffier van het Officie van den Drossaert der Provintie ende Hertoghdomme van Brabant verclaert mits desen dat Jacobus ende Petrus Baetens gebroeders, beyde gebortigh der Prochie van Zele, Lande van Dendermonde, hebbende in hechtenisse gezeten binnen dese stad, ter oorsaecke sy verdacht waeren van een vrouwspersoon op de baene aengedaen te hebben, over het selve feyt syn onschuldigh geweest, als daerover niet hebbende geconvinceert geweest; dat selve gebroeders diensvolgens uyt de gevanckenisse syn gerelaxeert geweest, met verbodt nochtans van binnen den tyd van dreye jaeren sigh te moghen begeven binnen de seven quartieren van Antwerpen, synde hun gepermitteert van elders in Brabant te moghen comen mits voorsien synde van eene paspoort der Prochie van Zele.

Actum Brussels 7 october 1782.

(get.) L.P. Van Boom, Greffier.

III. B. 3. Te Dendermonde zat de Zelenaar **Joseph De Kinder** in de gevangenis. Om de processtukken tegen deze "criminelen" te kunnen opmaken, vroeg Dendermonde op 6 december 1786 aan Zele een akte op te sturen over zijn gedrag. Antwoord en uitslag zijn ons bekend.(55)

Myn Heeren Meyer, Borghemeester ende Schepenen der princelycke prochie van ende tot Zele.

Dendermonde, 6 Xbris 1786.

Myne Heeren,

Alsoo ick, in de saecke van Joseph de Kinder, criminelen alhier in vangenis, noodigh hebbe eene wettelycke acte declaratoir nopens het gedragh van dito de Kinder, versoecke UL, soo haest mogelyck in faveur van Justitie my deselve acte toe te senden. Sult verplichten die waerelyck is met hooghachting,

Myn Heeren

UL DW Dienaer

(get.) P.J. Staes Lt Hooghbailliu.

III. C. Het viertal Praet-Poppe-Bracke-Dierickx, een bende?

III. C. 1. Voor de eerste maal vinden we Jan Praet in zijn verwickelingen met het gerecht vermeld in een brief op 18 juni 1772 door Dendermonde aan Zele gericht.(56) Jan Praet is dan juist 25 jaar oud (geboren 8 juni 1747). Door een gat in de muur is hij uit de gevangenis te Dendermonde ontsnapt.

(54) RAG, Zele Oud 13. Briefwisseling 1780-1787.

(55) RAG, Zele Oud 13. Briefwisseling 1780-1787. J. De Kinder, zoon van Jan Baptist en Joanna Maria Ruddle, geboren te Zele op 19 dec. 1756.

(56) RAG, Zele Oud 12. Briefwisseling 1770-1779.

Bevindt hij zich soms te Zele? Wat hij heeft uitgespookt en hoelang hij al vastzit, weten we niet. Zo heel lang kan dit nog niet zijn en wellicht raken we het motief van zijn uitbraak als we eraan herinneren dat op 24 juni van datzelfde jaar zijn derde kind, Benedictus, geboren werd. Hier volgt de brief:

*Mijnheer Mignot Meyer der princelycke prochie van ende tot Zele.
Dendermonde, 18 juny 1772.*

Mijnheer,

*Alsoo in mijne absentie **Jan Praet** heeft weten de vanghenisse te evaderen bij middel van in de muyte daer hij sat een plancke af te breken, ende een gat te maecken door den muur van de cipiragie; versoecke alle devooren aen te wenden van den geseijden Jan Praet te doen apprehenderen in faveur van Justitie, ende nog tydelyck inkenninghe te doen ten eynde hem te comen haelen; sult verplichten den gonne die waerelyck is*

Mijnheer,

Uw D(ienstwillige) dienaar

(get.) P.J. Staes.

III. C. 2. Of en hoe Zele op deze brief gereageerd heeft, weten we niet. In elk geval Praet liep nog steeds op vrije voeten, toen Dendermonde op 24 november 1772 weer om inlichtingen vroeg over het vermoedelijk verblijf van Praet in Zele.⁽⁵⁷⁾ Voor de eerste maal valt hier de naam van Pieter Poppe, eveneens door het gerecht gezocht en mogelijks ook te Zele verblijvend.

Mijnheeren Burghemeester ende Schepenen der prochie van ende tot Zele. .

Mijnheeren,

*Alhier loopt een gerucht dat binnen UE prochie van Zele sedert eenige dagen zoude gezien zijn ende sigh ophouden **Joannes Praet**, alsoock **Pieter Poppe**, ende gemerckt grootelyckx aengelegen is daervan pertinentelyck geïnformeert te zyn, soo dient desen om UE te versoecken ten eynde van by antwoorde op deze te melden wat daer van is, ende ofie gemelde personen sigh binnen de prochie zouden ophouden, omme in den selven gevalle daer inne te voorsien gelyck wy zullen vinden te behooren.*

Ondertusschen blyven,

Mynheeren

Uw genegene vrinden Burghemr, Schepenen ende Raed der stad Dendermonde.

(get.) C.L.A. Anne 1772.

Uyt onse collegiale vergaedinghe ten stadthuys van Dendermonde, desen 24 9bre 1772.

III. C. 3. Dezelfde dag nog antwoordde Zele.⁽⁵⁸⁾ Op verschillende dagen is Jan Praet hier gezien geworden. Hierbij worden enkele sappige details aan-

---

⁽⁵⁷⁾ *Ibidem.*

⁽⁵⁸⁾ *Ibidem.*

gehaald: hij heeft zich laten de baard scheren bij de barbier en schepen Verherbrugghen heeft hem zien buitenkomen uit de herberg van Jacobus Scymortier(59). Zelfs heeft Praet de schepen aangesproken over de tegen hem uitgesproken ban. Dit is een belangrijke bijzonderheid: was het om zijn ontsnapping of dateerde die ban reeds van vroeger? Wat Pieter Poppe betreft, Burgemeester Meeus zelf heeft hem ontmoet in de Wezepoelstraat, samen met een ander persoon(Praet?) die een pak droeg. Hij heeft Luitenant Putz gewaarschuid, die er met vier dragonders op uitgetrokken is om Poppe aan te houden. (60) Doch de vogel was reeds gaan vliegen.

*Mijnheeren Burghemeester ende Schepenen
ende Raedt van ende tot Dendermonde.*

Mijneeren,

*Het gerucht bij UL dat **Pieter Poppe** ende **Joannes Praet** binnen onse prochie gesien syn ende sig ophouden is maer al te veel ende suffisant gefondeert, terwyl dat Joannes Praet op den sevensten deser ende meer andere daegen by differente persoonen is gesien geweest soo op den Cauter, in de Stockstraete, ten wycke Wesepoel als elders. Den heere borgemeester Meeus by hem hebbende Joannes Bapte Deloose heeft insgelyckx op den sevensten deser in de Wesepoelstraete omtrent den huysse van Pieter de Cleene gerencontreert Pieter Poppe by hem hebbende eenen persoon draegende een pack; welcken heere teruggekeert zynde binnen den dorpe deser prochie, heeft versocht aen den heere Lieut. Putz syne vier dragonders ter fyne van te apprehenderen de geseiden Pieter Poppe, de gone naer gedaen devooren syn wedergekeert om onverrichter causen. Gillis Walraeve woonachtig ten gehucht van Wesepoel heeft ons heden alhier ter vierschaere gerelateert dat hy noch geen acht daegen geleident aen den voorsyden Joannes Praet den baert heeft geschoren, gelyck insgelyckx ons hedent heeft gerapporteert den schepen Livinus Verherbrugghen dat hy op gisteren synde sondagh commende uyt de herberghe bewoont by Jacobus Seymortier is aengesproken geworden van Joannes Praet den welcken hem onder andere vraeghde hoe het was annopende synen becomen ban. Verhopende dat alle dese blycken souffisant sullen syn tot dese evidenteheydt dit loopende geruchts hebben d'eere te syn met alle veneratie Mynheeren*

*UL seer genegene vrienden
Meyer Borghemeester ende Schepenen
der prochie van Zele.
Ter ord(onnantie als griffier
(get.) L.C.Moortgat 1772.*

*Zele, uyt onse wettelycke vergaedinghe
en 24 9bre 1772.*

(59) Jacobus Seymortier baatte in de Stokstraat een herberg uit met als uithangbord St. Joseph.

(60) Lt Putz was met een korporaal en 9 dragonders te Zele gelegerd als deel van een kordon om deserteurs op te vangen.

III. C. 4. Op 3 maart 1773 schrijft Dendermonde een nieuwe brief aan Zele.(61) Uit Breda vraagt men inlichtingen over de gebroeders **Nuyvels**, die zich aldaar voordoen als kooplieden in kemp.(62) Terloops vraagt Dendermonde ook bescheid over geruchten dat Jan Praet zich weer in Zele zou ophouden. Een niet gedagtekende kopie van het antwoord zit bij de brief. Wat de gebroeders Nuyvels betreft, het zijn eerlijke kooplui op wie niets te zeggen is. Belangrijker is het nieuws over Jan Praet. Vóór zijn "buitensporigheden" was Praet slachter van stiel, die zowel voor eigen verkoop als voor partikulieren runderen slachtte. Jammer genoeg vernemen we geen details ove deze buitensporigheden. Sedert zijn terugkeer te Zele heeft Praet zijn oude stiel weer opgenomen en ook enkele runderen te zijnen profijte verkocht.

*Mynheeren Burghemeester ende Schepenen
der prochie van ende tot Zele.*

Mynheeren

*By brief aen ons toegesonden uyt Breda verwitticht synde dat aldaer sigh ophouden onder andere sekere **Johan & Dionysius Neuvels** ofte **Heuvels** dieseggen gebortig te syn van de prochie van Zele, soo dient dese ten fine van by antwoorde op desen ten spoedighste ons te melden ofte dusdanige personen aen UE ofte binnen UE prochie bekent syn, ende supposivelyck bekent synde, ofte op hun conduit als nadeeligh te seggen valt, deselve personen seggen dat sy souden syn coopliden in kemp. Vervolgens souden wy oock geerne weten wat daer in de waerheydt bestaet, om de voors(eyd)e aen ons toegesonden brieven pertinentelyck & instantelyck te beantwoorden.*

*Men geeft oock vooren dat binnen de voors(eyd)e prochie wederom sigh soude ophouden **Joan(nes) Praet**, geëvadeerden uyt s'princen vangenisse van dese stadt, bydien souden wy oock geerne daervan bericht & kennisse hebben om naer proportie daer in te voorsien naer behooren & hier op UE antwoorde verwachtende blyven*

Mynheeren,

*UE dienstwillige dienaeren
Burghem(eeste)r, Schepenen & Raed
der Stadt Dendermonde
(get.)(onleesbaar)*

*Uyt onse collegiale vergaderinge
desen 3 meert 1773.*

Het antwoord luidde:

Edele en voorsienige heeren,

*In antwoorde van UE missive in daete derden maert 1773 hebben d'eere UE te informeren dat sekere personen gebortigh binnen onse prochie ende genaemt **Joannes ende Dionysius Nuyvels** gebroeders binnen onse prochie gekent sijn voor eerlycke ende deugdsaeme jongelingen sonder dat wij iets het minste nadeeligh wegens hun conduit weten ofte hebben hooren seggen, dat sij insgelycx hun geneirende met coopmanschap somtijds in kempe, somtijds in drolle ofte wercke sargien volgens des tydts omstandigheden.*

(61) RAG, Zele Oud 12. Briefwisseling 1770-1779.

(62) Baptist, geboren Zele, 17 december 1745 en Dionysius Nuyvels, geboren Zele, 13 oktober 1753, zonen van Jan Baptist en Elisabeth Derop.

Aenbelangende dat Joannes Praet sigh wederom binnen onse prochie soude ophouden is maer al te manifest terwylent den selven Praet sigh t'sedert syne terughcomste heeft geneirt ende noch is doende met den beenhouwers style ende alreede eenighe hoorendbeesten tsynen proffyte heeft geslacht ende vercocht, sonder veele andere beesten de gonne hy voor particulieren heeft geslacht, alsoo hy Joannes Praet voor syne buytenspoorigheden met den selven style sigh altydt heeft geneirt.

*Waermede betrouwende UE voldaan te hebben, hebben d'eere van te syn met alle respect ende voordere offers van dienst,
Edele, weirde ende voorsienige heeren,*

*UE oot(moedige) & onderdaenige
Dienaeren, Meyer, Borghemeester ende
Schepenen der prochie van Zele.
Ter ordonnantie als greffier
ondt L.C.A. Mortgat*

Op de keerzijde staat het klad, met o.a.: ...uyt oorsaecke dat men daegelyckx onderhoort van differente persoonen dat hy van tydt tot tydt is coopende eenigh hoornvee omme by hem te slachten ende alsdan uytvercoopt met den ponde.(einde)

III.C.5. Hiermede verdwijnt Praet enkele tijd uit ons gezichtsveld en een ander kleurrijk personage treedt nu op de voorgrond. Uit Brussel komt een brief, gedateerd 4 december 1775, met een vraag om inlichtingen over een Zelenaar die te Brussel in hechtenis zit en beweert *Henricus Meulemans of Moulin* te heten. Men weet echter beter: in werkelijkheid is het *Pieter Poppe*, wiens signalement in Holland verspreid werd als paardedief.(63) Zijn broeder zou daar zelfs gehangen zijn. Pieter Poppe heeft in het Brusselse verbleven in gezelschap van een vrouw uit Hamme en zich schuldig gemaakt aan diefstallen met inbraak.(64)

*Mijnheeren Burghemeester ende Schepenen
der prochie van ende tot Zele.*

Mijne heeren,

*Wy hebben d'eere UEE te informeren alsdat wy alhier binnen Brussel in hechtenisse syn hebbende sekeren gevangenen die sigh den naem is gevende van **Henricus Meulemans ofte Moulin**, al ist' dat wy geïnformeert syn dat synen rechten naem is **Pieter Pouppe** gebortigh van Zeele, welcken Pieter Pouppe voor peerdedieften soo men seght, in Hollant in portraict soude gehangen geweest syn, ende deszelfs broeder waerlyck gehangen;. Den voornoemden Pieter Pouppe wordt alhier bericht over differente dieftens met braecke, ende denselven heeft langen tijd geloopen met een vrouwspersoon genoemde Joh(an)na Smets gebortigh van Hamme; ende alsoo men ons geïnformeert heeft dat denselven Pieter Pouppe binnen UEE jurisdictie seer wel bekend is ende aldaer befaemt van*

---

(63) Over Pieter Poppe zie Besluit 3.

(64) RAG, Zele Oud 12.

dievereyen, soo versoecken wij UEe in faveur van iustitie van ons te willen informeren ofte waerelyck denselven Pieter Poupe van UEe bekend is, ende ofte UEe t'synen geen clachten en syn hebbende.

Verhopende dat UE de goetheyt sullen willen hebben van ons daerover soo haest mogelyck te sullen informeren, hebben wy d'eere ons te teekenen met achting ende offers van reciproken dienst in alle occasien
Mijnheeren,

UEe ootmoedighe ende onderdaenighe
Dienaeren, Die Raeden van haere Majesteyt
Assesseeurs van het Officie van den
Heere Drossaert in Brussel,
Ter Ord(onnanti)e
(get.) P.T. Van Boom Greff(ie)r.

Brussel 4 dec 1775.

III.C.6. Op 8 december 1775 antwoordt Zele dat ze noch Henricus Meulemans noch Moulin kennen, maar wel Pieter Poppe. Deze is enkele tijd uit de streek verdwenen en staat hier in zeer kwade roep. Ze raden de drossaard aan de aangehoudene te konfronteren met de vehandelaars op de vrijdagse beestemarkt, deze kennen Poppe wel.(65)

Mijnheer,

De missive van date 4en Xbre 1775 ons toegesonden meldende dat soude gevangen syn sekeren persoon **Henricus Meulemans ofte Molin**, welcken persoon buyten onse kennisse is, maer dat er binnen onse prochie gewoont heeft sekere persoon met naeme **Pieter Poppe** fs Joseph ende alhier gebortigh denwelcken al eenighe tydt uytlandigh heeft geweest ende in portrait (66) opgehangen door syne befaemtheyt, ende dat hy als nu t'sedert de ses à seven jaeren by ons heeft gestaen in quaeden naem faeme ende reputatie, emmers (67) dat wy van synen hierelycken (68) naem niet het alderminste en weten te spreken. In cas UE daervan posetieve kennisse soude willen hebben, ofte het denselven Pieter Poppe soude syn, sal UE genoodtsaecht syn s'vrydaeghs te gaen op de beestemarkt ten acht uren voormiddagh alwaer sullen syn differente beestecoopers van onse prochie die den selven Pieter Poppe geheel wel kennen. Waarmede blyve met voorderen dienst in cas van noode,

Mynheer,

UE oodtmoedighe mede onderdaenige dienaer
Meyer, Borgemeester ende Schepenen
der prochie van Zele.

Uyt vergaedinge den 8n Xbre 1775.

---

(65) RAG, Zele Oud 12.

(66) portrait = signalement.

(67) emmers = maar.

(68) hierelyck = huidig.

III. C.7. Hoe dat afliep weten we niet. Is Poppe te Brussel vrijgesproken of is hij ontsnapt? In elk geval, negen maanden later, op 8 november 1776, duikt diezelfde Pieter Poppe weer op in een andere uithoek van het land, namelijk te Kortrijk. Men heeft aldaar drie personen aangehouden, verdacht van diefstallen. De eerste beweert Joannes Henricus Millemans te heten, geboren te Mechelen, maar is waarschijnlijk van Zele. De andere twee, Jan Baptist Bracke en Joannes Dierickx, zijn geboortig van Zele. (69)
Alle drie de verdachten doen zich voor als kooplui in werke sargen en kousen. De laatste twee beweren dat ze in het bezit waren van een attest uit Zele, maar ze hebben het verloren. (70).

*Myheeren Borgemeester ende Schepenen
der prochie van Zeel, Lande van Dendermonde tot Zeel.*

Mynheeren,

*Hier syn in echtenisse dry manspersoonen die verdacht zyn van verscheyde dieften. Den eenen zegt genaemd te zyn **Joannes Henricus Millemans**, gebortig van Mechelen, maer wy gelooven dat hy is van Zeel ofte ten minsten dat hy aldaer zeer is bekend. Den anderen zegt genoemd te zyn **Joannes Baptiste Brake** fs Jacques ende van Pieternelle Zaman, oud twee en twintig jaeren, ende dat hy gebortig is van uwe prochie. Den derden verklaerd dat hy is genoemd **Joannes Diericx** fs Hieronymi ende van Joanna Marie Vanderstraeten, oud agt en twintig jaeren ende dat hy ook gebortig is van Zeel. Deze dry persoonen zeggen dat zy zig geweird hebben met kleinen koophandel te doen te lande van werke sargen ende kousen. De twee leste geven nog te kennen dat zy voorzien zyn geweest van eene attestatie van UL heerens griffier dewelke Brake zegt verloren te hebben.*

Wy versoeken Uwe heeren van ons, in faveur van justitie te willen onderrigten van het gedrag van de twee lestgemelde gevangenen gedurende den tyd dat zy onder hunlieden jurisdictie hebben gewoond ende of zy nöpente hunne naem ende geboorteplaats te waerheyd hebben verklaerd, mitsgaeders of den eersten hun niet is bekend.

Uwe heeren in diergelycke gevallen maendienst toebiedende, wy hebben d'eere te zyn zeer opregtelyck

*UL Heeren bereyde dienaeren
Borgemeester ende schepenen der
Stad Cortryck
(get.) I. De Mullie.*

Cortryck den 8 9ber 1776.

---

(69) Joannes Baptist Bracke, geboren Zele, 9 november 1754, zoon van Jacob en Pieternelle Zaman. Op 25 april 1786 gehuwd te Zele met Joanna Theresia Van Avermaet. Joannes Franciscus Dierickx, geboren Zele, 15 januari 1746, zoon van Hieronymus en Joanna Maria Vanderstraeten. Op 27 november 1790 gehuwd met Florentina Devos uit Zele.
(70) RAG, Zele Oud 12.

III. C.8 Reeds op 9 november zendt Zele zijn antwoord. (71) Wonder genoeg, Millemans kennen ze niet. De andere twee zijn eerlijke lieden, over wie niets ten laste bekend is.

Mynheeren,

*In antwoorde van UE missive van date 8 9ber 1776 meldende dry manspersoonen verdacht te zyn van verscheyde dieftens, met naeme **Joannes Henricus Millemans** den welcken wy niet zyn kennende omreden dat hy niet gebortigh is van onse prochie, ten tweede **Joannes Bapte Brack** fs Jacques ende van Pieter-nelle Zaman, welcken persoon wy wel syn kennende, ten derden den persoon van **Joannes Dirickx** fs Hieronymi ende van Joanna Marie Vanderstraeten, ins-gelyckx van onse prochie, welcke twee leste genoemde persoonen wy niet het alderminste en weten te spreken, soo van vagebondereyd, dieften ofte penaliteyten als synde niet van onse kennisse daarmede befaemt te syn, ende dat sy altoos hier gereist hebben met wercke sargien ende coussens om hunnen cost te connen betraepen.*

Klad, niet getekend.

*Uyt vergaederinge
9den 9ber 1776.*

III.C.9. Niettegenstaande dit getuigenis zijn de drie gezellen waarschijnlijk veroordeeld geworden. Zeker is dit het geval voor Bracke. Inderdaad, op 13 april 1777 zendt Kortrijk het signalement van Bracke, die dezelfde dag, gewond, uit de gevangenis aldaar is ontsnapt.(72)

*Mijnheeren Borgemeester ende Schepenen
der prochie van Zeel, Lande van Dendermonde
tot Zeel.*

Edele, Weirde ende Voorzienige Heeren,

*Wy nemen de vryheid UE hier nevens toe te zenden het portrait van den zig naemenden **Jan Baptiste Brak**, UE verzoekende van onder UE jurisdictie te willen doen gebeuren de neerstigste onderzoekingen om hem te ontdekken, ende by aldien hy aengevat worde ons danof kennisse te willen geven.*

Wy hebben d'eere te wezen met grootachting,

*UE ootmoedige ende onderdanige
Dienaeren*

*Burgmeester ende Schepenen
der Stad Cortryck
(get.) I. De Mullie.*

Cortryck, den 13 april 1777.

---

(71) Klad van het antwoord zit bij de brief.

(72) RAG, Zele Oud 12.

PORTRAIT

V A N

JAN BAPTISTE BRAK,

*Gebortig van Zeel, Lande van Dendermonde, oud
twee - en - twintig Jaeren.*

DEn gemelden *Brak* is groot ontrent vyf Voeten en ses Duymen; heeft swart rond Hair; swarte Oogen, diep in het Hoofd; kleinen plompen Neus; is geteekend van de Pokxkens; heeft een groen Kleet met geele Knopen; blauwe Broek en swarte Kouffen; hy draegt op de Borst eene opene Wonde: den selven *Brak* is heden, 13 April, gebroken uyt de Gevangenisse der Stad Cortryck, en gevlugt; hy is verdagt van begaen te hebben merkelyke Dieften met Braeke.

BURGMEESTER ende SCHEPENEN der Stad Cortryck beloven eene Belooning van *thien Patacons* aen den genen, die, den nog-gemelden *Brak* aengehouden hebbende, de oorzaeke zal zyn, dat hy wederom onder Justitie Handen worde beweegd, ende van de Misdaeden hem ten laste gelegd overtuygd.

III.C.10. Dank zij de «Memorie van 't gone binnen dese stede van Dendermonde is voorgevallen, sedert het begin van het jaar 1773» door Leonard-François-Joseph Beeckman, krijgen we weer wat nieuws, en welk nieuws!, over Jan Praet (73). In de nacht van 18 op 19 augustus 1777 is deze ontsnapt uit de gevangenis te Dendermonde, waar hij sedert 16 maanden, dus sedert mei 1776, opgesloten zat. Hoe dit mogelijk was is niet te begrijpen, maar langs «Den Duytsch» heeft hij de weg naar de vrijheid gevonden.(73) Daar de baljuw juist afwezig was, heeft Beeckman als zijn plaatsvervanger zich laten vergezellen door twee schepenen en twee mannen van leene om de nodige vaststellingen te doen. Het materiaal waarover Praet moet beschikt hebben en dat hem waarschijnlijk bezorgd was door zijn advocaat, is niet weergevonden. Een huiszoeking in de woning van deze advocaat op de Beestenmarkt heeft ook niets opgeleverd. Hierbij had Beeckman zich laten vergezellen door twee kommissarissen. Daar hij als plaatsvervanger zelf die kommissarissen niet kon aanstellen, heeft hij eerst de daartoe nodige instemming gevraagd.

*Tusschen den 18 en 19 s'nachts, is Jan Van Praet(sic), gebortig van Zele, alhier criminele gedetineerden geweest hebbende 16 maenden in vangenisse, uyt syne mooyte, commende langs den Duytsch, gebrocken, het welck een ieder verwondert heeft, uyt oorsaecke hy heeft moeten doorbreken den grondt den welcke beleyt was met een twee duym planck van eyken houdt, als dan een ribbe van vier duymen ende meytswerck tusschen de selve gemets, ende voorders door de fondamenten van den muer, lanx den kant van den Duytsch; hetwelcke geschiede ter absentie van den Bailliu, synde tot Antwerpen; niet tegenstaende de groote sorge die gehouden wirt in 't visiteren syner gevangenis, opdat hem geene instrumenten, om te connen breken, en soude ter handt gestelt worden, heeft hy nochtans weten te bekomen (naer alle waerschynelyck ende presumptie van synen procureur) eenig instrument het welck wy niet en hebben connen ontdekken. Ter absentie van den Bailliu hebbe ick de fonctie gedaen om te houden de informatie daer toe gerequireert, mitsgaeders het visiteren van de moyte alwaer hy uytgebrocken was, tot welcke eynden hebbe doen dagvaerden twee schepenen ende twee mannen van den leene. Naer middag hebbe huyssoeckinge gedaen op de beeste mert, en wel naementlyck in 't huys van synen procureur, benevens twee commissarissen, wesende d'heer Anne en d'heer De Backer, alvooren nochtans versocht hebbende, behoorelyck authorisatie van byde de collegien, en aldan, **qualitate qua**, met fundament en buyten critique te kunnen suppleren de fonctie van den Bailliu, **quandoquidem delegatus subdelegare non potest**, en vervolgens nootsaekelyck was de authorisatie van byde de collegien.*

Men zal deze tekst beter begrijpen als men weet dat de cipirage of gevangenis te Dendermonde gelegen was tusschen de herbergen «Den Duytsch» en «Int ghulden hoeft». Reeds in 1677 heet dit gebouw "gevangenhuis". Bij de

---

(73) A. Blomme, *Chroniques de Termonde, Dendermonde*, A. De Schepper-Philips, 1900, p. 156-249. Beeckman, geb. te Dendermonde op 27 december 1742, wordt schepen in 1781, eerste schepen in 1793. Hij zal lid blijven van de gemeenteraad tot 1816. Aangehaalde tekst p. 175-176.

wederopbouw van de stad na 14-18 kreeg Den Duytsch de meer patriottische benaming «La Patrie-Het Vaderland».(74)

III.C.11. Nog eens komt Pieter Poppe in opspraak. Op 11 oktober 1777 meldt de baljuw van Ieper dat ze Pieter Jacobus Poppe hebben gevangen genomen, die ten zeerste verdacht is van enkele inbraken en diefstallen in het Zeelse tijdens het jaar 1773, samen met zijn mededader (J. Praet?). Ze vragen kopie van het procesverbaal om hem voor het gerecht te brengen.(75)

Weerde ende voorsienighe Heeren,

*Alsoo wy alhier in echte van vanghenisse hebben sekeren **Pieter Jacobus Poppe**, denwelcken grootelyckx suspect is van onder UEdens jurisdictie op den Ste Pietersnacht van jaere 1773 differente coopmansgoederen uyt eenen wynckel met braeke gestolen te hebben, hebbende denselven Poppe met synen mededader denselven nacht noch twee braeken gedaen ter selve plaetse, ende gelyck wy daerof geerne souden geïnformeert syn, daerom bidden wy Ued. van in faveure ende vorderinghe van justitie om te laeten toecomen onder den redelycken sallaris copie van het proces verbael daeromtrent gehouden ofte ander door Ued. verricht.*

t'Selve bet(rouwend)e ende blyven met grootachtighe weerde en voorsienighe heeren,

*UE O(nderdaenighe) en D(ienstwillighe)
ende achtbaere dienaeren
Bailliu ende Schepenen des heerl(yckhed)e
Vlynckambacht in Langemarck
by Ipre, als bailliu
(get.) E.J. Liebaers.*

*Uyt onse exte vergaedinghe
van den 11en 8bre 1777.*

III. C. 12. Op 20 april 1780 geeft dezelfde Beeckman ons weer een kostelijke inlichting: op die dag vraagt de baljuw van Dendermonde aan Sluis de uitlevering van Jan Praet, die aldaar gevangen zit onder de verdenking lid te zijn van een bende paardedieven. Op 5 juni 1780 wordt Praet dan veroordeeld tot 20 jaar hechtenis in het Correctiehuis te Gent.(76)

*Den 20 (april 1780) is **Jan Praet**, den welcke die fameuse braecke gedaen heeft, tusschen den 18 en 19 augusti 1777, gereclameert geworden door den balliu,*

---

(74) Zie A. De Vlaeminck, *De stad en heerlijkheid van Dendermonde (volgens de legger van de O.L.V.Kerk uit 1375)*, in *Oudheidkundige Kring der stad en des voormaliges Lands van Dendermonde, le Reeks*, 1865, 2e aflevering, p. 3 en 8.

(75) RAG, Zele Oud 12.

(76) A. Blomme, *Chroniques*, p. 180-181. Bij navraag bleek daarover in het archief van Sluis, bewaard te Middelburg, niets terug te vinden. Door de oorlogsomstandigheden is aldaar veel vernield. Met dank aan drs. L. Zoodtsma, Hoofd Externe Dienstverlening aan het Rijksarchief in Zeeland te Middelburg.

synde in echtenisse tot Sluys, in Vlaenderen, alwaer hy op presumptie van mede complice te syn van eenige peerden dieven, in vangenisse was; is den 5 juny gecondemneert voor 20 jaeren in het correctie huys tot Gent.

III. C. 13. Als laatste getuigenis van het optreden van het gerecht tegen misdadigheid, vinden we een brief uit Dendermonde. Hierin vraagt men inlichtingen over de jongman **Duerick**, aldaar in hechtenis.(77)

Op hetzelfde blad vinden we het klad van het antwoord: Duerick heeft hier een uiterst slechte reputatie en is ten zeerste verdacht van diefstallen, maar concreet kunnen we daar niets bijvoegen.

Is die Duerick dezelfde als de vroeger vermelde Joannes Dierickx? (III.C.7.) We kunnen het vermoeden, maar niet met zekerheid bevestigen.

Myn Heeren Meyer Borgmeester ende Schepenen der Prochie van ende tot Zele.

Myn Heeren

Versoecke UE van my naer ontfanck deser te willen melden, ofte den soogenaemden Duerick jonghman, actuelen soo UE bekent is, in Princelycke gevangenisse, is van een goet gedragh en comportement geweest ten tyde syner wooninghe binnen UE prochie.

Blyve met respect

Myn Heeren

*UE Ootmsten en onderdaen. dienaer
(get.) P.J. Staes*

Dendermonde 4 aug 1786.

Klad van het antwoord op hetzelfde blad:

Mynheer

In antwoorde van UE geerde hebben d'eere te zeggen dat wy ten voordeele van den genoemden Duerick (staende syne alderquaedste reputatie & vehemente suspicie van dievereye) niets en connen bybrengen nochte oock proberen 't gonne soude strecken t'zynen naedeede.

Hebben voorts d'eere te blyven met respect

Myn Heer

UE etc.

*uyt vergaederinghe
desen 5 7ber 1786.*

Hiermede loopt ons onderzoek over de misdadigheid te Zele ten einde. Het wordt tijd daar nu de nodige besluiten uit te trekken.

---

(77) RAG, Zele Oud 13. Briefwisseling 1780-1787.

III. D. Besluit

III. D. 1. De justitie.

De misdaden werden berecht in de lokaliteiten waar ze plaatsgrepen, maar stilaan werden de kriminele processen verschoven naar de schepenbank van de hoofdplaats, hier dus Dendermonde. Deze schepenbank was bevoegd over alle misdaden in zijn gebied gepleegd, uitgezonderd bepaalde misdaden waarvoor enkel de Raad van Vlaanderen, de leenhoven, de kerkelijke en militaire rechtbanken bevoegdheid hadden. De schepenen spraken het vonnis uit, de baljuw voerde het uit.

In de uitgesproken straffen trad er naar het einde toe van het Ancien Régime wel een zekere verschuiving op: doodstraffen en lijfstraffen werden zeldzamer en de gevangenisstraf nam meer en meer de plaats in van de verbanning. De opknoping aan de galg en de radbraking kwamen nog wel voor, maar werden steeds zeldzamer uitgesproken.

De opknoping aan de galg werd uitgevoerd op de markt. De veroordeelde stond op een ladder met een strop om de hals. De beul trok de ladder weg en met een schok bengelde de veroordeelde aan de strop, zijn ruggraat brak en hij werd gewurgd. De dood trad meestal onmiddellijk in.

Nog gruwelijker was de radbraking. De veroordeelde lag op een St. Andrieskruis, een been of arm aan elk van de vier kruisarmen vastgebonden. De beul bracht hem op elk zijner ledematen een felle slag toe met een zware ijzeren staaf. Tenslotte gaf hij hem de doodsteek met een bajonet. De lijken van de terechtgestelden werden niet begraven. De gehangenen werden van de galg afgehaald en naar de «plaetse patibulaire», het galgenveld, gevoerd of gesleept. De geradbraakte, nu gebonden op een groot karrewiel, werd eveneens naar dit galgenveld gevoerd. Daar bleven de lijken hangen of liggen tot ze ontbonden waren, «anderen ten exempel».(78)

III. D. 2. Jan Praet.

Nu kunnen we ons een tamelijk volledig beeld vormen over het leven van Jan Praet. Geboren op 8 juni 1747, huwt hij op 9 februari 1768 met Clara De Kimpe. Hij woont op de Kouter en oefent de stiel uit van slachter, die bij de dorpelingen de slachtingen uitvoert. Bij gelegenheid slacht hij ook voor eigen rekening. Op 17 november 1768 wordt zijn eerste kind geboren, Egidius, en op 7 december 1769 zijn tweede, Elisabeth, dat reeds op 18 april 1770 sterft. Wellicht behoort hij tot de «complicen» van Michiel Henderickx in het jaar 1770 en wordt hij, juist zoals deze, voor een termijn van zes jaar uit het land gebannen (III.A.3). Wellicht ook neemt hij deel met de bende

---

(78) Zie hierover J. Vandeputte, *Moord te Tielt anno 1757, in De Roede van Tielt, 14e jaargang nrs. 3-4, 1983, p. 38-43.*

van kapitein Henderickx aan de nachtelijke inbraak bij de weduwe Laureys in februari 1772. Mogelijk is dit, maar helemaal niet zeker. In elk geval, ten vroegste in oktober 1771, geraakt hij, 24 jaar oud, om zijn «buitensporigheden» in de gevangenis te Dendermonde. Op 18 juni 1772, waarschijnlijk in verband te brengen met de aanstaande geboorte van zijn derde kind, Benedictus, op 24 juni 1772, ontsnapt hij uit de gevangenis. Hij wordt herhaalde malen in Zele gezien, waar hij zich vrij en vrank schijnt te bewegen, al of niet in gezelschap van Pieter Poppe. Hij interpelleert zelfs schepen Verherbrugghen over de tegen hem uitgesproken ban. Intussen heeft hij ook zijn vroegere stiel weer opgenomen. Hij ziet zijn vierde kind geboren worden, Joannes, op 4 januari 1775, maar hij ziet het ook sterven kort daarop op 20 maart 1775. Nog hetzelfde jaar, op 13 oktober 1775, ontvalt hem zijn vrouw. Wellicht is hij ook de mededader geweest van Pieter Poppe bij diens nachtelijke diefstallen te Zele in 1773? (III.C.11)

In april 1776 geraakt hij weer in de gevangenis te Dendermonde, waaruit hij na 16 maanden, 18/19 augustus 1777, op onverklaarbare wijze ontsnapt. Een goede twee jaar weet hij aan de arm der wet te ontglippen, maar loopt in de val te Sluis, onder de verdenking tot een bende paardedieven te behoren. Wanneer dit aan Dendermonde bericht wordt, vraagt de baljuw op 20 april 1780 zijn uitlevering. Naar Dendermonde overgebracht, wordt Praet op 5 juni 1780 veroordeeld tot 20 jaar correctiehuis te Gent.

Hij zal daar sterven op 21 mei 1788, 41 jaar oud. Van de 17 jaar die verliepen tussen zijn 24e en 41e heeft hij er tien in de gevangenis doorgebracht.

III. D. 3. Pieter Poppe.

Pieter Poppe werd te Zele geboren op 18 februari 1745, als vierde kind van Joseph en Maria Theresia Rosseel. Toen Maria Theresia Rosseel in het jaar 1768 overleed, zat Joseph Poppe in hechtenis in het correctiehuis te Gent. Hij zou daar ten andere ook sterven en op 20 april 1777 begraven worden op het kerkhof van de St. Baafsparochie.(79) Daar bij de dood van zijn echtgenote nog zeven van de negen kinderen minderjarig waren, legde Zele dit geval voor aan de schepenbank van Dendermonde. Deze adviseerde op 14 april 1768 meier Joannes Thomas Mignot als wettelijke curator aan te stellen, wat Zele dan ook deed op 18 april.

Om de hoge schulden van het gezin te delgen ging Mignot over tot de verkoop van de onroerende goederen.(80) Op 14 februari 1769 gaf Mignot reenschap voor de vierschaar van Zele. Hieruit bleek dat hij 7 pond, 17 schellingen, 2 groten en 1,5 deniers te veel had uitgegeven.(81)

---

(79) RAG, Zele Oud 441. *Staten en rekeningen van wezen – verscheidene jaren. In deze bundel steekt een onooglijk papiertje met volgende tekst: 20a aprilis 1777 sepultus est in cemeterio cadaver Josephi Poppe, Mariti Theresie Rossel, aetatis 67 annorum. (get.) C.F. van Wayenberghe, presbyter. (Uittreksel uit het overlijdensregister van St. Baafskathedraal).*

(80) RAG, Zele Oud 445. *Register wezenrekeningen 1760-1769, p. 68V^o-71R^o.*

(81) RAG, Zele Oud 436. *Wezenrekeningen 1763-1769.*

Op 6 juli 1769 vroeg en kreeg hij de toelating om tot een laatste verkoop over te gaan «om dieswille dat deselve weesen noch belast syn met eenige schulden UL heeren bekent».(82)

Zoals uit vorige teksten blijkt stierf een van Pieter's vier broeders aan de galg in Holland.(III.C.6) Pieter zelf, die op 21 december 1768 te Zele gehuwd was met Maria Carolina Coppieters, leidde eveneens een avontuurlijk en misdadig leven. Hij had evenwel meer geluk dan zijn vader en stierf te Zele op 26 december 1790, kort na zijn echtgenote die op 15 april 1789 overleden was. Ze lieten twee wezen na: Jan Franciscus, geboren op 21 april 1771 en Isabella Theresia, geboren op 23 december 1773.

III. D. 4. En de bende van Jan Praet?

Heeft de bende van Jan Praet werkelijk bestaan?

«Boven dat gy ook syt eenen persoon denwelcken vreeselyck is aen het publicq, sonderlinghe binnen de prochie van Zele, ende andersints ghereputeert voor den capiteyn van eene bende van dieven ende schelmen.» Deze zinsnede is als het ware op het lijf gegoten van Jan Praet, zoals men zich hem traditioneel voorstelt. Ze komt echter uit het vonnis van Michiel Hendrickx (III.A.3), wiens bedrijvigheid in de jaren 1770-75 geschetst wordt.

Er is dus wel een bende geweest te Zele.

Er zijn ook enkele aanwijzingen dat Jan Praet er een lid van is geweest. Waarschijnlijk is de jonge Praet een der «complicen» geweest van Hendrickx tijdens de diefstallen tijdens het jaar 1770, waarschijnlijk ook nam hij deel aan de nachtelijke inbraak bij de weduwe Laureys op 12/13 februari 1772. Hendrickx werd bij vonnis van 9 februari 1771 uit het land gebannen. Vraagt ook Praet aan schepen Verherbruggen geen nadere inlichtingen over de tegen hem uitgesproken ban? Dan zit Praet enkele maanden vast te Dendermonde tot hij op 18 april 1772 weet te ontsnappen en vrij blijft tot hij in april 1776 weer gesnapt wordt. Dit maakt het mogelijk dat hij in die jaren weer aan de operaties van Hendrickx deelnam. Ik herhaal, dit zijn onderstellingen, maar ze bezitten een hoge graad van waarschijnlijkheid.

In elk geval, na de dood van Hendrickx valt de bende uiteen (10 augustus 1775). Heeft Jan Praet dan met de overige leden een nieuwe bende gevormd? Niets laat toe dit te veronderstellen. Nergens wordt Praet een bendeleider genoemd, hoewel dit leiderschap een bezwarende omstandigheid is, die steeds in de beschuldigingen vermeld wordt. Veeleer lijkt het erop dat de vier misdadigers die we weergevonden hebben, wel leden waren van de bende van Hendrickx. Toen de bende door de dood van de leider onthoofd werd, zijn de overige leden niet meer systematisch als bende opgetreden, maar deden nu en dan een slag in okkasioneel verband. Dat Jan Praet, door zijn brute kracht en met twee ontsnappingen uit de gevangenis op zijn actief, een groot

---

(82) RAG, Zele Oud 445, p. 80 R^o-V^o.

gezag uitoefende op zijn kornuiten, zal we niet te loochenen zijn. Men mag toch, mijns inziens, gerust stellen dat de bende van Jan Praet als georganiseerd geheel in feite nooit bestaan heeft.

De misdaden van de booswichten waren geen andere dan die welke we heden dagelijks in de kranten te lezen krijgen. : inbraken, diefstallen, maar, opvallend genoeg, geen moorden. Toch hadden ze een grote inslag op het gemoed van de bevolking, waarvan de horizon meestal tot het dorp en de onmiddellijke omgeving beperkt was. Door de ongenadige bestraffing door het gerecht en de verhitte verbeelding van de dorpsbewoners kregen deze misdaden een belang dat ze in werkelijkheid niet bezaten. In de verhalen rond de haard werden hun daden aangedikt en fel gekleurd en stilaan kristalliseerden ze zich tot een eenheid rond de figuur van een leider. Dat deze leider Jan Praet werd en dat Hendrickx in de vergetelheid verzeilde, is daarbij eigenaardig genoeg. Wellicht is Honoré Staes daarvoor aansprakelijk en heeft hij Praet genomen omdat hij wist dat er geen nakomelingen van deze meer leefden. In elk geval, Jan Praet groeide in de ogen van de eenvoudige landslieden tot een geduchte en vreeswekkende bandiet, die ze evenwel in het diepste van hun gemoed onbewust bewonderden.

Daarop heeft Honoré Staes handig ingespeeld : hij heeft de verschillende verhalen in een sluitend en boeiend geheel verwerkt en aldus de figuur van Jan Praet haar definitieve gestalte gegeven.

III. D. 5. Belang van deze teksten.

Laten we terloops nog wijzen op de talrijke inlichtingen die deze teksten ons bieden over het dagelijks leven in die periode :

- a. armoede, landloperij, bedelarij en hun beteugeling.
  - b. inrichting van de politie.
  - c. de justitie : onderlinge hulp van de verschillende schepenbanken op basis van dienst en wederdienst - rondsturen van signalement - straffen : ban, tuchthuis, galg, radbrakerij.
  - d. misdadigers : hoe ze inbraken, valse namen, wat ze stelen.
  - e. wat er in het huis van een welstellende als de weduwe Laureys te vinden was.
  - f. handel en nijverheid : olie, vlas, kemp, linnen.
  - g. beroepen : handelaars in linnen : Jacobus Verrooten, Baptist Rosseels.
handelaars in olie : Jacobus Rosseel, Judocus Verherbrugghen.
leurders : waar : Gent, Ieper, Kortrijk, Brussel, Sluis, Breda.
met wat : kousen, servetgoed, neteldoek, werke sargen (dekens in geplozen touwwerk), koorden, mutsen
herbergier : Jacobus Seymortier in de Stokstraat.
barbier : Gillis Walraeve op Wezepoel.
- Al deze inlichtingen stellen ons in staat ons een goede voorstelling te vormen van het leven van de gewone man.

WINTERAVOND OPROEPEN UIT DE TIJD

Of ik, oud-Zelenaar, zou willen en kunnen helpen bij het speurwerk naar betrouwbare gegevens over de geschiedenis van Zele, meer bepaald dan over Jan Praet en zijn bende en hun terrein, de Gratiebossen? Dat was de vraag, zo ongeveer, die de redactie ook aan mij stelde.

Ik zou niets liever willen dan van dienst te kunnen zijn bij een onderneming waarvan het thema mij nauw aan het hart ligt en dè's te geredelijker, waar de naam Jan Praet herinneringen oproept aan schone dagen en avonden uit een jeugd die zo ver achter mij ligt, dat ik er onwillekeurig en een tikje ongelovig het hoofd bij schud.

Het is maar de vraag of ik van dienst kan zijn. Ik betwijfel het sterk. Het gebeurde namelijk maar zelden dat Jan Praet en de Gratiebossen het onderwerp vormden van de «avondkout» die de mensen waarover ik het zal hebben, plachten te voeren: buiten voor de deur als 't zomer was, of 's winters bij de warme kachel. Het is best mogelijk dat er met de verhalen over bandieten en moordenaars werd gewacht tot ik naar bed was gestuurd... Ik heb er alleen wat flarden van kunnen opvangen. Allemaal verwarde en onwaarschijnlijke dingen, nevelig gepraat waarover men later kan nadenken en tastend zoeken naar een kern van waarheid. Hopeloos. Slechts één enkel verhaal over Jan Praet heb ik volledig kunnen beluisteren. Ik vergeet het nooit, ook al komt het mij nu voor als het meest ongeloofwaardige van alle. Ik zal er straks deze bijdrage mee besluiten.

Wie zou durven beweren dat hij, of zij, zich een mondeling overgeleverde getuigenis betreffende een of andere kwade streek van Jan Praet en zijn kornuiten herinnert, waarvan de authenticiteit onaanvechtbaar is?

Honoré Staes moet in zijn tijd door de verhalen die de oudste Zelenaren van toen hem over de bendeleider wisten te vertellen, geweldig geïmponeerd zijn geworden, om niet te zeggen betoverd. Getuige daarvan de haast geniaal-naieve manier waarop hij ze heeft vastgelegd in zijn «Schets eener Geschiedenis van de Gemeente Zele.» Na hem verloren de verhalen over de gewiekste rover aan kleur en boeiende finesses. Alles wat oude mensen uit de jaren twintig over de «bende van Praet» (zoals zij die plachten te noemen) nog wisten te maren, kwam eenvoudig uit Honoré's stuk gelezen boek! De vertellers raakten doorgaans de draad kwijt, maar geen nood, zij vulden de leemten op met eigen verzinsels, haalden de onderwerpen grondig door elkaar om ze daarna op handige wijze terug samen te flansen tot splinternieuwe verhalen. Ik ben de overtuiging toegedaan, dat hun vermogen om spontaan te fantaseren en extemporeetjes te produceren, veel op waarheid berustende overleveringen in verband met Jan Praet en zijn onguur gezelschap, grondig heeft verknoid.

Hun «zeiselen en legenden» liggen te slapen ergens in een deemsterig hoekje van mijn herinnering. Soms worden zij wakker gemaakt, zoals nu door de vraag van de redactie en dan hoor ik de stemmen, met de eigen klank van die vertellers uit mijn prille jeugd. Zij verdwenen in de tijd en... komen terug. De doden komen terug uit de lange nacht, in hun bekende wezen en met de manier van zeggen en doen die hen typeerde.

Alles wat ik kan doen om van mijn wil tot helpen blijkt te geven, is te pogen die speciale, onnoemlijk gezellige, haast magische sfeer, groeibodem van sagen en legenden, op te roepen. Laat ik daartoe teruggrijpen op één van die winteravonden, die vooral bejaarde mensen plachten door te brengen in de «herberg» van mijn ouders. Lange avonden waren dat, in het stamlokaaltje waar zij elkaars gezelschap zochten toen de wereld stiller was.

Ik zat altijd in het zelfde donkere hoekje genesteld – de armen knus rond de opgetrokken knieën geslagen – met ogen groot van intense spanning en oren wijd-open als «blaffeturen». Ik hield mij muisstil, kwestie van te ontsnappen aan het altijd wakend oog van moeder. Wat ik te horen kreeg waren zonder fout vreemde, sterke verhalen die mij prettig deden schrinselen of de daver onder de huid joegen. Met ingehouden adem luisterde ik naar die arme mensen, pover gekleed, magere, moegewerkte dagloners: jutewevers, spinners, vellentrekkers, nachtwakers, stokers, waarvan er een paar – hoe duidelijk herinner ik mij dat – die misleidende hectische blos op de wangen had.

Ik zie ze uit de vrieskoude van de winteravond terugkomen. Zij schuifelen, met korte tussenpozen, de gelagkamer binnen om er een «slaapmutsken» te komen pakken: Sooi, Mon, Mantsen (Emanuel), Miel, Zarken, ¹Wies, Lo, Nest...

Bijna allemaal hebben zij een bijzonder toepasselijke bijnaam: de Blaaspijpe, de Heilige Mon, de Sjieke, de Sluize, Wies Mol, Nest den Teis, die tandknarsende, duivelse ruziestoker maar ook, ocharme, de zwaar gehandicapte die zo eindelijk-stumperig op een kruk rondspringt en het niet kan helpen dat zijn filosofie veelal giftig is en bitter als gal.

Na een over-en-weerse begroeting verdeelt het gezelschap zich. Een drietal gaat aan de toonbank «hangen». Vier nemen hun «gereserveerde» plaats in aan de ronde tafel, in de aarzelende lichtkegel van de «lambels», zoals de lampe belge, de grote luxe uit de dagen dat gas- en electriciteitsverlichting nog in een ver verschieft lagen, werd genoemd.

Miel komt in mijn nabijheid zitten. Hij is een ontzettend sterke dertiger. Een malcontente die zich over God en zijn schepselen schamper uitlaat wanneer hij nog maar een heel klein stukje in zijn kraag heeft. Aan zijn hartgrondige minachting voor alles wat maar heel in de verte naar cultuur ruikt, pleegt hij uitdrukking te geven door onheilspellend, rochelend te lachen. Als hij de kleine jongen, verpakt als het ware op zijn stoel ziet zitten, grinnikt hij en knipoogt steeds de verzekering van zijn begrip naar mij toe. Ik doe hem na. «Zitte daar weer, manneken?» Zijn stem klinkt als het blaffen van een hond

met grote muil maar waarvan geen kwaad is te duchten. Ik kan er niks aan doen, ik hou van Miel en ik kan het niet horen dat hij met zijn bijnaam wordt aangesproken.

De grote glazen lichtbruin bier, kortweg «doppers» genoemd, worden besteld en door vader of zuster voor de bezoekers neer gezet. Zij zullen er maar één drinken. Behalve de winnaars. Want kijk, zij gaan een boom kaarten: «bien» of «jassen».

Van waar ik zit kan ik alles wat er gezegd en gedaan wordt goed in mij opnemen. Maar... moeder waakt! De drie «tooghangers» zijn omterstrafst aan 't fantaseren over de onvoorstelbare wereld van morgen. Dat er nog eens machines zullen uitgevonden worden die het zwaarste en vuilste werk van de mens zullen overnemen. En dat er nog getouwen zullen «komen» die dag en nacht, zonder stoppen, kunnen weven en waar geen mens nog een vinger zal moeten naar uitsteken. En dat er, volgens Nest den Teis die nooit eens ernstig kan zijn, nog eens kettingen zullen vastgeklonken worden aan de maan, zodat ze naar de aarde zal kunnen getrokken worden en weer opgelaten, als een ballon! Vader mengt zich vluchtig in het fantasiefestijn bij de toonbank. Hij wendt zich tot den Teis en vraagt hem, gemaakt ernstig: «Ernest, gij spreekt daar over de maan... wete gij wat ze doen met al die oude manen?» En Nest, na een poosje van gesimuleerd diep nadenken: «Nee, Gustaaf, dat is iets dat ik niet weet...». «Wel jong, daar worden sterren uit geknipt.» Algemene vrolijkheid.

Die aan de ronde tafel zijn inmiddels de kaarten aan 't geven, terwijl luid parlementerend en opscheppend achter de blauwwitte damp van stinkende «smeirel van achter de schuur», die uit hun stenen pijpen opstoomt als een rookoffer aan Vrouwe Fortuna. De wijze waarop de rookwolken worden uiteen geblazen, verraadt duidelijk de binnenpret van hem die de goede kaarten heeft gekregen, of de ontgoocheling in het andere geval. Het zijn stuk voor stuk gewiekste spelers en scherpe waarnemers die de gedachten van de andere, de tegenspeler, proberen af te lezen van diens mimiek en vingerspel.

Er worden sluwe pogingen aangewend om de aandacht van de «tegenmaat» af te zwakken. Met dat gemeen doel wordt er wat dubbelzinnige, flauwe praat verteld over vrouwen of onbenulligheden over de kinderen van tegenwoordig waaraan geen handen meer te steken is, of over die «aschrante» dieven die gisteren bij klaarlichte dag konijnen gestolen hebben bij de chef van de statie... Maar dergelijke afleidingsmaneuvers halen niets uit. Alleen bij Sooi lukt dat wel eens een enkele keer. Dat komt omdat er op diens nieuwsgierigheid geen maat staat. Maar om Zarkens aandacht van zijn kaarten weg te krijgen moeten er andere middels aangewend worden! Welke die middels zouden kunnen zijn, weet niemand. Zarken is een pientere baas met een puik stel hersenen. Een straffe kaartier. Wie hem niet tot maat treft mag zijn verliesgeld zo wel boven halen! Ik heb een zwak voor Zarken, dat nietig figuurtje met de hoge rug en de buitenmaatse armen en benen: alle vier ledematen

van een skeletachtige magerte. Maar niemand zal het in zijn hoofd halen om met hem de spot te drijven. Integendeel, hij wordt door heel de buurt haast eerbiedig bejegend en ook bewonderd vanwege zijn gave om bliksemsnel uit het hoofd te rekenen. Wordt hem al eens gevraagd: «Zarken, hoe speelde gij dat toch klaar?», dan glimlacht hij op die vreemde manier van hem en antwoordt onveranderd: «Da'k het zelf nie weet, jong.»

Miel gaat af en toe achter de spelers staan om in hun kaarten te kijken en gromt daarbij binnensmonds. Die hebbelijkheid wordt hem niet in dank afgenomen! Alle vier worden zij meegaandeweg nerveus en erg prikkelbaar. Miel heeft daar schandelijk «zijn wecr» in! Zarken die kort aangebonden is, «kort van stof» zoals de Zelenaar zegt, blaft plots: «Miel, gij moet vanachter mij gaan!» En Miel gehoorzaamt braaf. Dé anderen durven niets te zeggen.

Dat kaartspel duurt mij te lang! Maar er komt schot in, eindelijk, want de spelers worden kittelorig en nijdig. Dat is zonder mankeren het sein dat de boom ver af is. Het viertal is nu op zijn qui-vive. 't Wordt muisstil in de gelagkamer. De atmosfeer rond en boven de kaarttafel is als 't ware electrisch geladen. Ik voel mij angstig worden als bij een naderend onweer. Dan, onverwacht, bonkt een sterke vuist, de kaart omklemmend, als een moker neer op de tafel, vlak onder de neus van de tegenspeler: «Hiersé! troef! Sukkeelaar!» Die sukkelaar is... Zarken. Hij doet alsof hij er ondersteboven van is dat Vrouwe Fortuna zijn rookoffer niet heeft willen aanvaarden. Hij speelt meesterlijk komedie! Even een stilte waarin hij met priemende blik en stralend van leedvermaak de man met het grote bakhuis, die blijkbaar te vroeg victorie kraaide, fixcert. Dan, half grijnzend, half lachend, mokert hij zijn laatste kaart op het gemartelde tafelblad, triomfantelijk maar godlasterlijk vloekend: «Hiersé, duts, dat is **mijn** laatste troef! en die waart gij vergeten, groot laweit! Gij moet leren tellen!» En tot vader: «Staaf, breng mij mijn winpinte.» De man die overtroefd werd zegt nog, zacht als een lam: «G'hebt gij de goe' kaarten gekregen, Sluize, jong, dat is alles.»

Vanachter de toonbank had moeder de gelukkige winnaar streng vermaand wegens zijn lelijk gevloek waar kinderen bij zitten. Waarom moeder altijd de meervoudsvorm gebruikte als het over mij alleen ging, weet ik nog steeds niet.

De vier kaartspelers gaan nu gezellig rond de Leuvense kachel zitten, trekken hun klompen uit en zoeken op de kachelkraag een plaats voor hun voeten. Ik houd mij gedoken in mijn donker hoekje, ongeduldig wachtend op de vertellingen... De drie «tooghangers» kramen op. Elk heeft zijn eigen manier om te zeggen dat hij naar bed gaat: ik ga d'r mij onder gaan leggen, ik ga naar Batavia, ik trek naar mijn kazemattc, of kortweg «ik ga luimen, 't is morgen vroeg dag.» Nest den Teis vindt nog de tijd om, alvoor de deur achter zich te sluiten, zijn bijnaam eer aan te doen met een giftigheid. «Is't nog geen tijd voor de kleine om te gaan slapen...?» vraagt hij aan moeder en grinnikt daarbij gemeen in mijn richting. In zijn donkere ogen spetteren akelige lichtjes. «Ja, ja, Ernest, hij moet naar boven,» antwoordt zij op strenge toon.

Maar moeder kent mij op haar duimpje en als de sloebers de deur uit zijn, kijkt ze naar mij met die zoete blik die iemand zijn leven lang bij blijft. «Niet te lang nemeer, hoorde't!» Nee, nee, doe ik met mijn hoofd en blijf gerustgesteld zitten, braaf als een ongeveleugelde engel, wachtend op de verhalen van de oude mensen rond de kachel.

Sooi, de bijgelovigste van het gezelschap, doet een paar smekkende halen aan zijn pijp en stelt vast dat er geen brand meer inzit. Op zijn trage, gezapige manier licht hij het deksel van de kachel op – rode gloeden waaien een ogenblik over het plafond – en klopt de asse in het vuur. Hij vraagt aan vader een hazegras, waarvan er een kokervol op het schouwblad naast de spiegel staat. De pijpesteel wordt grondig gereinigd. Sooi neemt er zijn tijd voor! Als dat werkje eindelijk gedaan is haalt hij zijn tabakzak tevoorschijn, een varkensblaas, perst verse smeirel in de pijpekop en... en vraagt vader een «solferstek», een lange houten spaander met op de punt een mengsel van zwavel en fosfor en wat nog allemaal. Vader neemt er een uit de tweede koker, die onder de kachel naast de kolenbak staat, zo wat uit het zicht... Hij doet het met tegenzin, want zo een solferstek is duur gerief. En Sooi zal zijn pijp nog minstens viermaal laten «uitgaan». Vader krijgt daar de kriebels van! De prijs van vijf, zes van die aanstekers bedraagt immers bij benadering die van een glas bier.

«Mijn vader had dezelfde slechte gewoonte, zegt Sooi, die liet zijn pijp ook altijd uitgaan. Op nekeer, dat heeft hij mij altijd verteld voor waar gebeurd, heeft hij zijn pijp ontstoken met, maar ik weet dat ge mij niet zult geloven, daarom...»

«Zeg het maar, van u geloven wij alles,» verzekert Zarken hem en laat zijn aanmoediging vergezeld gaan van een holle lach.

«Awel, dat hij zijn pijp op nekeer ontstoken heeft met een stalkaars. 't Was 'nen hete zomeravond en hij zag ze op 't hof staan, allemaal gele vlammekekes. Die kommen gelijk geroepen, dacht hij, maar was er toch niet helemaal gerust in. Maar bang, nee nee, dat was hij bijlange niet: ik heb mijn vader nooit bang weten zijn! Hij wees naar een van die vuurtjes en kijk, het kwam op zijn vinger zitten en hij ontstak er zijn pijp mee. Terwijl hoorde hij iets als 't kermen van een kind en de stalkaars vloog terug op haar plaats bij de andere.»

Verbouwereerdheid rond de kachel. Miel, de gepatenteerde rationalist, zegt alleen maar «bah!»; de overigen spinnen een lange discussie uit over stalkaarsen en hun al dan niet bestaan.

«Ziede't sé, zegt Sooi op ongelukkige toon, als ik iets vertel word ik nooit geloofd. Staaf, geef mij nog ne solferstek, jong, mee al dat gepraat is mijn pijp weer uitgaan.»

«Jamaar, begint Mantsjen, de nachtwaker, zou 't gezelschap mij wel geloven wanneer ik over dat oud gebruik moest beginnen waarover mijn vader, ons Heer heeft zijn ziel, mij altijd sprak en waaraan hij zelf nog heeft meegedaan, als kind? Ik wed dat ge mij zoudt uitmaken voor leugenaar. Daarom...»

Maar Mon, bijgenaamd «den Heiligen», ook al een nieuwsgierigaard eerste klas, stelt spreker gerust.

«Laat maar eens horen, Maan, vanavond geloven wij alles!»

«Zie hem maar zitten luisteren, met zijn oren wijdopen». Dat is moeder en ze kijkt streng in mijn richting. «Hij durft nu al niet meer alleen gaan slapen! Maak u maar klaar, 't is uw tijd.» Moeder meent het nog niet in alle ernst, dat hoor ik duidelijk aan de klank van haar stem. Miel bestelt snel zijn tweede pint, «op de poef» en wendt aldus de aandacht van mij af.

Maan is nu gerust gesteld. – Kijk, hij zit daar te leven achter de kachel, die ondoorgrondelijke, eenzame man, de kuchende asthmalijder. «Mantsjen»!

– «Loog mijn vader, dan lieg ik ook, meer kan ik u niet zeggen. Volgens wat hij mij vertelde was 't hier, in de Zevensterrestraat, er lagen nog geen kasseïen, dat de buurte elk jaar midden in de zomer samen kwam om te zingen. Oud en jong. Dat was altijd bij volle maan. De oudsten, mannen en vrouwen, gingen midden de straat in een ronde zitten en daarbinnen, ook in de ronde, zaten de jongere mensen en de kinderen vormden de binnenste cirkel. En al met nekeer, als 't zo rond den tien liep, begonnen zij vreemd te doen. Zij staken al zingend de armen omhoog en bogen dan voorover tot hun handen de grond raakten. Dat kon zo meer dan een uur duren. Ik heb mijn vader meer dan eens gevraagd wat er daar gezongen werd en of hij zich dat lieken nog herinnerde. Dan antwoordde hij altijd naast de kwestie. Zei dat het een gezang was zonder woorden, een eentonig gebrul ter ere van de volle maan. Allij, ik heb d'r nooit het mijne van kunnen maken.»

En zo komen de verhalen op gang, niet meer te stuiten, al maar geheimzinniger, angstwekkender.

«Gij moogt van mij denken wat ge wilt, zegt Zarken, maar ik geloof daar allemaal niets van. Ik geloof alleen maar wat ik met mijn eigen ogen gezien heb. En... ik heb nekeer iets gezien. Gij weet dat ge met mij moogt lachen zoveel ge maar wilt, daar veeg ik mijnen bult aan (galgenhumor!). Maakt mij uit voor leugenaar, dat moet gij allemaal maar weten, maar wat ik die nacht gezien heb was echt, zo echt als't maar zijn kan.

«Cesar, vraagt Miel zeer beleefd, wat liept gij 's nachts nog op straat te doen?»

«En wat loopt gij 's nachts op straat te doen, Miel?» Miel trekt zich in zijn schulp terug. Zarken negeert hem.

«Ik was bij valavond nog eens gaan wandelen, van de zavelputten naar Kuipersbos en verder. Maar 't begon nacht te worden en 'k zeg tegen mijzelf: allij Cesar 't is tijd, demitour. 't Was al goed donker tegen de tijd dat ik aan 't kerkhof passeerde. En daar staat iemand tegen de poort, rijkelijk gekleed in een pikzwarte redingote en met een buishoed op zijn hoofd. Hij stond daar zo stil als een standbeeld. Ik zei: «de goen avond, meneer.» En hij zei: «de goen avond, Cesar, bid voor mij.» Als ik thuis kwam vertelde ik aan onze Lo, wie ik daar tegengekomen was aan de poort van 't kerkhof, want ik had hem goed herkend: ne rijke mens uit een herenhuis op 't dorp, ge hebt hem allemaal goed gekend. En 's morgens hoorde ik zeggen dat hij dezelfde nacht overleden was, na dat hij ruim zes weken plat te bed had gelegen, volledig verlamd door een attak.»

Mon, den Heiligen, beweert dat hij eens voor osschaart op de loop is moeten gaan en voor de weerwolf ook. Maar Mon heeft altijd, naar hij zegt, een kruisbeeldje in zijn binnenzak steken en daar moeten de helse machten van allerlei aard het tegen afleggen. Alleen Klodde trekt zich daar niets van aan. Mon heeft hem eens, *of was het toch osschaart? hij wil 'er af zijn'*, een hele nacht moeten dragen. Als hij die peste eindelijk kwijt was en onder de morgen thuis kwam, mesnat van 't zweet, bemerkte hij tot zijn grote schrik dat er met zijn kruisbeeldje iets gebeurd was... Mon heeft nooit durven zeggen wàt er mee gebeurd was. Hij wil er alleen over kwijt dat hij het diezelfde morgen nog op 't kerkhof is gaan begraven, in gewijde grond, en dat hij zich daarna een nieuw heeft aangeschaft.

Al luisterend heeft Sooi zijn pijp nog maar eens laten uitgaan, wat hem in de gelegenheid stelt om zijn geliefkoosd verhaaltje op te halen, dat van die schoenmaker die nog laat zit te werken en plots op zijn deur hoort kloppen. Een beetje aarzelend gaat hij opendoen. En wat staat daar voor hem? Een verschrompeld oud vrouwtje dat haar hand uitsteekt en om een aalmoes vraagt en een paar boterhammen met hesp. De schoenmaker schiet in een franse colère en zegt dat hij zo laat op de avond niet meer geeft aan 'schooiassen'. Waarop het lelijke oude vrouwtje hem begint uit te maken voor rotte vis en hem een kaaksmeet toedient die klinkt als een bel. En ze is verdwenen! plots verdwenen alsof zij daar nooit geweest was! De man is beginnen «malingeren» met zijn gezondheid. Hij had het met een toverheks te doen gehad en is er van uitgeteerd!

En nu is Miel aan 't vertellen over wat Jan Praet en zijn spitsbroeders op een keer hebben uitgehaald. Het is een uitermate gruwelijk verhaal. Jan Praet had een stevige borrel op toen hij, ter hoogte van Zele Hoek, niet ver van 't kasteel, een «teinegieter» tegen een boom zag zitten slapen. (Ter herinnering: tingieters bezochten de dorpen rond de tijd dat het er kermis ging worden. Zij gingen van deur tot deur om te vernemen of er geen «lepers of versjetten» moesten vertind worden. Doorgaans kregen zij veel werk.)

Jan Praet kreeg plots een duivelse inval. Het hoofd van de ongelukkige tingieter helde nogal sterk achterover en rustte tegen de boom. Zijn mond was open gevallen... Wat deed Jan Praet? Hij wakkerde zo geluidloos mogelijk de houtskool onder de smeltpan aan met de blaasbalg. Als het tin voldoende gesmolten was, nam de smeirlap de pan van het vuur en keilde het vloeibaar metaal in de mond en de keel van de sukkelaar. «Gij kunt wel denken, zegt Miel, wat die mens moet afgezien hebben voor dat hij stierf!»

Er heerst enkele ogenblikken een doodse stilte rond de kachel. Moeder staat achter de toonbank. Onbeweeglijk. «Hélaba, Miel ! gij moet die wree dingens niet vertellen waar kinderen bij zitten !»

Haar stem komt nu van verre, uit de verte van de tijd, vervagend: «Allij gij, vlug naar uw bed - uw bed - - bed...»

«Ja, moeder.»

TEGENBEZOEK UIT WERDEN (11 oktober 1985)

In het vorig jaarboek bracht ondergetekende verslag uit over een Zeelse pelgrimage naar Werden, bakermat van onze gemeente en Sint-Ludgerusparochie (1). Het bezoek vond plaats op het einde van de «festliche Woche» die, van 25 augustus tot 2 september 1984, het orgelpunt vormde van een grootse Ludgerusherdenking, 1175 jaar na de dood van de heilige (742-809). Aan het slot van mijn artikel drukte ik de wens uit dat de – na een onderbreking van ruim 180 jaar – herstelde relatie tussen Zele en zijn historische bakermat duurzaam zou blijven.

Dat men in Werden hetzelfde betrachtte, bleek al enkele maanden later. Op 2 april 1985 liet de heer R.L. Schütz, voorzitter van de *Arbeitskreis Sankt Liudger*, mij schriftelijk weten dat zijn genootschap in aansluiting op het voorbije Ludgerusjaar een bedevaart *Auf den Spuren des heiligen Liudger* voorbereidde. Zij zou doorgaan van 7 tot 11 oktober 1985 en zou de verschillende Ludgerusplaatsen in Nederland (heimat van de heilige) aandoen. Men wenste evenwel de tocht af te ronden met een bezoek aan Gent en Zele, meer bepaald met een plechtige eucharistieviering in de Sint-Ludgeruskerk alhier. Na ruggespraak met deken Van Driessche kon ik het verzoek positief beantwoorden. Begin augustus nam dhr. Schütz zelf contact op met E.H. deken (zijn brief volgt in bijlage), evenals met de bisschop van Gent, met het oog op een geleid bezoek aan de Sint-Baafskathedraal (2).

Op maandag 7 oktober startte de pelgrimage met een *statio* bij het graf van Ludgerus in Werden. Daarna ging het achtereenvolgens naar Lichtenvoorde, Wichmond, Hall, Deventer, Elburg, Flevohof, Utrecht, Slot Nijenrode (blijkens recente onderzoekingen de geboorteplaats van Ludgerus, gelegen in de gouw Nifterlake, aan de Vecht), Loenen, Muiderberg-Werinon, Helwerd (waar Ludgerus de blinde Bernlef zou hebben genezen), Rottum, Dokkum (daar in de buurt stierf Bonifatius in 754 de marteldood, een gebeurtenis waarvan de jonge Ludgerus sterk onder de indruk zou komen), Janum, Biddinghuizen, Dronten, Bant, Balk, en tenslotte, op vrijdag 11 oktober, naar Gent en Zele. De 42 bedevaarders beschikten over een «Pilgerheft» met de reisweg, een geïllustreerde commentaar (er stond ook een Ludgerusglasraam uit de kerk van Zele in afgebeeld) (3) en liturgische teksten, o.m. voor de viering in Zele (cf. bijlage). Vooraf had men ons trouwens een paar exemplaren toegestuurd.

---

(1) *Een pelgrimage naar de bakermat van Zele*, in: *Jaarboek van de H.O.K. Zele 15 (1984)*, pp. 17-23.

(2) *In Werden hecht men inderdaad belang aan het bisdom waarin een «Liudgergemeinde» gelegen is. Het bezoek aan Gent betrof dus enkel de bisschopsstad (kathedraal, met zo mogelijk een ontmoeting met de bisschop).*

(3) *Na de eerste contactname tussen Zele en Werden (cf. noot 5) waren inderdaad reeds foto's uitgewisseld.*

Vóór de middag was de groep Duitsers in Gent ontvangen door hulpbisschop Mgr. L.K. De Kesel, die hen persoonlijk had rondgeleid in de kathedraal en de krypte. In de vroege namiddag arriveerden ze in Zele, bij een mooi herfstweer. Buiten kwam de kerk wellicht niet zo goed tot haar recht omdat ze nog omgeven was door kermiskramen, maar binnenin wachtte een verrassing. De kerkfabriek had immers ten behoeve van haar gasten de kerkschat van Sint-Ludgerus (pronkstukken van edelsmeedkunst, kostbare gewaden, vaandels, etc.) laten uitstallen in het koor. Ondertussen hadden ook talrijke Zele-naars reeds in de kerk plaats genomen. De plechtigheid was inderdaad aangekondigd tijdens de weekendmissen en via het parochieblad. Burgemeester J. De Bruyne werd aan de pelgrims voorgesteld en begroette hen namens het gemeentebestuur.

Vier priesters concelebreerden om 15 u. de eucharistieviering ter ere van Sint-Ludgerus: E.H. deken Jean Van Driessche (hoofdcelebrant), E.H. dr. Heinrich Engel, pastoor (Probst) van Werden, E.H. Manfred Paas, rector van het Werdense «Jugendhaus», en E.P. Basilius Senger, monnik van de Benediktijnerabdij van Gerleve (Westfalen) en auteur van diverse studies over Ludgerus en zijn verering. De mis verliep grotendeels in het Latijn, zodat zowel de duits- als nederlandssprekende aanwezigen het ordinarium konden meezingen, en werd opgeluisterd door het Zeelse Sint-Gregoriuskoor. Wel zongen de bedevaarders een eigen intrede- en slotlied in het Duits, daarvoor begeleid door hun eigen organist. Vóór, tijdens en na de mis nam dhr. Baziël De Block, bestuurslid van de Heem- en Oudheidkundige Kring, een reeks foto's waarvan wij er vier in bijlage afdrucken.

In zijn Duitse homilie belichtte deken Van Driessche de betekenis van de christelijke pelgrimstocht in het algemeen en van deze Ludgeruspelgrimage in het bijzonder. Hij herinnerde aan het Zeels bezoek aan Werden in 1984 en aan ons eeuwenlang gemeenschappelijk verleden waarmee nu op zinvolle wijze opnieuw was aangeknoopt. Na afloop van de viering kregen de Werdenaars ten andere een uiteenzetting te horen over de historische betrekkingen tussen hun voormalige abdij en Zele. Dat zij in deze materie steeds weer moeite hebben om Zele van *Lothusa* (het huidige Leuze in Henegouwen) te onderscheiden, bleek achteraf nog uit het krantenverslag dat zij hebben nagestuurd (cf. bijlage) (4). Tijdens de toelichting werd hun ook de *Ghelibelleerde Sententie* uit 1688 (het belangrijkste document uit het kerkarchief, en volledig gewijd aan de relatie Zele-Werden) getoond. Dan volgde een gecommentarieerde rondleiding door de kerk, inclusief het koor met de tentoongestelde kostbaarheden (de aanwezige Zelenaars kregen daarover apart uitleg

---

(4) *Lothusa en Zele waren inderdaad parallele bezittingen van Werden, maar nadat de eerstgenoemde voor de abdij was verloren gegaan (daar waar Zele tot na de Franse Revolutie met haar verbonden is gebleven), ontstond er verwarring. Op deze ingewikkelde kwestie hoop ik nader in te gaan in een latere publicatie. In het geciteerde krantenartikel staat overigens, afgezien van het dooreenhalen van Zele en Leuze, Henegouwen en Oost-Vlaanderen, nog een onnauwkeurigheid: koster Nelis werd benoemd in 1796 i.p.v. 1793.*

van dhr. Emiel Verstrepen, lid van de kerkfabriek). Onze Duitse bezoekers spitsten hun aandacht vooral toe op de vele Ludgerusvoorstellingen, waaronder twee schilderijen van Jan Jozef De Loose (1769-1849), die kort nadien in Zele zelf en in Sint-Niklaas met een tentoonstelling zou worden herdacht. Tenslotte overhandigde voorzitter Schütz, die persoonlijk reeds aan zijn tweede bezoek aan Zele toe was (5), aan deken Van Driessche als aandenken een grote kaars met de afbeelding van Sint-Ludgerus.

Vóór zij de terugreis aanvatten, begaven de Werdenaars zich naar het V.P.-lokaal waar de kerkfabriek hun een etentje aanbood, samen met de burge-meester en de leden van het Sint-Gregoriuskoor. Pastoor Engel maakte van de gelegenheid gebruik om Zele te danken voor de hartelijke en stijlvolle ontvangst, en had het reeds over een volgende ontmoeting in Werden. Toen de groep daar rond 21.15 u. aankwam, verzamelde men weer in de oude abdijkerk voor een korte slotceremonie. Daarmee werd nogmaals bewezen dat de *Arbeitskreis Sankt Liudger* in de eerste plaats bestaat uit religieus gemotiveerde personen. De vijfdaagse bedevaart was voor hen inderdaad niet louter een cultuurhistorische expeditie geweest. Dhr. Schütz zond ons nog een brochure getiteld *Mosaiksteine einer Pilgerfahrt*, met een volledig verslag van de reis, bestaande o.m. uit krantenknipsels (Duitse, maar ook Nederlandse, want de «speurtocht naar Ludgerus» had in de bezochte streek aldaar een passende weerklank gevonden). Uit de begeleidende dankbrief konden we opmaken hoezeer de deelnemers de Zeelse etappe als een waardige bekroning van hun bedevaart hadden ervaren. Een *denkwürdiges Ereignis*, zo heet het in bijgaand persartikel, met een verwijzing naar het welkomstwoord van deken Van Driessche.

Dr. Marc Van Uytfanghe

---

(5) Over zijn eerste kennismaking met Zele op 13 en 14 oktober 1983 en de daaraan voorafgaande schriftelijke contactname, cf. het in noot 1 vermelde artikel, pp. 18-20.

Arbeitskreis St. Liudger · 4300 Essen 16 · Brückstraße 77

Z.E.H. Jean Van Driessche
Pfarrdechant von Zele
Heilig-Hartplein 9

B-9140 Z E L E

ARBEITS-
KREIS
ST. LIUDGER
E.V.

4300 ESSEN 16
(WERDEN)
3.8.1985

Sehr geehrter, Hochwürdiger Herr Pfarrdechant!

Vom Grabe des heiligen Liudger aus Essen-Werden sende ich Ihnen die herzlichsten Grüße. Dankbar erinnern wir uns Ihres Besuches bei der großen Liudger Feier im vergangenen Jahr hier in Werden. Ein Jahr ist nun schon vergangen und wir beabsichtigen, wie ich Herrn Dr. van Uytfanghe schon im April mitgeteilt habe, vom 7. bis 11. Oktober eine Fahrt "Auf den Spuren des heiligen Liudger" die uns am letzten Tag auch nach ZELE führen soll. Wir wären Ihnen daher dankbar, wenn Sie uns als Gäste an diesem Tag in ZELE empfangen könnten, und wir mit Ihnen, in der Ludgeruskirche das Heilige Opfer feiern könnten.

Unsere Planung für den 11. Oktober sieht so aus:

7,30 Uhr Abfahrt von Flevohof, Niederlande
Utrecht -Breda-Antwerpen-Gent
12,30 Uhr Gent - Mittagspause und Dombesichtigung
15,00 Uhr ZELE - Hochamt in der Ludgeruskirche
Weiterfahrt nach Werden.

Wir wären Ihnen, sehr geehrter Herr Pfarrdechant, sehr dankbar, wenn Sie als Hauptcelebrant mit den an der Fahrt teilnehmenden Priestern als Concelebranten das heilige Opfer feiern würden. Auch für eine kurze Homelie Ihrerseits wären wir dankbar. Das Ordinarium würden wir in lateinische Sprache vorschlagen. In den nächsten Wochen werde ich Ihnen einen entsprechenden Entwurf übersenden.

Nach der heiligen Messe würden wir gerne einen Rundgang durch die Kirche machen, um vor allen Dingen auch die zahlreichen Darstellungen des heiligen Liudger in Augenschein zu nehmen.

Im Anschluß daran möchten die Fahrtteilnehmer gerne eine Erfrischung zu sich nehmen. Besteht hierzu wohl die Möglichkeit in unmittelbarer Nähe der Kirche?

Eine abschließende Frage unsererseits wäre, ob wir höflichkeitshalber auch den Herrn Bürgermeister De Bruyne unseren Besuch in ZELE mitteilen sollten.

Zu Ihrer Information lege ich die Kopie eines Schreibens an Ihren Bischof bei mit dem wir um eine mögliche Begegnung in Gent und einer Führung durch den Dom gebeten haben. Außerdem finden Sie als Anlage das Gesamtprogramm unserer Pilgerfahrt.

Schon heute möchte ich Ihnen, geehrter Herr Pfarrdechant, für alle Mühe, die mit unserem Aufenthalt in ZELE verbunden sind, sehr herzlich danken und bin mit freundlichen Grüßen

Ihr
sehr ergebener

Rudolf Ludger Schütz

Freitag,
11. Oktober 1985

Fleonor-Utrecht-Breda-Antwerpen-Gent

G. E. N. T.

11.15 Uhr Empfang durch
Weibischof De Kessel
im Dom zu Gent

Gent - Zele

Z E L E

Einzug in die Kirche

Lied

Sankt Liudger, du Schutzpatron
wir grüßen dich mit Freuden!
Du unseres Landes großer Sohn,
berufen zu dem Heiden;
Du hast in einer rauhen Welt
dem Licht des Geistes dich vermählt,
dich ganz dem Herrn verschrieben.

Dein Weg war Schwert und Feuer nicht;
dein Weg war Geist und Güte,
war Armut, Tröstung, Nähe, Licht,
bis still der Glaube blühte.
Wir sind das Wort in unsere Zeit:
gib, Liudger, Gelassenheit,
die Ernte zu erwarten.

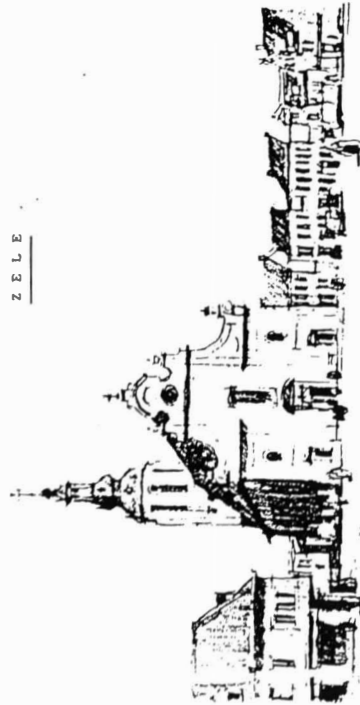
Du läßt das Volk von Ort zu Ort
im Glauben unterweisen,
baust Klöster als des Geistes Hort,
und Dome, Gott zu preisen.
O heiliger Bischof, der sein Land
unlösbar an die Kirche band,
erhalte uns im Glauben!

Begrüßung

15.00 Uhr Eucharistiefeyer
in der Ludgeruskirche
Führung durch die Kirche
Begrüßung

Zele-Eindhoven-Venlo-Verden

=====

Eucharistiefeyer in der Ludgeruskirche zu Z E L E

Celebrant: Pfarrdekan Jean vnn Driesche

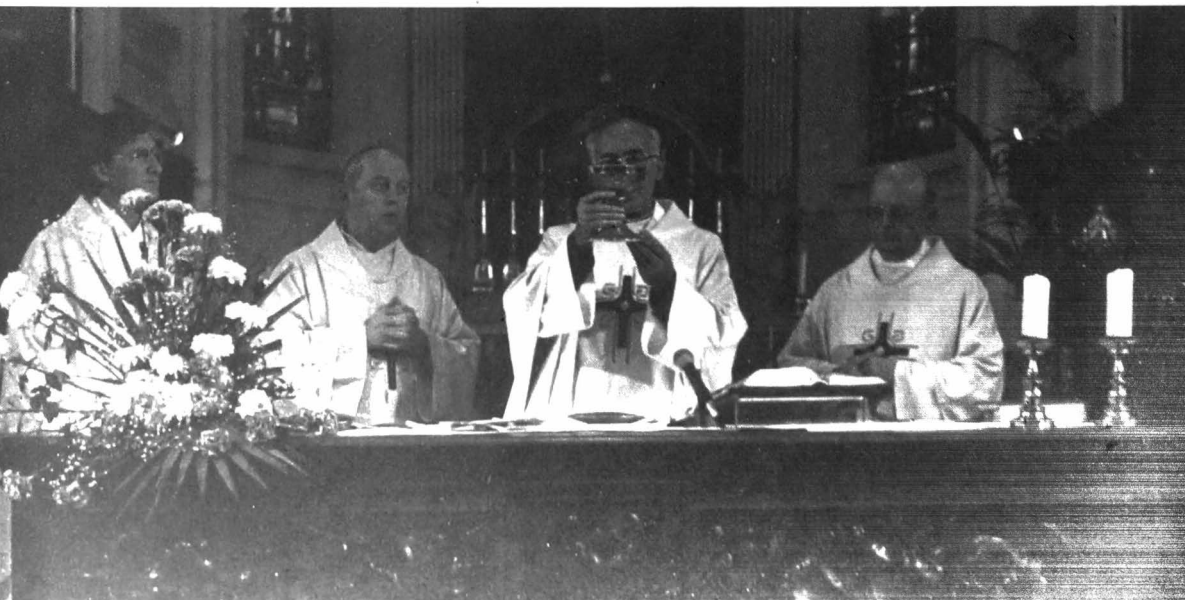
"Laßt euch als lebendige Steine zu einem geistigen
Haus aufbauen. Das Haus aus Stein ist nur ein
Zeichen für das geistige Haus, das auf dem Grund-
stein und Eckstein Christus aufgebaut ist"

De begroeting vóór de plechtige mis van 15 u.

BIJLAGE 4: FOTO'S GENOMEN DOOR BAZIEL DE BLOCK

De vier concelebranten tijdens de consecratie: van links naar rechts rector Paas, pastoor Engel, deken Van Driessche, dom Senger o.s.b.

De uitgestalde kerkschat in het koor

Groepsfoto vóór het verlaten van de kerk

Neue Impulse nach der Pilgerfahrt „Auf den Spuren St. Liudgers“

Rückbesinnung auf eigene Tradition - Reisetagebuch Teil II

Nach Gent in Belgien

Im Anschluß an das Hochamt. Kaffee und Kuchen im geräumigen Pfarrhaus. Es war wie bei einem Familienfest.

Freitag, 11. Oktober

In aller Frühe ging es nun auf den Weg nach Gent in Belgien. Weihbischof Dr. Kesel empfing die Pilgergruppe am Hauptportal des St. Bavodomes, der Kathedrale der Bischofe von Gent. Er ließ es sich nicht nehmen, die Pilgergruppe persönlich durch den Dom und die Krypta zu führen. Die Führung beendete der Weihbischof am Genter Altar, der 1432 von den Gebrüdern van Eyck gemalt worden ist und in seinem

Mittelteil die Anbetung des Lammes darstellt.

Nach einer ausgiebigen Mittagspause ging es in Richtung Zele. Nach Altfred gab Karl der Große Liudger zur wirtschaftlichen Unterstützung der Sachsenmission die Abtei Lotusa in Brabant, dem heutigen Hennegau und Leuze in Ostflandern. Seit dem 9. Jahrhundert gehörte dieses Gebiet zur Abtei Werden. In einer Urkunde ist ersichtlich, daß der Abt von Werden noch 1793 den Kuster an der Kirche in Zele ernannt hat - Bis zu Beginn der Säkularisation im Jahre 1798 in Belgien war Zele Eigentum Werdens.

Denkwürdiges Ereignis

In der großen Ludgeruskirche, die der Werdener Kirche nur geringfügig in Größe und Ausstattung nachsteht, feierten die Pilger mit dem Pfarrdekan J. van Driesche das festliche Abschlußhochamt. Die Choralschola der Zeler Ludgerusgemeinde sang das lateinische Ordinarium. In seiner Begrüßung ging der Dechant eingehend auf das denkwürdige Ereignis dieses Besuches ein. Fast 200 Jahre seien vergangen, daß zwischen Zele und Werden eine solche Begegnung in dieser Stunde stattfand. Möchte diese neu-geknüpfte Verbundenheit auch in Zukunft weitergeführt werden.

An der Meßfeier nahmen auch der Bürgermeister der Stadt Zele mit einigen Ratsherren sowie zahlreiche Gemeindeglieder teil. Eine große Kerze - mit dem Bild des heiligen Liudger - wird in den nächsten Wochen und Monaten auf die neu eingegangene Freundschaft in der Zeler Ludgeruskirche hinweisen.

Dr. Marc van Urtianghe, Dozent an der Universität Gent, erläuterte nach der Eucharistiefeier Geschichte und Kirchenschatz von Zele. Darunter im

Fuß eines großen silbernen Altarkreuzes eine Reliquie des heiligen Liudger.

Beim sich anschließenden Imbiß, den die Gemeinde für die Pilgergruppe vorbereitet hatte, sprach Propst Dr. Engel den Dank der Pilger für die vergangene Stunde aus und eine herzliche Einladung zu einem baldigen Besuch nach Werden.

Gegen 21.15 Uhr traf die Reisegruppe dann wieder in Werden ein. Im Angesicht der angestrahnten Propsteikirche wurde als Dank für das Erlebnis dieser Tage die erste Strophe des Ludgerusliedes gesungen.

Zusammenfassend kann gesagt werden, daß die Pilgerfahrt nicht nur eine Begegnung mit kulturhistorischen Stätten war, nicht nur eine Begegnung mit lebendiger Ludgerusverehrung im Geburtsland unseres Heiligen, sondern auch eine Pilgerfahrt, die eine Rückbesinnung auf die eigene Tradition darstellte und für alle Teilnehmer ein Zeugnis des Glaubens aus dem Geist christlicher Nächstenliebe war.

HONDERDJARIGEN TE ZELE

Voor de derde keer, sedert de herstellingswerken aan de toren van de Sint-Ludgeruskerk, verkeerde de Zeelse bevolking, op zondag 1 september 1985, in de ban van de Torenfeesten, festiviteiten met succes georganiseerd door de gemeentelijke gezinsraad. Met allerhande attracties die in een regelmaat elkaar opvolgden, verliep deze echte Vlaamse kermis in een sfeer van gezelligheid waar een overvloed aan wafels, pannenkoeken, vlaaien, dranken en andere lekkernijen voor handen waren. De traditionele kloddeworp besloot het dorpsfeest.

Dit tweejaarlijks terugkerend initiatief groeide uit tot een groot volksfeest waarin ditmaal het programma van de viering van de honderdjarige Maria Cornant werd opgenomen.

1985: MARIA CORNANT

Sinds 26 augustus 1985 heeft Zele een nieuwe eeuweling. Maria Cornant is 100 jaar geworden, woont in de Kloosterstraat 16 en wordt er uitstekend verzorgd door haar drie dochters.

Het opgerichte buurtcomité, uitgebreid met afgevaardigden van de omliggende straten, had een groots feestprogramma op het getouw gezet met o.a. een dankmis en een ontvangst op het gemeentehuis. De gezondheidstoestand van de eeuweling heeft er echter anders over beslist. Te veel emoties zouden de honderdjarige geen goed doen, aldus het advies van de huisdokter. Wel had er aan huis een eucharistieviering plaats en was Maria daarna aanwezig op de feestdis in het Gildenhuis.

Het alternatieve programma werd tot een minimum herleid en werd feestelijk omlijst door de Torenfeesten. Zoals gepland vertrok om 16 u een stoet aan de brandweerkazerne om langs de Markt, De Deckerstraat, Bookmolenstraat, Kloosterstraat, Markt, Dr. Arm. Rubbensstraat, Zandberg opnieuw de Kloosterstraat te bereiken en te ontbinden op de Markt waar de Zeelse Torenfeesten op volle toeren draaiden.

De stoet met enkele groepen en versierde wagens, werd begeleid door alle lokale muziekmaatschappijen en door de reus Pitje Moer, die bij zijn aankomst in de Kloosterstaat een goed overzicht kreeg op de gebeurtenissen, dit in tegenstelling met de honderden toeschouwers die zich reikhalzend verdrongen rond de woning van de honderdjarige om ook maar een blik op te vangen van de gevierde.

Na de eerste doortocht in de Kloosterstraat werd Maria Cornant door de gemeentelijke overheid gehuldigd bij monde van burgemeester De Bruyne. Hij overhandigde een foto vanwege het vorstenpaar en namens de gemeente een speciaal bedrukte schotel waarop het oude en het nieuwe gemeentehuis kunstvol stonden afgebeeld. Het feestcomité verraste Maria met honderd

rode rozen – aangeboden door honderd kinderen – en talrijke bloemen, planten en zelfs een comfortabele zetel. Het feest besloot aan het Gildenhuis met een sympathieke receptie voor alle aanwezigen.

De gebuurte had voor een sobere versiering van de huizen gezorgd terwijl spreuken en wensen aan het adres van Maria vrij algemeen aan de muurgevels of aan de vensters prijkten. Bij Gaston Van Acker-Poppe lazen wij wel iets typerend:

Maria alom gekend voor je ballen en karemellen,
'k weet nog heel goed hoe jij ze kon bestellen.
Tot ons groot jolijt en rare gebaren
keken we naar je mooie, gouden haren.
Je was niet mager, eerder galant,
van harte proficiat Maria Cornant.
Voor je honderdjarig bestaan
hebben wij dit allemaal graag gedaan.

Maria, Josephina Cornant werd geboren te Zele op 26 augustus 1885, om 11.30 u, als dochter van Petrus, Josephus Cornant en Maria-Theresia Hofman. Na haar lagere school verbleef zij als dienstmeisje bij Franstalige families in Eigenbrakel en Brussel. Zij trad in het huwelijk op 22 maart 1913 met Leopold, Theodoor Heirwegh (geboren te Zele op 1 november 1882), bode van de onderlinge bijstand van het Gildenhuis. Het jonge paar woonde in de Elststraat gedurende de oorlog 1914-18. In 1920, nadat hun huis verbouwd was, achtten zij de tijd rijp om een eigen kruidenierszaak te starten in de Kloosterstraat 16. Zij trokken regelmatig naar Zele-Dijk met een stootkar om de mensen van hun koopwaren te voorzien.

Maria was een alom gekende figuur. Zij bezat tevens een étalage met een gamma van alle mogelijke lekkernijen en snoep en dat betekende heel wat rechtover de poort van de gemeenteschool...

Maria zou jarenlang een begrip blijven want als men iets nodig had, deed men doorgaans een beroep op haar. Het pleit dan ook voor de jubilarisse dat zij – samen met haar inwonende zuster Anna (+1974) – steeds met de glimlach iedereen hielp waar het kon. Zij is ook een gelovige vrouw, wat zich ondermeer manifesteerde in het groot aantal bedevaarten waaraan zij deelnam. Zij kwam o.a. in Lourdes en La Salette (F) en in alle Belgische Maria-oorden. Als gepensioneerde was zij een verwoed kaartspeelster, een passie die zij, toen de verplaatsing naar het Gildenhuis voor haar te ver leek, steeds aan huis bleef beoefenen.

Haar gezin werd gezegend met zes kinderen: Anna, Martha, Paul, Paula, Julia en Aloïs, allen in leven. Drie kinderen traden in het huwelijk, zorgden voor acht kleinkinderen en tot op heden voor twaalf achterkleinkinderen.

Op 16 december 1952 overleed haar echtgenoot Leopold te Zele op zeventigjarige ouderdem. De dochters Martha, Paula en Julia bleven ongehuwd en staan nu meer dan ooit in voor de zorgen aan hun honderdjarige moeder.

De oudste dochter Anna trad in het huwelijk met Jozef Seynaeve (†1974).
Hun vier kinderen huwden:

Rita Seynaeve met Roger Verheggen: kinderen Johan, Herman en Ivan.

Marie-Jeanne Seynaeve met Frans De Rijcke: zontje Geert.

Marleen Seynaeve met Robert Heirwegh: kinderen Cristel en Isabel.

Paul Seynaeve met Martine Van De Poorten.

De oudste zoon Paul huwde met Julia Metdepenningen. Hun dochter Marie-Jeanne Heirwegh trouwde met Luc Mertens en heeft een dochtertje, Anneke.

Tenslotte huwde de jongste zoon Aloïs met Solange Malschaert. Ook hun drie kinderen stichtten reeds een gezin:

Willy Heirwegh met Marleen Saegerman: kinderen Anneke en Romy.

Luc Heirwegh met Maria Ternest: zontje Dirk.

Johan Heirwegh met Lieve Michels: dochtertjes Mieken en Leentje.

Leentje werd echter geboren na de viering van haar overgrootmoeder.

* * * * *

Het was maar vier jaar geleden dat Zele nog een honderdjarige gevierd heeft.
Wij gaan terug tot het einde van de achttiende eeuw om nog Zelenaars op te zoeken die hun honderdste verjaardag mochten vieren.

MAANDEN. MOIS.	EIGENNAAMEN. NOMS PROPRES.	ACTEN VAN GEBORTEN. ACTES DE NAISSANCES.
N ^o 275		In het jaar Achtien Honderd Vijf en Tachtig, den Zeden twintigsten der maand Augusti, ten drie ure na middag, voor ons Cesar-Philippe Meus, Burgemeester, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente Zele, rechterlijk Arrondissement van Deendermonde, Provincie Oostvlaanderen, is verschenen Julius-Josephus Cornant, oud achten twintig jaren, wewel wonende te Zele wijk Elst 261e welke ons heeft vertoond een Kind van het vrouwelijk geslacht, geboren in deze gemeente seden ten twaalf ure middags ten huize en van hem declarant, en van Maria Elisabeth Hofman, drie twee en twintig jaren, burgermeester, zijne huize wewel alhier woonachtig en waaraan hij verklaard heeft te geven de voornaamen van Maria-Josephina deze verklaring en vertooning gedaan in de tegenwoordigheid van Julius Geens, oud vijfen twintig jaren, schryver wonende te Zele en van Hippolytus De Loose, oud acht en veertig jaren, veldwachter wonende te Zele, getuigen hiertoe door de declarant aangezocht, en hebben wij dezen akt, na gedane voorlesing, geteekend het Stand met de getuigen, de vader verklaart niet te kennen schryver
Augusti	Cornant Maria Josephina	Julius Geens, oud vijfen twintig jaren, schryver wonende te Zele en van Hippolytus De Loose, oud acht en veertig jaren, veldwachter wonende te Zele, getuigen hiertoe door de declarant aangezocht, en hebben wij dezen akt, na gedane voorlesing, geteekend het Stand met de getuigen, de vader verklaart niet te kennen schryver

1981: ERNESTINE ROELS

Toen wielrenner Ferdinand Bracke tijdens de kermisweek van 1972 de 23ste KAJ-KWB-prijs voor beroepsrenners won en de palm in ontvangst mocht nemen uit de handen van een oud vrouwe, zal hij wel nooit gedacht hebben dat het vrouwe een toekomstige eeuwelinge ging worden.

In de laatste ronde waren de renners Verbeeck, Bracke en Cor Bal ontsnapt. In Durmen leed Verbeeck bandbreuk en aldus stormden nog twee vluchters naar de eindstreep in de Bookmolenstraat. Bracke won de spurt vóór Bal, gevolgd op 50 m door het peloton waarvan de spurt gewonnen werd door Jochmans, vóór Gerben Karstens en Hermie. Dat alles gebeurde vóór de deur van Ernestineke Roels, Bookmolenstraat 15.

Een jaar later, op 24 oktober 1973, werd Ernestine Roels opgenomen in het Rustoord Beukenhof waar zij vanwege de zusters en het verplegend personeel de beste zorgen mocht genieten. Zij was een zeer gemakkelijke en brave inwonerster. Vooral bejaardenhelpster Valerie Jacobs heeft haar regelmatig verzorgd. Toch liet Ernestine haar voorkeur vallen op personeel dat fleurig in 't groen of in 't blauw gekleed ging. Van bruin had zij een afkeer.

Maandag 19 januari 1981 – de dag van haar verjaardag – werd ook haar grote dag want toen vierde de ganse O.C.M.W.-gemeenschap op luisterrijke wijze haar eeuwfceest. De ochtend zette in met een eucharistieviering om 10.30 u, gevolgd door een receptie. Louis Walrave bood haar een prachtfoto aan, een geschenk van het vorstenpaar. Meerdere geschenken en bloemen volgden namens familie en genodigden.

Ernestine Roels tijdens de eucharistieviering in de kapel van het rusthuis, samen met de zusters, familieleden en bestuursleden van het O.C.M.W.

Om 13 u had een feestmaal plaats – aangeboden door het O.C.M.W. – voor familieleden, genodigden en tevens voor de families Frans en Elisabeth Rosseels. Voor de eeuweling werd de opeenvolging van officiële formaliteiten te zwaar, zodat zij gedurende het diner een paar uren moest gaan rusten.

Het tekenen van het gulden boek werd gevolgd door een ontspanningsprogramma waarvoor «'t Schurend Scharnierke» zich langs zijn beste zijde liet zien en horen. Aan dit optreden beleefde Ernestine veel genoegen, vooral aan de show in oude klederdracht. Voor al die mooie kledij uit haar tijd, stond zij in bewondering. Haar kieskeurigheid liet zij echter op honderdjarige leeftijd nog blijken toen het ondergoed gepresenteerd werd... Blijkbaar droeg dit gedeelte van de show minder haar goedkeuring weg.

Ernestine onderging de gebeurtenissen van elke dag. Zoals een brandende kaars is zij stilaan uitgegaan. Zij overleed in de vroege ochtend van 25 juni 1981 en overleefde haar honderdste verjaardag met 5 maanden en 6 dag^{en}.

Maria, Ernestine Roels werd geboren te Zele op 19 januari 1881 en was de weduwe van Adolphus De Cauwer (° Zele 04.11.1879 - † Zele 30.08.1960) Zij diende vanaf haar twaalfde jaar in het gezin Frans Van Hemelrijck-Sofie Seghers, wonende in de Kloosterstraat 15 en grootouders van Frans en Elisabeth Rosseels, langs moeders kant. In 1905 stierf inspecteur Van Hemelrijck en Ernestine bleef meid bij de weduwe. Na de dood van mevrouw Van Hemelrijck in 1915 trok Ernestine naar huis waar zij haar moeder Coleta Van Haver bijstond.

Na de dood van haar moeder huwde Ernestine en was de tweede echtgenote van Adolf De Cauwer. In het eerste huwelijk was De Cauwer gehuwd met Clotildis, Maria Bogaert.

«Zij vroeg God om leven ;
zij heeft het gekregen,
lengte van dagen tot honderd jaar.»
(Psalm 21)

†

Wij gedenken leven en sterven van
MEVROUW

Maria Ernestine ROELS

weduwe van de heer
Adolphus DE CAUWER

geboren te Zele op 19 januari 1881
en er godvruchtig in de Heer ontslapen
op 25 juni 1981, gesterkt door
de heilige sacramenten, de apostolische
zegen en de gebeden van
de kerkgemeenschap.

Haar eeuwfeest werd gevierd
in het O.C.M.W. te Zele
op maandag 19 januari 1981.

«om den brode», «met tegenzin», maar als een
vreugdevolle levensvervulling, als «een mo-
gen», «een graag doen», «een geluk».

Ernestine was, zoals vele mensen uit haar
tijd, een zeer godsdienstige vrouw : ze bezat
een probleemloos geloof, een onwrikbaar
vertrouwen op de goddelijke Voorzienigheid.
Misschien daarom werd haar door God lengte
van dagen geschonken, zoals de Schrift zegt :
«Door God worden uw dagen vermeerderd...
worden jaren van leven u toegevoegd.» (Prov.
9, 11)

Zoals een opgebrande kaars is ze stilaan uit-
gegaan : haar levenstaak hier op aarde was
ten einde, nu begint haar eeuwig hemels
leven bij de Heer.
Dat wensen we haar, in dankbaarheid, van
ganser harte toe.

Dank, Ernestine, voor uw getrouwe dienst-
baarheid ! Spreek nu bij God voor ons ten
beste !

Onze Lieve Vrouw van Zeven Weeën,
bid voor ons.

Wie Ernestine van dichtbij gekend heeft zal
moeten getuigen dat zij dienstvaardig was,
opgeruimd en diep gelovig.
Gans haar leven is geweest één in-dienst-
staan van anderen ; met grote eerbied, waar-
dering en liefde voor haar meesters. Zij mag
gerust op zichzelf toepassen de woorden van
Maria : «Zie de dienstmaagd des Heren ; mij
geschiede naar uw woord.» (Lk. 1, 38)

Die dienstvaardigheid heeft ze beleefd in
volle blijmoedigheid en opgeruimdheid. Niet
als een opgelegde plicht, als «een moeten»,

De families ROELS en DE CAUWER

danken U voor uw gebed
en uw medeleven in hun rouw.

Begr. M. Van Damme - Zele - tel. 052-446212
Drukk. Leo Geers, Zele.

1953: PETRUS VAN PUYENBROECK ROSALIA JANSSENS

Op zaterdag 30, zondag 31 mei en maandag 1 juni 1953 nam gans Zele deel aan de viering van de honderdjarige Petrus Van Puyenbroeck, beter gekend als Peken Puy. De feestelijkheden waren in feite op het getouw gezet voor twee eeuwelingen. Samen met Petrus Van Puyenbroeck zou ook Rosalia Janssens, algemeen gekend als madame Prosper, gevierd worden. Rosalia heeft haar honderdste verjaardag wel, doch de officiële viering niet overleefd.

Petrus Van Puyenbroeck werd geboren in Langevelde nr 25 op 15 mei 1853. Hij werd soldaat in 1873 en diende bij het 12de linieregiment. Nadat hij tot zijn 25 jaar op de wijk had gewoond, trad hij in het huwelijk met Stephanie De Cock (° Hamme 17.04.1837 - † Zele 03.03.1918) en vestigde zich te Hamme-St.-Anna. Het echtpaar had geen kinderen. Wanneer zijn moederken oud werd, keerde hij terug naar zijn geboortedorp en leefde er tot zijn 88ste jaar. Op 15 december 1941 werd hij opgenomen in het toenmalig, zogenaamd «oud-mannenhuus» of het hospitaal (C.O.O.), Kouter 110 .

Op de receptie in het gemeentehuis: Petrus Van Puyenbroeck met burgemeester Benoit Van Acker, omringd door de gemeenteraadsleden Alfons Ropus, Isidore Verbeeck, Gaston Heirman, André Dhooge en Antoine Rosseels.

In het rusthuis genoot Peken Puy de achting van zijn medeburgers en de goede zorgen van de zusters. De 90-jarige medebewoner Cesar Peelman was zijn engelbewaarder. Zolang Peken te been was, trokken zij regelmatig om hun pintjes rechtover de deur bij Alice (Alfons Van Kerckhove) en bij Anna. Telkens als het pensioen geweest was, mochten beide bewoners hun verbruik gedurende de voorbije maand gaan vereffenen. Dan begonnen zij op een nieuwe lei... Zij maakten echter geen misbruik van dit voorrecht en waren steeds vóór het sluitingsuur binnen. Op het te laat komen stonden sancties en dat ontvluchtten de inwoners angstvallig.

Rond de jaren 1950 werd Petrus stilaan een serreplantje. Een klein wandelingje in de tuin was al veel gezegd. Gedurende de warme dagen in de zomer van 1953 kon hij slechts voldoende koelte opbrengen nadat hij elke dag zijn drie crème-glace's van «Marie Tukke» had laten brengen... Méér moest hij niet hebben. Ook zuster Edmonda zorgde goed voor hem: stampatatjes met een eitje... Hij rookte nog regelmatig zijn pijpje; de zuster moest het pijpje met tabak«stoppen», Cesar Peelman stak het pijpje aan en Peken moest alleen maar trekken... Enkel zuster Edmonda mocht hem te bed leggen.

Petrus is heengegaan van deze aarde zoals hij geleefd heeft: eenvoudig en stil. Hij overleed in het hospitaal op 25 juli 1953, 70 dagen na zijn honderdste verjaardag of 54 dagen na zijn officiële viering.

Voor de officiële viering van de twee eeuwelingen van 1953 werden de verschillende wijkcomité's opgetrommeld om er een grootse viering van te maken. Gedurende de voorbereidingen van de feestelijkheden zou echter Rosalia Janssens overlijden.

De feestelijkheden voor Peken Puy liepen over drie dagen. 's Zaterdag en 's maandags grepen muzikale concerten plaats. De hoofdschotel kwam op zondag 31 mei, waarbij een dankmis en een ontvangst met huldiging op het gemeentehuis (nog het oude gebouw op de Markt) door de honderdjarige werd bijgewoond.

Om 15 u trok een «Prachtige Historische Stoet» door de gemeente waarvan de vorming plaats had in de pas aangelegde straten van het Nieuw Centrum, naast het in opbouw zijnde nieuw gemeentehuis. De lange stoet trok gedurende drie uren door de voornaamste straten van de gemeente en werd ontbonden op de Zandberg. De deelnemende wijken, de 10 praalwagens en de muziekverenigingen werden in 23 groepen ingedeeld en hadden allen iets te maken met het leven van Peken Puy en zijn tijd (zie de interessante inhoud van het feestprogramma).

ZATERDAG 30 MEI :

MUZIEKUITVOERINGEN op het Klosk MARKT, te Zele :
8 u. 's avonds : HARMONIE «KUNST ADEL», Zele-Heikant.
9 u. 's avonds : KON. HARMONIE «STE-CECILIA», Zele.

ZONDAG 31 MEI 1953 :

Te 8.15 uur : AFHALING VAN DE HONDERDJARIGE aan het Hospitaal.
Te 8.30 uur : DANKMIS in tegenwoordigheid van de Honderdjarige.
Na de H. Mis : ONTVANGST en OFFICIELE HULDIGING op het GEMEENTEHUIS.
Om 3 uur :

Prachtige Historische STOET

(Zie volgorde van de stoet hiernevens.)

WEGWIJZER : Vorming in de nieuwe straten rechtover het Gemeentehuis. Vandaar gaat het langs de Cesar Meeusstraat, Langemuntstraat, Dries, Wezepoel, Kouter, Oudburgstraat, Ces. Meeusstraat, Dorp, De Deckerstraat, Lokersebaan tot spoorweg, Spoorwegstraat, Koningin Astridplein, Alois De Beulelaan, Bunderstraat, Kloosterstraat tot aan «De Kroon», Kattenbriel, Dr. Armand Rubbensstraat en Zandberg, alwaar ontbinding.

NA DE STOET : aan het geboortehuis van Péken te Langevelde, PRACHTIGE VERSIERING EN VERLICHTING, gevolgd van een LEUTIGE VLAAMSE AVOND met muziek en allerlei verrassingen.

MAANDAG 1 JUNI :

MUZIEKUITVOERINGEN op het Klosk KOUTER :
8 u. 's avonds : HARMONIE «VOORUIT», Zele.
9 u. 's avonds : KON. VOLKSFANFAREN «DE LEERZUCHTIGE BROEDERS», Zele.

DE INWONERS WORDEN VRIENDELIJK VERZOCHT VOOR DEZE UITZONDERLIJKE GEBEURTENIS HUNNE HUIZEN TE BEVLAGGEN !

VOLGORDE EN KORTE BESCHRIJVING DER DEELNEMENDE GROEPEN EN PRAALWAGENS VAN DE FEESTSTOET.

- 1) Opening van de stoet door de flinke RUITERSGROEP der plaatselijke B. J. B.
- 2) VAANDELSGROEP. Alle Zeelse Maatschappijen en Verenigingen, vaandels met een delegatie van 3 man.
- 3) KON. VOLKSFANFAREN «DE LEERZUCHTIGE BROEDERS».
- 4) LANGEVELDE, geboorteplaats van «PEKEN», 15-5-1853.
A. — Een groep die voorstelt het leven van «Péken», verdeeld over acht tafereelen.
B. — Een praalwagen voorstellende Péken in de hulskring.
- 5) STATIEKWARTIER. Drie groepen, voorstellende :
A. — De klederdracht in 1800, 1840 en een bruiloft in 1900.
B. — Groep Soldaten van vóór de wereldoorlog 1914.
C. — De drie Reuzen.
- 6) SCHUITJE : Zangmaatschappij.
- 7) STOKETRAAT EN WEZEOEL.
A. — Groep : Landbouwalaam uit de oude tijd.
B. — Praalwagen : Zo dorste men in Péken's tijd het graan.
- 8) HARMONIE «VOORUIT».
- 9) DORP EN AANPALENDE STRATEN.
A. — Groep : zingende kantwerksters met leermeesteres.
B. — Praalwagen : voorstellende kantwerksters in de oude tijd en de bloeiperiode der Zeelse Kantnijverheid ten tijde van wijlen Minister Rubbens en Juffr. Rosalie Vergelyen.
- 10) HOEK. Groep met ruiters en maagden, voorstellende de inhuldiging van Burgemeester Van Meldert en zijn gemalin.
- 11) KLOOSTERSTRAAT. Praalwagen, voorstellende het oude Zeelse spel met de «balpijp».
- 12) DRIES. Regiment Soldaten van 1873, waarin Péken zijn dienst deed. Het 12e Linierregiment.
- 13) DURMEN.
A. — Groep : De Koning met schutters.
B. — Praalwagen «Willem Teils».
- 14) HARMONIE «KUNST ADEL», Heikant.
- 15) HEIKANT.
A. — Groep : De vlasbloempjes.
B. — Praalwagen : De Zeelse Vlasnijverheid.
- 15b) HANSEVELDE. Kon. Zangmaatschappij «De Vlamingen Vooruit».
- 16) BURGEMEESTER VAN ACKER-WIJK.
Groep : Het Zeelse Dulvenspel. Péken als Dulvenmelker.
- 17) KAMERSHOEK EN MEERSKANT.
Pralwagen «De Vlasaard».
- 18) VELDEKENSSTRAAT en aanpalende straten.
Pralwagen, voorstellende «De goede oude tijd».
- 19) KON. HARMONIE «STE-CECILIA».
- 20) ELST. Groepen voorstellende episoden uit Péken's leven.
- 21) DIJK.
A. — Groepen voorstellende «Een eeuw Loskaal» :
  - 1) De Beirproevers.
  - 2) Steenlossers.
  - 3) Kolenlossers
  - 4) Koordendraalers.
  - 5) Krijtmakers en cementlossers.
  - 6) Vlaslossers.
B. — Praalwagen «De Visserij».
- 22) KOUTER, OUDBURGSTRAAT en aanpalende straten.
A. — Uitbeelding van een stoomtram.
B. — Uitbeelding der Vier Jaargetijden.
C. — Praalwagen : «Hulde aan de Honderdjarige».
- 23) SLUITING van de stoet door de MOTOCLUB «TOURING».

Dorp en aanpalende straten: praalwagen met kantwerksters in de oude tijd. Bemerkt vooraan Jozef Haentjens en Michel Vehent. Op de wagen v.l.n.r. Godelieve Arens, Nelly Van Kerckhove, Lydie Van Wichelen en x. Op de achtergrond links de poort van Alfons Van Geffen, de coiffeurszaak Leon Van Lokeren en café «De Fontein» bij Clement Certyn.

Langevelde: praalwagen voorstellende Peken in de huiskring; daar achter de reuzen van het Statiekwartier. Op de achtergrond het in opbouw zijnde nieuw gemeentehuis. Links: richting Kouter met de werken voor een nieuw wegdek.

Prauwagen: «De goede oude tijd»

De honderjarige in de koets... maar 't was niet de echte Peken Puy

Het getal zijner dagen is op zijn hoogst
honderd jaar! (Eccl. 18)

†

BIDDEN WE VOOR DE ZIELERUST
van Heer

PETRUS VAN PUYENBROECK

weduwnaar van Mevrouw

STEPHANIE DE COCK

geboren te Zele, de 15 Mei 1853, en er
godvruchtig overleden de 25 Juli 1953,
gesterkt door de H.H. Sacramenten.

«De mens geboren uit de vrouw leeft
korten tijd en vol ellende. Hij ontlukt en
verwelkt als een bloem; vliedt heen als
een schaduw en houdt geen stand. Zijn da-
gen zijn vastgesteld: het getal zijner maan-
den door God bepaald; Hij heeft zijn grens
gesteld, die hij niet overschrijdt.» (Job, 14)

Ook al wordt men honderd jaar, is het
leven kort en de dood onbarmhartig. —
Gelukkig de mens die zijn betrouwen op God
stelt en in deugdzaamheid zijn korte levens-
jaren doorbrengt. Voor hem is de dood
geen einde, maar een nieuw begin, want :

«De rechtvaardigen blijven eeuwig leven;
Bij de Heer vinden ze hun loon,
En de Allerhoogste zorgt voor hen.
Daarom zullen zij het rijk der glorie
ontvangen,
En een heerlijke kroon uit de hand van
de Heer.» (Wijsheid, 5)

Met blijde fierheid zullen de familie van
de honderdjarige, zijn vrienden en kennis-
sen, de inwoners van het gasthuis en het
feestvierende Zele, hem blijven gedenken
in hun gesprekken en godvruchtige gebeden.

Koningin van de allerheiligste Rozenkrans,
bid voor ons. (300 d. afl.)

De familiën VAN PUYENBROECK, DE COCK,
De Overste en Zusters van het Hospitaal,
danken U van harte voor de bliken
van rouwdeelneming en gebeden bij
het overlijden van de Heer Petrus
Van Puyenbroeck.

Drukk. Bracke & Zoon, Zele.

Reeds eerder in het jaar had Rosalia Janssens in gesloten familiekring haar honderdste verjaardag gevierd.

Zij werd geboren te Zele op 8 februari 1853, trad in het huwelijk met brouwer Prosper Burm doch verloor vrij vroeg haar echtgenoot († Zele, 6 februari 1892).

In het ouderlijk huis, Elststraat 33 – nu bewoond door Frans Bontinck – werden drie kinderen geboren :

Maria, Magdalena, Julia : ° Zele 03.02.1888 - † Gent 28.04.1974 ;

Basilus, Josephus, Ludovicus : ° Zele 24.03.1890 - † Zele 29.01.1915 ;

Cesarina, Josephina, Maria : ° Zele 23.03.1891 - † Zele 03.06.1975

Madame Prosper had thuis op haar verjaardag in alle intimiteit haar eeuwfeest gevierd. Eigenlijk was zij er minder voor te vinden dat rond haar persoon grootse feestelijkheden zouden ingericht worden.

Daags vóór haar overlijden had zij nog een kort bezoek ontvangen van de bisschop die te Zele het H. Vormsel kwam toedienen aan de plechtige communicanten. Zij overleed op 24 maart 1953 of slechts 44 dagen na haar honderdste verjaardag.

Jaren, maanden, dagen, uren
 Was 't ook honderd, duizend jaar,
 Zijn bij Gods oneindig duren,
 Of het nog geen uurtje waar. G. G.

†

BID VOOR DE ZIELERUST

van Mevrouw

ROSALIA JANSSENS

weduwe van Mijnheer

PROSPER BURM

geboren te Zele de 8 Februari 1853 en aldaar over-
 leden de 24 Maart 1953, gesterkt door de
 H.H. Sacramenten en de Pauselijke Zegen
 "In articulo mortis".

Een goede maand geleden, vierde ze, in volle ge-
 zondheid, haar honderdste verjaardag. Enkele weken,
 en heel Zele zou plechtig en luisterrijk zijn eeuwlinge
 huldigen.

God heeft het anders beschikt en haar opgenomen
 in het eeuwig Geluk en de opperste Zaligheid.

Zoals de sterke vrouw uit liet H. Schrift, zo is ze
 door het leven gegaan, vroom en wijs, werkzaam en
 bezorgd, vol liefde voor de waarheid en het recht.
 Daarom werd ze ook door eesieder geacht en ge-
 prezen, bewonderd en bemind.

Zoals haar leven was geweest, zo was ook haar
 einde: In grote dankbaarheid voor alles wat ze in
 het leven ontvangen had, in volle overgave aan
 Gods H. Wil, ontving ze voor het laatst haar
 Schepper en Zaligmaker.

Mijn Dierbare Dochter, dank om al uw zorgen,
 tnewijding en liefde, waarmede ge mij zoveel jaren,
 dag en nacht, licht omringd. Dat God u trooste en
 sterke, om thans alleen door 't leven te gaan.

Mijn beste Familieleden en Vrienden, treurt niet
 om mijn heengaan maar dankt liever God. Die me
 zo'n schonen ouden dag heeft gegund en me thans
 in Zijn eeuwige Rust heeft opgenomen.

Geloofd zij Jezus-Christus, in alle eeuwigheid. Amen.

De familiën: BURM, JANSSENS, DE SMEDT en
 ROSSBELS,

danken U van harte voor de blijken van deel-
 neming en gebeden welke zij van U wentwege
 mochten ontvangen bij het overlijden van
 hun teergeliefde moeder, tante, grootante,
 overgrootante en nicht.

Drukk. De Geest, Zele.

1866: GUILIELMUS DE BLOCK

Wij zetten een hele stap achteruit in de 19de eeuw om in de wijk Huivelde getuige te zijn van een heel aparte honderdjarige.

Guilielmus De Block werd geboren op 14 februari 1766 en was de zoon van Franciscus en Catharina Van Hortem. Hij trad in het huwelijk met Bernardina De Maesschalck (° Kalken en † Zele in 1857). Zij hadden 17 kinderen. Het echtpaar was in het begin van de jaren 1800 in de Bakkerstraat komen wonen, op de hoeve van de erfgenamen Jacobus Vlassenroot. Zij vierden op 7 november 1855 hun jubileum van 62 jaren huwelijk.

Rik Rombout in zijn «Geschiedenis van de Parochie St.-Jozef, Zele» schrijft het volgende: «Heel zijn leven was hij een vlijtige duivel-doet-al: landbouwer, slachter. Hij kocht koeien, paarden en vlas, werkte hard en sliep weinig, was ere-voorzitter van de zangmaatschappij «De Scheldegalm» en van de kruisboogschutters «De Tell-broeders». Op honderdjarige ouderdom slachtte hij, gedurende de feestelijkheden te zijner ere, op de Zandberg nog een varken. In 1868, op de leeftijd dus van 102 jaar, schonk koning Leopold II hem een gouden uurwerk als «gedenkteken» van zijne bijzondere achting...» Voegen wij er nog aan toe dat De Block ook nog ere-voorzitter was van de harmonie.

Op 14 februari 1868 was de 102de verjaardag van G. De Block «voor de volkryke gemeente Zele eene aendoenelyke familie-feest». Verwijzen wij integraal naar een artikel, verschenen in het streekblad «De Onpartijdige» van 16 februari 1868 (nr 2306 p. 2). Hierin lezen wij het feesprogramma en de sfeer waarin de 102-jarige gevierd werd.

102jarige verjaerfeest van den heer De Block, te Zele.

De dag van gisteren (14 February), was voor de volkryke gemeente Zele eene aendoenelyke familie-feest; haer oudste inwooner, M. Guilielmus de Block, die nog al zyne verstandvermogens hezit en nog links te been is, heeft zyne 102 jaren bereikt, en die verjaerdag is met allen mogelyken luister gevierd geworden.

's Morgens werd het feest door het geluid der klokken en het kanongeschut aengekondigd; de gebuerte van den ouderling was prachtig versierd en vlaggen en wimpels wapperden er in menigte.

Om 9 1/2 ure is eenen stoet samengesteld uit de fanfaren, de zangmaatschappij, de harmonie en de maetschappij *de Tell-Broeders*, den heer De Block, vergezeld van de leden zyner familie komen afhalen, om hem naer het gemeentehuis te geleiden, alwaer hy door den heer burgemeester, in tegenwoordigheid der gemeente-overheden en der geestelykheid, verwelkomt en geluk gewenscht werd.

M. de burgemeester stuerde eene welgepaste toespraak tot den heer De Block, en behandigde hem in naem van Z. M. Leopold II, een prachtig gouden zakuerwerk, als geschenk van Z. M. den koning.

Die terhandstelling werd begroet met de kreten: *Leve De Block! Leve de Koning!*

M. De Block ontving met ontroering het koninglyk geschenk en drukte zyne herkenntenis en hartelyke woorden uit.

Daerna werd den heer De Block, door den heer voorzitter der maetschappij *de Tell-Broeders*, namens de leden van gemelde maetschappij, geluk gewenscht en door de kreten *Leve onze Eere-Voorzitter!* begroet.

De plegtigheid afgeloopen zynde, werd de ouderling stoetsgewyze en vergezeld der gemeente-overheden, onder de jubulkreten der toegesnelde menigte, naer zyne woonst geleid.

Om 1 ure vergaderden de leden der maetschappij *de Tell-Broeders*, in de ruime zaal van haer beluik, wyk Huivelde, vroegere woonplaats van den ouderling, zich aen een prachtig banket, den heer De Block aengeboden; — ter dezer gelegenheid was de gansche wyk versierd en eene eerewacht is hem aen zyne woonst gaan afhalen.

Het banket werd door den eere-voorzitter die zeer opgeruimd was, voorgezeten, menige heildronken werden er voorgesteld en de gulhartigste broederlykheid beheerschte dit feest.

Het feest werd dan ook door geheel de gemeente den ganschen dag gevierd en zal nog lang in het gebouwen der inwooners van Zele blyven.

Guilielmus De Block was langs moeders zijde de grootvader van Germain Hertecant, de gekende uurwerkmaker van Zele. Het prachtige uurwerk geschonken door Leopold II werd later aan G. Hertecant overhandigd.

«Den ouden Block», zoals ze hem in Huivelde noemden, zag er uit als een man van rond de 80 jaar. «Een flink voorkomen met een artistieke kop met golvend, wit krulhaar. Zo te zien een indrukwekkende verschijning», aldus Rik Rombout. In de volksmond zegde men: «Den ouden Block, zonder pruik, bril noch stok», een gezegde dat zijn flinke lichaamsconditie typeerde.

G. De Block overleefde ook nog zijn 103de verjaardag met 7 maanden en 23 dagen. Hij overleed gedurende de kermisweek op donderdag 7 oktober 1869. Onder grote belangstelling werd hij op zaterdag 9 oktober begraven. «De zeer Eerw. Heer Van Oosthuysse, Pastoor-Jubilaris van Zele, deed zijne lofspraak», aldus het doodsprentje.

Duizend jeren zijn in uwe oogen o Heer, als de dag van gisteren. Ps. 89. v. 4.

✠

TER ZALIGER GEDACHTENIS
VAN DEN ACHTBAREN OUDERLING

GUILIELMUS DE BLOCK,
Zoon van FRANCISCUS en CATHARINA VAN BORTEN,
(beide van Zele), geboren te Zele (wijk Huivelde),
den 14 februarij 1766 en aldaar overleden den 7 oktober 1869,
in den gezegden ouderdom van
103 jaren, 7 maanden en 23 dagen,
Versterkt door de III. Sakramenten.
HIJ TRAD IN HUWELIJK MET
BERNARDINA DE MAESSCHALK,
(van Calcken, overleden te Zele in 1857).
Vierde sijnen Jubilé van 62 jaren huwelijk den 7 november 1855
en verwekte 17 kinderen.

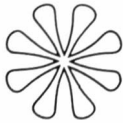
In 1868 schenkte de koning Leopoldus II. hem een prachtig gouden uurwerk als gedenkteeken zijner bijzondere achting. — Hij was ook Eer-voorzitter der Harmonie, der Zangmaatschappij *De Scheldgalm* en der *Tell-Broeders* van Huivelde.

Wie zal desen eersamen man naar waarde kunnen loven? — Als jongman onderscheidde hij zich door zijne gescheitheid en zeligheid: als Vader door zijne werkzaamheid en waaksamheid: als Wedu wenaar door zijne ingetogenheid en ware Gods-vrees. Broeder van het derde order van den H. Franciscus, diende hij venieder tot stichting door zijne godvruchtigheid: Dagelijks woonde hij alle kristelijke diensten bij, zijn pater-noster verliet hem nooit. Alle deugden versierden dezen uitgelezenen dienaar des Heeren — Geacht van God en menschen, *zijn gheuegenis blijve in zegen.*

Hij werd begraven den Zaterdag voormiddag 9 October 1869, met de grootste plechtigheid, nog meer opgehelder door het bijwezen van alle wereldlijke overheden, die dezen voorbeeldigen arbeider hunne laatste hulde van eerbied kwamen bewijzen. De zeer Eerw. Heer Van Oosthuysse, Pastoor-Jubilaris van Zele, deed zijne lofspraak.

Zele, drukk. der Gebr. CHUYT.

MAANDEN.	EIGENNAMEN DER OVERLEDENEN.	ACTEN VAN OVERLIJDEN.
MOIS.	NOMS PROPRES DES DÉCÉDÉS.	ACTES DE DÉCÈS.
1861 October	De Bloek Guillelmus	<p>In het Jaar Achtien Honderd Negentien en Zestig, den Achtsten der maand October ten tien ure voor middag, voor ons Hare H. H. N. H. van Kerk en Schepengedelegeerd door het Collegie van Burgemeesters en Schepenen der en Wintertien februari achtien honderd vijftig Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente Zele, rechtterlijk Arrondissement van Dendermonde, Provincie Oostvlaanderen, zijn verschenen Pieter frances de Cteorie oud vier en veertig jaren Burgemeester wonende te Zele wijk Dorps en Hare Hertieant oud vier en negen jaren huize maker wonende te Zele wijk Dorps respective Henris en Schoun Leons van de overledene, welke ons hebben verklaard dat gisteren ten tien ure Avonds in het huis van hem overleden Comparant, gestaan alhier op het Dorp overleden is, Guillelmus de Bloek, oud honderd drie jaren, Leven maanden, drie en Wintertien dagen, kinder beroep, alhier geboren en wonende, Medwvenaar van Bernardina de Maepschaleke, Zoon van Wylen Franciscus de Bloek en van Wylen Catharina van Hooren, alle drie alhier woonende en hebben de Comparanten na gedane Voorlezing met ons Dogen geteekent Hand.</p> <p style="text-align: right;">L. Hertieant (S. Heine) (M. W. M. W. M. W.)</p>

1861: BERNARDUS CLOPTEROP

Begin van de jaren zestig had Zele reeds een eeuweling gevierd, waarover echter weinig geweten is.

Bernardus Clopterop werd geboren op 5 maart 1761 als zoon van Guillelmus en Anna, Catharina D'hooghe. Zoon Bernardus was landbouwer, woonde in de wijk Avermaat nr 50 en bleef ongehuwd. Hij overleed in Avermaat op 21 juli 1861, 10 u 's avonds. Bernardus Clopterop heeft zijn honderdste verjaardag met 4 maanden en 16 dagen overleefd.

Maria,

Duizend jaren zyn voor Gods oogen gelyk de
dag van gisteren die voor by is. Ps. 89. 5. 6.

✠

BAD VOOR DE ZIELE
van
BERNARDUS CLOPTEROP.

geboren te Zele en aldaer
overleden den 21 July 1861, in den ouderdom van
100 jaren, 4 maanden & 16 dagen,
na met volle verstand en stichtende godvruchtig-
heid ontfangen te hebben de laetste
HH. Sacramenten van onze
Moeder de H. Kerk.

De regtveerdigen zullen eeuwig leven en by God
is hunnen loon. Sap. 3. 5. 16.

De hooge ouderdom is een kroon van weerdig-
heid, die op de wegen van regtveerdigheid zal
gevoonden worden. Prov. 16. 5. 31.

Hy heeft acht genomen op de wegen van zyn
huis en heeft zyn brood in ledigheid niet geeten.
Prov. 31. 5. 27.

Hoe gelukkig en voorzigtig is hy, die nu alzo
ocht tracht te leven, gelyk hy zal wenschen geleef
te hebben in zyne dood. Thom. à Kemp. 1. B. 23. C.

Ik begeer ontbonden te worden en met Christus
te zyn. Phil. 1. 5. 23.

JESUS, MARIA, JOSEPH, dat myne ziel met
U in vrede uit dit leven scheide. (100 dagen aflaat
voor zyne ziel. Pius VII).

R. I. P.

Ik stelde al myn betrouwen op

op haer gronde ik al myne hoop. H. Bar.

Zele, drukk. der Gebr. CRUYT.

18^e 1861

July

Clopterop
Bernardus

In het Jaer Achtthien honderd Een en Leestig, den Wee en Wintertigsten
der maand July — ten negen uren Voer middag, voor ons Haret te dordicht
Van Hoercken Schepers —, Ambtenaar van den Burgerlyken Stahd der
gemeente Zele, regterlyk Arrondissement van Dendermonde, Provincie Oostvlaenderen, zyn
verschenen Dominicus Clopterop — oud negen en twintig jaren in d'ouderdom
woonende te Zele — wyk van Dordicht — en Josephus Schepers
oud vyf en Leestig jaren Schepersmaker woonende te Zele — wyk Aersmaet
respective neef en gebroer van den overledenen, welke ons hebben
verklaerd dat gisteren ten tien uren 's avonds in zyn huis geslaen alhier
op den Wyke Aersmaet overleden is Bernardus Clopterop
oud een honderd Jaer en vier maanden, en Leestien dagen, landbouwer
geboren en Leuvende alhier, Teor ten Wyken. Suijlenmus Clopterop
en ten Wyken Anna Catharina De houghe beide alhier Weleden
en hebben de Comparanten na gedane Verlesing met om getekend
Ic bin Clopterop
J. J. Schepers

1826: PIETER FRANCIES BAETEN

Echtgenoot van X Vergeylen. Vierde in 1826 zijn eeuwfeest en stierf in Hantsevelde op 5 november 1827 in de ouderdom van 101 jaar en 8 maanden. Frans Michem in «Zelee en zijn geschiedenis» vervolgt: «Volgens het verslag van dokter-burgemeester Fruyt bestond het dieet van deze persoon uit een tas tee, een vierde van een kan jenever – bij zon- en feestdagen iets meer – en in de namiddag een tas koffie met boterhammen, «overigens gelijkvormig aan die van een gewoon landbouwers levenswijze; hij is nooit ziek geweest, tenzij de twee laatste jaren; op het laatst was hij hardhorig en blind».

1797: CHRISTINE POPPE

Echtgenote van Jacob Vehent. De echtgenoten woonden in de wijk Wezepoel. Christine Poppe vierde in november 1797 haar honderdste verjaardag en overleed in januari 1799 «oud zijnde 101 jaer ende 2 maenden».

* * * * *

Als onze toekomstige eeuweling goed en wel gezond mag blijven ... wordt Zelee-Dijk te klein om in het najaar van 1986 Odile van Assel te vieren als honderdjarige...

Odila, Maria, Petronella Van Assel, weduwe van veerman Alfons Temmerman, werd geboren op 2 oktober 1886. Haar echtgenoot overleed op 4 december 1959. Odile woont aan de Dijkstraat 86 in «Het Schipken» – de enige overgebleven herberg van de Dijk – en is de oudste herbergierster van het land.

Zij ontvangt de beste zorgen van haar dochter Madeleine. Odile was in de voorbije jaren voor ons een kroongetuige bij het samenstellen van de twee afleveringen over «Zelee-Dijk, vroeger en nu», verschenen in de Jaarboeken 14 en 15. Aan «Het Schipken» en aan Odile Van Assel werd een bijzonder artikel gewijd onder de titel: X. Herbergen (nr. 15 p. 46-52). Zij heeft nagenoeg een eeuw lang de geschiedenis meegemaakt langs beide Scheldeoeveren. Wij wensen ons lid verder nog een goede gezondheid.

Etienne Quintyn

Met dank aan de familie Cornant, Joost Arens, Zuster Overste Maria, Zuster Edmonda, Zuster Theofila, Frans Rosseels, Petrus Van Kerckhove en Danny De Block.

Bijzondere dank aan Robert De Bruyne voor de inlichtingen en het ter beschikking stellen van zijn uitzonderlijke verzameling doodsprentjes.